

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่การพัฒนาปัญญาและคุณธรรม
Development of the potentiality of monks teaching moral in schools
towards Development of the wisdom and moral

โดย

ดร. มนต์พล ยิ่งทะเล

พระชรินทร์ สาระกุล

รศ.ดร.สุรพงษ์ คงสัตย์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

พ.ศ. ๒๕๖๖

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

MCU RS 800766087

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่การพัฒนาปัญญาและคุณธรรม
Development of the potentiality of monks teaching moral in schools
towards Development of the wisdom and moral

โดย

ดร. มนัสพล ยั่งทะเล

พระชรินทร์ สาระกุล

รศ.ดร.สุรพงษ์ คงสัตย์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตนครราชสีมา

พ.ศ. ๒๕๖๖

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

MCU RS 800766087

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Development of the potentiality of monks teaching moral in schools
towards Development of the wisdom and moral

BY

Dr.Manusphon Yungtalay

Phracharun Salakool

Associate Professor.Dr.Surapong Kongsat

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nakhonratchasima Campus

B.E.2566

Research Project Funded

By Thailand Science Research and Innovation Fund

MCU RS 800766087

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย:	การพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่การพัฒนาปัญญาและคุณธรรม
ผู้วิจัย:	ดร.มนัสพล ยังทะเล, พระชรินทร์ สาระกุล, รศ.ดร.สุรพงษ์ คงสัตย์
ส่วนงาน:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา
ปีงบประมาณ:	๒๕๖๖
ทุนอุดหนุนการวิจัย:	กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้วัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่การพัฒนาปัญญาและคุณธรรม ๒) เพื่อศึกษาการพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่การพัฒนาปัญญาและคุณธรรม และ ๓) เพื่อศึกษาเครือข่ายการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่การพัฒนาปัญญาและคุณธรรม ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสารและควบคู่ไปกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

ผลการวิจัยพบว่า

๑.การพัฒนาศักยภาพดังกล่าวประกอบด้วย ๓ ด้านหลัก ได้แก่ (๑) ด้านองค์ความรู้ เช่น การเรียนรู้หลักสูตรพื้นฐานและจิตวิทยาวัยเรียน (๒) ด้านทักษะการสื่อสารที่เหมาะสมกับบริบทโรงเรียน เช่น การใช้กิจกรรมสร้างสรรค์ นิทานธรรมะ และสื่อดิจิทัล และ (๓) ด้านการสร้างแรงบันดาลใจผ่านการเป็นแบบอย่างที่ดีของพระสงฆ์ ผลจากการดำเนินงานพบว่า นักเรียนมีพัฒนาการด้านคุณธรรม จริยธรรม และการคิดอย่างมีวิจารณญาณเพิ่มมากขึ้น ขณะเดียวกันพระสอนศีลธรรมสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมั่นใจ มีแนวทางที่ชัดเจน และได้รับการยอมรับมากขึ้นในระบบโรงเรียน

๒. กิจกรรมการเรียนการสอนที่พระสอนศีลธรรมออกแบบและพัฒนาขึ้นสามารถกระตุ้นความสนใจของนักเรียนได้อย่างมีนัยสำคัญ นักเรียนมีความเข้าใจหลักธรรมชัดเจนมากขึ้น และมีพฤติกรรมที่สะท้อนถึงคุณธรรมพื้นฐาน อาทิ ความมีวินัย ความเมตตา ความกตัญญู และการรู้จักใช้ปัญญาในการตัดสินใจ ทั้งนี้ พระสอนศีลธรรมยังมีความมั่นใจในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และได้รับความร่วมมือจากโรงเรียนมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัดใช้หลักธรรมอริยสัจ ๔ อิทธิบาท ๔ มาถ่ายทอดให้เข้าใจหลักธรรมได้โดยง่ายและแม่นยำ เพื่อพัฒนาปัญญาและคุณธรรม

๓. การศึกษาเครือข่ายการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่การพัฒนาปัญญาและคุณธรรม พระสอนศีลธรรมมีความมั่นใจในการจัดการเรียนรู้เพิ่มขึ้น มีการแลกเปลี่ยนแนวปฏิบัติที่ดีระหว่างพื้นที่ และสามารถประสานงานกับครูในโรงเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ในขณะเดียวกัน นักเรียนมีพฤติกรรมด้านคุณธรรมดีขึ้นอย่างเห็นได้ชัด เช่น การมีระเบียบวินัย การรู้จักเคารพผู้อื่น และการคิดวิเคราะห์เชิงเหตุผลมากขึ้น

คำสำคัญ:การพัฒนาศักยภาพ;พระสอนศีลธรรม;ปัญญาและคุณธรรม

Research Report Title: Development of the potentiality of monks teaching moral in schools towards Development of the wisdom and moral

Researchers: Dr.Manusphon Yungtalay,
Phracharun Salakool,
Associate Professor.Dr.Surapong Kongsat

Section: Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Nakhonratchasima Campus

Fiscal Year: 2566

Research Support Fund: Thailand Science Research and Innovation

ABSTACT

The objectives of this research were as; 1) to study the development of the potentiality of monks teaching moral in schools towards of the wisdom and moral, 2) to study the development of teaching activities of moral teaching monks in schools towards the development of wisdom and morality and 3) to study the network for developing the potentiality of moral teaching monks in schools towards the development of wisdom and moral the researcher used a qualitative research method (Qualitative Research) by studying information from documents and coupled with action research (Action Research) with a total of 50 photos/person that.

The research findings were as follows:

1. The development of such potential consists of 3 main aspects: (1) knowledge, such as learning the basic curriculum and school psychology; (2) communication skills appropriate for the school context, such as using creative activities, Dharma stories, and digital media; and (3) inspiration through good examples of monks. the results of the operation found that students had more development in morality, ethics, and critical thinking. At the same time, morality-teaching monks were able to perform their duties with confidence, had clearer guidelines, and were more accepted in the school system.

2. The teaching and learning activities designed and developed by morality-teaching monks were able to significantly stimulate students' interest. Students had a clearer understanding of the principles of Dharma and their behaviors reflected basic morality, such as discipline, compassion, gratitude, and knowing how to use wisdom in decision-making. Furthermore, morality-teaching monks were more confident in

organizing teaching and learning activities and received significantly more cooperation from schools. They used the principles of the Four Noble Truths and the Four Bases of Power to convey understanding of the principles of Dharma easily and accurately in order to develop wisdom and morality.

3. A study of the network for developing the potential of morality-teaching monks in schools to develop wisdom and morality. Morality-teaching monks were more confident in organizing learning, exchanged good practices between areas, and were able to coordinate with teachers in schools more effectively. At the same time, Students have significantly improved moral behavior, such as being more disciplined, respectful of others, and more analytical and logical thinking.

Keywords: Development potentiality; monks teaching moral; wisdom and moral

กิตติกรรมประกาศ

วิจัยเรื่อง “การพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่การพัฒนาปัญญาและคุณธรรม” สำเร็จได้ด้วยความช่วยเหลือจากผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ คณาจารย์ นักวิจัยทุกรูป/ทุกท่าน ที่กรุณาให้คำแนะนำ ให้ข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะ ช่วยตรวจ แก้ไข รวมทั้งเจ้าหน้าที่ผู้มีส่วนดูแลช่วยเหลือในการทำวิจัยในครั้งนี้ ดังนี้

ขอกราบขอบพระคุณพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ การสนทนากลุ่มเฉพาะ และประชุมปฏิบัติการวิจัย ที่กรุณาให้ความรู้ ให้คำชี้แนะแนวทาง คอยกระตุ้นและให้กำลังใจแก่ผู้วิจัยเป็นอย่างดีและมีส่วนสำคัญในการทำวิจัยฉบับนี้ให้มีเนื้อหาที่ถูกต้องสมบูรณ์ ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในพระคุณท่านเป็นอย่างสูง

ขอกราบขอบพระคุณคณะผู้บริหารนำโดยพระศรีวัชรวิสุทธิ ดร. รองอธิการบดีวิทยาเขตนครราชสีมา คณาจารย์ และเจ้าหน้าที่ในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมาทุกรูป/ท่าน ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกรุณาให้ความช่วยเหลือในการทำวิจัย ทุกขั้นตอนให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ผู้วิจัยขอขอบพระคุณทุกรูป/ทุกท่านมา ณ โอกาสนี้

ขอขอบพระคุณสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ทุกรูป/ท่าน ที่กรุณาสละเวลา ช่วยเหลือสนับสนุน เข้ามีส่วนร่วมในการวิจัยในครั้งนี้ สนับสนุนให้ความร่วมมือในการทำวิจัยครั้งนี้แก่ผู้วิจัยจนสำเร็จลุล่วงด้วยดีและผู้มีอุปการคุณทุกท่านที่เป็นกำลังใจสนับสนุนในทุก ๆ เรื่อง ที่ได้ร่วมกันสรรค์สร้างงานวิจัยฉบับนี้ หวังว่าจะเป็นประโยชน์กับพระสอนศีลธรรมและคณะผู้บริหารโครงการพระสอนศีลธรรมทั่วประเทศ

ดร.มนัสพล ยังทะเล และคณะ

๑๓ กันยายน ๒๕๖๖

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ข
กิตติกรรมประกาศ.....	ค
สารบัญ	ง
สารบัญภาพ	จ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ.....	ซ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๓
๑.๓ คำถามการวิจัย.....	๓
๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย	๓
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๕
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖
๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับพระสอนศีลธรรม.....	๖
๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับกิจกรรมการจัดการเรียนการสอน.....	๑๓
๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาปัญญา.....	๓๑
๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคุณธรรม.....	๔๔
๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๔๙
๒.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	๕๔
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	๕๕
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๕๕
๓.๒ พื้นที่การวิจัย ประชากร และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	๕๕
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้การวิจัย	๕๗
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๕๙
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล	๖๐
๓.๖ สรุปกระบวนการวิจัย.....	๖๑

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
บทที่ ๔ ผลการศึกษาวิจัย.....	๖๒
ตอนที่ ๑ การวิเคราะห์พัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่การพัฒนา ปัญญาและคุณธรรม.....	๖๓
ตอนที่ ๒ การวิจัยด้านพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนของพระสอนศีลธรรม ในโรงเรียนสู่การพัฒนาปัญญาและคุณธรรม.....	๖๙
ตอนที่ ๓ การศึกษาเครือข่ายการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน สู่การพัฒนาปัญญาและคุณธรรม	๗๖
ตอนที่ ๔ องค์ความรู้จากการวิจัย	๗๙
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๘๑
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๘๑
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย.....	๘๒
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๘๔
บรรณานุกรม	๘๗
ภาคผนวก.....	๙๓
ภาคผนวก ก งานวิจัยไปใช้ประโยชน์.....	๙๔
ภาคผนวก ข ใบรับรองขอจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์.....	๙๕
ภาคผนวก ค เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	๙๖
ภาคผนวก ง รูปภาพกิจกรรม.....	๙๙
ภาคผนวก จ บทความวิจัย	๑๐๑
ประวัติผู้วิจัย.....	๑๑๐

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
๒.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	๗๓
๓.๑ การจัดกิจกรรมพัฒนาทักษะพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน.....	๗๘
๓.๒ สรุปกระบวนการวิจัย.....	๘๑
๔.๑ การจัดกิจกรรมกลุ่มพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน.....	๘๙
๔.๒ การแสดงออกของกลุ่มพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน.....	๙๑
๔.๓ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย.....	๙๑

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อในรายงานวิจัยฉบับนี้ ใช้อ้างอิงจากคัมภีร์พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ พ.ศ. ๒๕๓๙ โดยในหมวดพระสุตตันตปิฎกได้กล่าวถึงแหล่งที่มา /เล่ม/ ข้อ/หน้า ตามลำดับ เช่น ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๗๓/๓๐๑.หมายถึง สุตตันตปิฎก มหาวรรค

ก. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

พระวินัยปิฎก				
คำย่อ	ชื่อคัมภีร์			ภาษา
วิ.มหา. (ไทย)	= วินัยปิฎก	มหาวิภังค์		(ภาษาไทย)
พระสุตตันตปิฎก				
คำย่อ	ชื่อคัมภีร์			ภาษา
ที.สี. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฏิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.มฺ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปิณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.อ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปริปิณณาสก์	(ภาษาไทย)
สํ.ส. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

โลกปัจจุบันต่างให้ความสำคัญกับวัตถุนิยม ลาภ ยศ สรรเสริญ นำมาซึ่งความเสื่อมทางศีลธรรมลงได้ โดยเฉพาะในยุคแห่งการแข่งขันแบบไร้พรมแดน ทำให้เกิดปัญหาสังคม ในมิติใหม่ของการพัฒนาจิตใจเน้นการพัฒนาวัตถุมากจนเกินไปนั้นเป็นข้อเท็จจริง ส่วนการพัฒนาจิตใจนั้นตกต่ำกลับไม่สมดุลกัน สะท้อนภาพความรุนแรงของปัญหา การแก้ไขเป็นไปอย่างช้า ไม่ทันการณ์ หรืออาจจะเป็นการแก้ไขไม่ถูกต้อง^๑ โดยเฉพาะปัญหาขาดศีลธรรมเหล่านี้ได้ส่งผลกระทบต่อเด็กและเยาวชน และมีพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนไปในทางไม่พึงประสงค์ เช่น ขาดระเบียบวินัย เกี่ยวข้องกับยาเสพติด ทะเลาะวิวาท มีเพศสัมพันธ์ก่อนอันสมควร^๒ ในปัจจุบัน สังคมไทยกำลังเผชิญกับปัญหาด้านคุณธรรม จริยธรรมของเยาวชนที่มีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่อง ปรากฏการณ์ทางสังคม เช่น ความรุนแรง การขาดความเคารพผู้ใหญ่ การไม่รู้จักหน้าที่พลเมือง และพฤติกรรมเบี่ยงเบนต่างๆ เป็นผลมาจากการขาดรากฐานทางจิตใจและการขัดเกลาทางศีลธรรมอย่างเป็นระบบ ซึ่งถือเป็นโจทย์สำคัญของภาคการศึกษาและสถาบันต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเยาวชน หนึ่งในกลไกสำคัญที่ช่วยส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมในระบบการศึกษาคือ “พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน” ซึ่งเป็นพระภิกษุผู้มีบทบาทในการให้ความรู้ด้านศีลธรรม จริยธรรม และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาแก่เยาวชน ผ่านการเรียนการสอนในสถานศึกษา โดยเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ร่วมกับกระทรวงศึกษาธิการ อย่างไรก็ตาม บทบาทของพระสอนศีลธรรมในปัจจุบันยังประสบข้อจำกัดหลายประการ ทั้งด้านวิธีการถ่ายทอด ความเข้าใจในบริบทของเยาวชนสมัยใหม่ การใช้สื่อการสอนที่ทันสมัย ตลอดจนการประเมินผลการเรียนรู้ด้านคุณธรรมอย่างเป็นระบบ

การดำเนินงานโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน เป็นโครงการที่ริเริ่มขึ้นโดยสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ร่วมกับกระทรวงศึกษาธิการ โดยมีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศีลธรรม จริยธรรม และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาแก่เยาวชนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ผ่านบทบาทของพระสงฆ์ผู้มีความรู้ความสามารถและเจตนารมณ์ในการเผยแผ่

^๑ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), การสอนศีลธรรมในโรงเรียน, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพฯ : มุลินธิพุทธธรรม, ๒๕๖๑), หน้า ๑๐๐.

^๒ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, โรงเรียนวิถีพุทธในประเทศไทย, (กรุงเทพฯ : รายงานการปฏิบัติงานของพระสอนศีลธรรม, ๒๕๖๑), หน้า ๑๐.

พระพุทธศาสนาอย่างถูกต้องและเหมาะสมกับบริบททางการศึกษามีความคาดหวังว่าจะเป็นโครงการที่สร้างคุณประโยชน์ต่อสังคม โดยต้องการใช้โครงการนี้ให้เข้าไปมีส่วนผลักดันสร้างการเปลี่ยนแปลงที่ดีให้เกิดขึ้นในสังคมไทย ด้วยการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน มีพระที่จะนำหลักธรรมคำสอน ผ่านกระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมเด็กนักเรียน ซึ่งประโยชน์สูงสุดที่จะได้รับ คือ ผู้เรียนจะได้รับการปลูกฝังในเรื่องคุณธรรม จริยธรรมจากพระภิกษุสงฆ์โดยตรง และผลจากการวิจัยของคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พบว่า เป็นโครงการที่ดีมีผลทำให้เด็กปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเป็นไปในทางที่ดีขึ้นอย่างชัดเจน เป็นการลงทุนในโครงการที่คุ้มค่ามาก เพราะในภาพรวมพระสามารถตอบสนองนโยบายรัฐบาลได้ดี^๓ เพราะเป็นการพัฒนาปัญญาและคุณธรรมจริยธรรม และหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ถือเป็นสากลเนื่องจากที่เป็นหลักธรรมที่ประกาศสัจธรรมความจริงที่พิสูจน์ได้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสอนให้เราทั้งหลายให้ใช้ปัญญาพิจารณา ให้เกิดความรู้อย่างถ่องแท้ จึงเชื่อได้ว่าคำสอนของพระพุทธองค์จะทำให้พระพุทธศาสนาดำรงอยู่และเป็นหนึ่งเดียวของประเทศไทย และเผยแผ่ขยายทั่วโลก^๔

ดังนั้น การพัฒนาศักยภาพของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนให้มีความรู้ ความเข้าใจ และทักษะที่สอดคล้องกับยุคสมัย จึงเป็นเรื่องสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะการพัฒนาให้พระสอนศีลธรรมสามารถเชื่อมโยงหลักธรรมกับชีวิตประจำวันของนักเรียนได้อย่างลึกซึ้ง มีความสามารถในการจุดประกาย “ปัญญา” และ “คุณธรรม” ให้เกิดขึ้นในตัวเยาวชน อันจะนำไปสู่การสร้างพลเมืองที่มีคุณภาพ มีจิตสาธารณะ และเป็นกำลังสำคัญของประเทศในอนาคต การศึกษาและพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม จึงไม่เพียงเป็นการเสริมสร้างบทบาทของพระสงฆ์ในระบบการศึกษาไทยเท่านั้น แต่ยังเป็นการวางรากฐานให้แก่การพัฒนาจิตใจของเยาวชนไทยอย่างยั่งยืน และเป็นการธำรงรักษาคุณค่าทางวัฒนธรรมและพระพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมไทยในยุคใหม่อีกด้วย

จากปัญหาดังกล่าว คณะผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่ปัญญาและคุณธรรม ผู้วิจัยศึกษาถึงสภาพปัญหา และเห็นว่าควรศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาศักยภาพของพระสอนศีลธรรมสู่การพัฒนาปัญญาและคุณธรรมทั้งของตนเอง และนักเรียน อันจะส่งผลต่อการพัฒนาทั้งด้านร่างกายและจิตใจ การสะท้อนปัญหาดังกล่าวทำให้เห็นถึงการบริหารจัดการในเรื่องศักยภาพการสอนศีลธรรม ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับพระสอนศีลธรรมการพัฒนาปัญญาไปสู่คุณธรรมต่อนักเรียนต่อไป

^๓ ปรีชา กันธิยะ, คู่มือโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน (การเรียนการสอน) ปีงบประมาณ ๒๕๕๐, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๐), หน้า คำนำ.

^๔ ดวงเดือน พันธุมนาวิน, จริยธรรมของเยาวชนไทย, (กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ ๒๕๔๔), หน้า ๑.

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่การพัฒนาปัญญาและคุณธรรม

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาการพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่การพัฒนาปัญญาและคุณธรรม

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาเครือข่ายการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่การพัฒนาปัญญาและคุณธรรม

๑.๓ คำถามการวิจัย

๑.๓.๑ การพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่การพัฒนาปัญญาและคุณธรรมเป็นอย่างไรบ้าง

๑.๓.๒ การพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่การพัฒนาปัญญาและคุณธรรมควรเป็นอย่างไร

๑.๓.๓ เครือข่ายการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่การพัฒนาปัญญาและคุณธรรมควรเป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่การพัฒนาปัญญาและคุณธรรม” ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการศึกษาไว้ดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

งานวิจัยฉบับนี้มุ่งศึกษาการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่การพัฒนาปัญญาและคุณธรรม ใน ๒ ด้าน คือ

๑.ด้านการพัฒนาศักยภาพความรู้พระสอนศีลธรรม ทักษะ และพฤติกรรมแสดงออกของพระสอนศีลธรรม เช่น ศีลจารวัตร เป็นต้น โดยเฉพาะความรู้ในการเรื่องของการพัฒนาตนเอง การพัฒนาศักยภาพ การพัฒนากิจกรรมการจัดการเรียนการสอน และการนำเอาหลักธรรมด้านพระพุทธศาสนาเพื่อแก้ไขปัญหาเด็กขาดคุณธรรม จริยธรรม

๒.ด้านการพัฒนาปัญญาและคุณธรรม ผู้วิจัยได้วิเคราะห์และสังเคราะห์จากรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้องได้องค์ประกอบ ๓ ด้าน คือ ๑) ด้านการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม ๒) ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน และ ๓) ด้านเครือข่ายพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญและกลุ่มเป้าหมาย

๑) เป็นคณะสงฆ์ คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ศึกษานิเทศ พระสอนศีลธรรม ผู้นำชุมชน ผู้นำโรงเรียน และ นักวิชาการทางศาสนา ที่เป็นผู้แทนจากความหลากหลาย ในหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เป้าหมายจำนวน ๔๐ รูป/คน

๒) ผู้เชี่ยวชาญในการสนทนากลุ่มเฉพาะ ได้แก่ คณะสงฆ์ คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ศึกษานิเทศ พระสอนศีลธรรม ผู้นำชุมชน ผู้นำโรงเรียน และ นักวิชาการทางศาสนา ที่ไม่ได้ผ่านการสัมภาษณ์มาก่อน และมีความเกี่ยวข้องกับพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน เพื่อถอดบทเรียนในการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่ปัญญาและคุณธรรม จำนวน ๑๐ รูป/คน

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตการศึกษาด้านพื้นที่ไว้ คือ พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ๒ อำเภอ คือ อำเภอสองเนิน อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา เพราะเป็นพื้นที่ที่มีพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจำนวนมากและมีบริบทในเชิงพื้นที่ต่างกัน

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านระยะเวลา

การศึกษาวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยดำเนินการวิจัยตั้งแต่เดือนตุลาคม พ.ศ.๒๕๖๕ จนถึงเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๖๖ รวมระยะเวลา ๑๔ เดือน

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

การพัฒนา หมายถึง การปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงการพัฒนาพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ทั้งด้านความพร้อม ความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมที่เหมาะสมในการดำเนินกระบวนการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ

ศักยภาพ หมายถึง ความสามารถในการใช้ทักษะ ความรู้ ทักษะ คุณลักษณะส่วนบุคคล แรงจูงใจ พลังในการพัฒนาทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

พระสอนศีลธรรม หมายถึง พระภิกษุที่ได้ผ่านการอบรมตามกระบวนการ ขั้นตอนการคัดสรรตามหลักเกณฑ์ และทำหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายให้เข้าไปสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนในอำเภอสองเนิน อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา

ปัญญา หมายถึง การพัฒนาปัญญาของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเพื่อให้เข้าใจในกิจกรรมการสอน และแนวทางการพัฒนาปัญญาของตนเอง

คุณธรรม หมายถึง หมายถึง การสอนศีลธรรมในโรงเรียน เน้นหลักธรรม เช่น หลักอริยสัจ ๔ หลักอิทธิบาท ๔ เป็นต้น ปฏิบัติได้ถูกต้อง เพื่อเพิ่มพูนคุณธรรมทั้งพระสอนศีลธรรม และนักเรียนเพิ่มมากขึ้น

การพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม หมายถึง การปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลง ประสิทธิภาพหรือคุณสมบัติของพระภิกษุที่ได้รับมอบหมายให้เข้าไปสอนวิชาพระพุทธศาสนาใน โรงเรียนในอำเภอสูงเนิน อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา ๓ ด้าน คือ ด้านกิจกรรมการจัดการ เรียน ด้านการประสานงานเครือข่าย และด้านทักษะ ความรู้ ทักษะ และพฤติกรรม

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๖.๑ ได้องค์ความรู้การพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่การพัฒนาปัญญา และคุณธรรม

๑.๖.๒ ได้แนวทางการพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน สู่การพัฒนาปัญญาและคุณธรรม

๑.๖.๓ ได้สร้างเครือข่ายการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่การพัฒนา ปัญญาและคุณธรรม

๑.๖.๔ ผลที่ได้จากการวิจัย คือ องค์ความรู้ในการพัฒนาศักยภาพ และแนวทางสามารถที่ นำไปสู่การส่งเสริมปัญญาและคุณธรรมพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่การพัฒนาปัญญาและคุณธรรม” ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้รวบรวมแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เสนอตามลำดับดังนี้

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับพระสอนศีลธรรม

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาปัญญา

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคุณธรรม

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับพระสอนศีลธรรม

"พระสอนศีลธรรม" เป็นบทบาทที่เกิดจากการผสมผสานระหว่าง บทบาทของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา กับ ภารกิจทางการศึกษาของชาติ โดยมีแนวคิดหลักที่ว่า พระสงฆ์คือผู้จรรโลงพระพุทธศาสนา และเป็นผู้ถ่ายทอดคุณธรรมจริยธรรมให้เยาวชนในระบบการศึกษามีพลังและศรัทธา พระสงฆ์กับการเผยแผ่ธรรมะในระบบการศึกษา แนวคิดนี้เชื่อว่าพระสงฆ์ควรมีส่วนร่วมในกระบวนการให้การศึกษา เพื่อปลูกฝังหลักธรรมทางพุทธศาสนาให้กับเยาวชน ซึ่งเป็นรากฐานของสังคม โดยเฉพาะในโรงเรียนระดับประถมและมัธยม การใช้ศีลธรรมพัฒนาเยาวชนอย่างยั่งยืน พระสอนศีลธรรมมีบทบาทในการเสริมสร้างคุณธรรม ความดีงาม และการคิดอย่างมีสติปัญญาแก่เด็กและเยาวชน เพื่อเป็นภูมิคุ้มกันชีวิตที่มั่นคงในอนาคต

๒.๑.๑ ความหมายพระสอนศีลธรรม

พระสอนศีลธรรม หมายถึง พระภิกษุในพระพุทธศาสนาที่ได้รับมอบหมายหรือได้รับการแต่งตั้งให้ทำหน้าที่ถ่ายทอดหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาแก่เยาวชนในโรงเรียนหรือสถานศึกษาระดับต่าง ๆ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่ดีงามให้นักเรียนผ่านการเรียนการสอนในรายวิชาศีลธรรม จริยธรรม หรือกิจกรรมเสริมหลักสูตร “การทำตามบทโดยการปริยาย หมายความว่า การทำตามหน้าที่ที่กำหนดไว้ เช่น บทบาทพ่อแม่ บทบาทครู” แต่

สำหรับบทบาทของ พระสงฆ์ในฐานะผู้นำพุทธศาสนิกชน มีเจ้าอาวาสเป็นผู้ที่ปกครองดูแลภิกษุ-สามเณรที่อยู่ในวัด เจ้าอาวาส “หมายถึง พระภิกษุซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งผู้ปกครองวัด”^๕

พระสอนศีลธรรม หมายถึง พระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถทั้งด้านปริยัติ และปฏิบัติ เข้า ไปอบรมสั่งสอนนักเรียนในสถานศึกษา เพื่อปลูกฝังหลักธรรมทางศาสนาแก่นักเรียนจนเกิดความรู้คู่ คุณธรรม^๖ มีหน้าที่และบทบาทพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน มีหน้าที่เอาแก่นแท้ของพระพุทธศาสนามาเป็นแกนกลางในการดำเนินการ กล่าวคือ พระพุทธศาสนา คือ ระบบพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลที่ดีเลิศ โดยเริ่มต้นจากการละเว้น ไม่กระทำไม่เบียดเบียนตนเอง และผู้อื่น มีเป้าหมายสูงสุดอยู่ที่การบำเพ็ญประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น พระพุทธศาสนามีหลักการอันแน่นอน โดยมีศีลธรรมที่พระพุทธองค์ทรงวางไว้แล้วอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ มีจุดยืนในการปฏิบัติและการประกาศสั่งสอนของพระพุทธศาสนาในอดีต ปัจจุบัน และในอนาคต ที่ไม่เปลี่ยนแปลง แต่มุ่งสั่งสอนพุทธศาสนิกชน ให้ดำเนินชีวิตตามหลักการของพระพุทธศาสนา

สรุปได้ว่าพระสอนศีลธรรมจึงเป็นทั้ง “ผู้ถ่ายทอดหลักธรรม” และ “แบบอย่างแห่งคุณธรรม” ที่มีบทบาทสำคัญในการหล่อหลอมจิตใจของเยาวชนให้เติบโตเป็นพลเมืองที่ดีของสังคมในอนาคต พระสอนศีลธรรมมักได้รับการสนับสนุนจาก สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และทำงานร่วมกับ กระทรวงศึกษาธิการ ในการบูรณาการบทบาทของพระสงฆ์เข้ากับระบบการศึกษา เพื่อให้เยาวชนได้มีโอกาสเรียนรู้พระธรรมคำสอนในบริบทที่เหมาะสมกับช่วงวัย และเกิดการพัฒนาปัญญา และคุณธรรมควบคู่กันไป

๒.๑.๒ หน้าที่และบทบาทของพระสอนศีลธรรม

พระสอนศีลธรรมเป็นพระภิกษุผู้ได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติหน้าที่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสถานศึกษา โดยเฉพาะในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีบทบาทสำคัญในการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่ดีงามให้แก่เยาวชน ผ่านกระบวนการเรียนรู้เชิงพุทธศาสนาอย่างเหมาะสมกับวัยและบริบทของโรงเรียน

๑.หน้าที่ของพระสอนศีลธรรม

๑)หน้าที่ของพระสอนศีลธรรม ถ่ายทอดหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า สอนรายวิชาพระพุทธศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม ในโรงเรียน อธิบายหลักธรรมให้นักเรียนเข้าใจง่าย และสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ พระสอนศีลธรรมมีหน้าที่สำคัญในการ ถ่ายทอดหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า แก่นักเรียนในสถานศึกษาต่าง ๆ โดยผ่านกระบวนการจัดการเรียนการสอนในรายวิชา

^๕ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๖), หน้า ๖๔๘-๖๔๙.

^๖ กรมการศาสนา, คู่มือการดำเนินงานตามโครงการครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๔๘), หน้า ๓.

พระพุทธศาสนา ศีลธรรม และจริยธรรม ซึ่งอยู่ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของกระทรวงศึกษาธิการ ทั้งนี้ พระสอนศีลธรรมจะดำเนินการสอนตามแผนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับระดับชั้นของนักเรียน และยึดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นแกนกลางในการจัดการเรียนรู้ การสอนของพระสอนศีลธรรมมุ่งเน้นให้นักเรียนเข้าใจหลักธรรมอย่างลึกซึ้งและชัดเจน โดยใช้ภาษาที่เรียบง่าย สอดคล้องกับช่วงวัย และสามารถเชื่อมโยงกับประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน เช่น การสอนเรื่อง “อริยสัจ ๔” ผ่านปัญหาชีวิตประจำวันของนักเรียน หรือการนำ “หลักเบญจศีล เบญจธรรม” มาอธิบายพฤติกรรมที่พึงประสงค์ในสังคม

๒)อบรมปลูกฝังคุณธรรมแก่เยาวชน เน้นการสร้างจิตสำนึกที่ดี เช่น ความกตัญญู ความมีวินัย ความอดทน ส่งเสริมให้เยาวชนรู้จักคิดดี พูดดี ทำดี และละเว้นความชั่ว

๓)จัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรม จัดกิจกรรมค่ายคุณธรรม ค่ายพุทธบุตร สวดมนต์นั่งสมาธิ และกิจกรรมพัฒนาจิต ร่วมกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาในโรงเรียน

๔)ทำงานประสานกับครูและโรงเรียน วางแผนการสอนร่วมกับครูผู้สอนในโรงเรียน ปรึกษาหารือแนวทางการจัดกิจกรรมที่เหมาะสมกับวัยของนักเรียน

๕)เป็นแบบอย่างที่ดีทางจริยธรรม ประพฤติตนด้วยความสำรวม มีเมตตา และซื่อสัตย์ เป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตด้วยหลักธรรม

พระสอนศีลธรรมยังมีบทบาทในการ กระตุ้นให้นักเรียนเห็นคุณค่าของธรรมะ และสามารถนำไป ประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต ทั้งในด้านความสัมพันธ์กับผู้อื่น การตัดสินใจในเรื่องต่างๆ และการพัฒนาตนเองอย่างมีคุณธรรม จึงนับได้ว่าหน้าที่นี้เป็นหัวใจสำคัญในการพัฒนาทั้งปัญญา และจริยธรรมของเยาวชนไทยอย่างยั่งยืน

๒.บทบาทของพระสอนศีลธรรม

๑)บทบาทด้านการศึกษา เป็น "ครูทางธรรม" ที่ช่วยเสริมสร้างจิตสำนึกที่ดีแก่เด็กและเยาวชน ช่วยลดช่องว่างระหว่างศาสนากับการศึกษาโดยเชื่อมโยงหลักธรรมกับชีวิตจริง

๒)บทบาทด้านการพัฒนาคุณธรรม มีส่วนสำคัญในการพัฒนา “คนดี” ควบคู่กับ “คนเก่ง” ช่วยวางรากฐานด้านศีลธรรมในช่วงวัยสำคัญของเยาวชน

๓) บทบาทด้านการสร้างสังคมคุณธรรม สนับสนุนการสร้างสังคมแห่งความเอื้อเฟื้อ แบ่งปัน และไม่เบียดเบียน ร่วมขับเคลื่อนการพัฒนาสังคมตามแนวทางพระพุทธศาสนา^๗

โดยสรุป พระสอนศีลธรรมมีบทบาทสำคัญทั้งในด้านการสอน การอบรม การเป็นแบบอย่าง และการประสานงานกับภาคการศึกษา เพื่อร่วมกันพัฒนาเยาวชนไทยให้เติบโตเป็นพลเมืองที่มีคุณธรรม มีปัญญา และมีจิตสำนึกต่อสังคมและประเทศชาติอย่างยั่งยืน

^๗ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, งานปฐมนิเทศพระธรรมวิทยากร, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สุริยวัฒน์, ๒๕๕๒), หน้า ๖.

๒.๑.๓ คุณสมบัติของพระสอนศีลธรรม

คุณสมบัติของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนนั้นมีดังนี้

๑) ต้องสำเร็จการศึกษานักธรรมชั้นเอก หรือ ประโยค ๑-๒ ขึ้นไป

๒) หรือสำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง ๒ แห่ง (มหาวิทยาลัยมหาลงกรณ์ราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย)

๓) หรือเป็นพระครูสัญญาบัตรชั้นตรีขึ้นไป^๔

แผนกพระธรรมวิทยากร ได้กำหนดคุณสมบัติของพระธรรมวิทยากรในฐานะเป็นครูพระสอนศีลธรรม ไว้ดังนี้

๑) มีอุดมการณ์ในอันที่จะทำงานเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๒) มีคุณธรรมของความเป็นนักสังคมอยู่ในจิตใจ

๓) มีบุคลิกภาพ กาย และจิตดี

๔) มีความสะอาดทั้งด้านร่างกาย และเครื่องแต่งกาย

๕) มีความสามารถอันเป็นพื้นฐานของการทำงาน

๖) มีวาทศิลป์พอสมควร

๗) มีความตื่นตัวช่างสังเกต และเฝ้าหาความรู้ใหม่ๆ เสมอ

๘) มีความรู้หลายๆด้าน และฝึกฝนตนเองอยู่เสมอ

๙) ฉลาดในการใช้เทคนิคอุปกรณ์

๑๐) เป็นคนทันสมัยเข้าใจคนทุกวัย

๑๑) มีความรับผิดชอบสูง ไม่ทิ้งธุระ^๕

ดังจะเห็นได้ว่า “คุณสมบัติของครูพระสอนศีลธรรม” นอกจากเป็นผู้มีความรู้และอุดมการณ์ทำงานเพื่อสังคมด้วยความเสียสละแล้ว จะต้องครองตนในสมณสาธูป คือ สำรวมในการใช้โทรศัพท์มือถือ ไม่พูดเสียงดัง ไม่สูบบุหรี่ ระวังมิดระวังในการนุ่งห่มและความสัมพันธ์กับนักเรียน นักศึกษา อย่าให้เกินเลยขอบเขตจนเกิดข้อครหาในทางไม่ดี อันจะนำมาซึ่งความเสื่อมเสียแก่หมู่คณะ ทั้งนี้ เพื่อสร้างศรัทธาแก่ครูอาจารย์ ผู้ปกครอง และตัวนักเรียนเอง

๒.๑.๔ วัตถุประสงค์ของโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจัดตั้งขึ้นเพื่อส่งเสริมบทบาทของพระสงฆ์ในการมีส่วนร่วมพัฒนาการศึกษาไทย โดยเฉพาะด้านการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาแก่เยาวชนในสถานศึกษา วัตถุประสงค์หลักของโครงการมีดังต่อไปนี้

^๔ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕.

^๕ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, งานปฐมนิเทศพระธรรมวิทยากร, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สุริยวัฒน์, ๒๕๕๒), หน้า ๖.

๑. เพื่อปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่ดีให้แก่เยาวชน มุ่งเน้นให้นักเรียนมีความประพฤติที่เหมาะสม รู้จักแยกแยะผิดชอบชั่วดี มีเมตตาและเคารพสิทธิของผู้อื่น โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนมีเป้าหมายสำคัญในการปลูกฝัง คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่ดีงาม ให้แก่เด็กและเยาวชน ซึ่งถือเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาคนและสังคม โดยมุ่งเน้นให้นักเรียนมีความประพฤติที่เหมาะสม รู้จักแยกแยะ สิ่งที่ถูกต้องและไม่ถูกต้อง (ผิด-ชอบ-ชั่ว-ดี) มีความเมตตาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และรู้จักเคารพสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่น การปลูกฝังดังกล่าวเป็นกระบวนการที่สอดคล้องกับพัฒนาการทางจิตใจของเด็กในแต่ละช่วงวัย และสามารถทำได้อย่างมีประสิทธิภาพผ่านการสอนของพระสงฆ์ผู้มีวุฒิภาวะทางจิตใจและเป็นแบบอย่างที่ดี นักเรียนจึงไม่ได้เรียนรู้เฉพาะหลักธรรมทางทฤษฎี แต่ยังสามารถสัมผัสและซึมซับหลักคุณธรรมผ่านการกระทำและพฤติกรรมของพระสอนศีลธรรมโดยตรง การดำเนินการนี้มีส่วนช่วยในการลดพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม เช่น ความรุนแรง การกลั่นแกล้ง และการไม่เคารพกฎระเบียบ รวมถึงส่งเสริมให้เยาวชนเติบโตเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ มีความรับผิดชอบต่อสังคม และสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสันติสุข

๒. เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ให้เยาวชนมีโอกาสรู้หลักธรรมอย่างถูกต้องจากพระสงฆ์ผู้มีความรู้และประสบการณ์ตรง โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนมีวัตถุประสงค์เพื่อ ส่งเสริมการเรียนรู้หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาอย่างเป็นระบบและถูกต้องตามแนวทางพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยเปิดโอกาสให้เยาวชนได้เรียนรู้จากพระสงฆ์ผู้มีความรู้ ความเข้าใจ และประสบการณ์ตรง ในการศึกษาธรรมะและการปฏิบัติธรรม ซึ่งสามารถถ่ายทอดเนื้อหาทางพระพุทธศาสนาได้อย่างลึกซึ้งและถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย การเรียนรู้จากพระสงฆ์ในฐานะพระสอนศีลธรรม นอกจากจะช่วยให้เยาวชนเข้าใจเนื้อหาทางพุทธศาสนาอย่างแท้จริงแล้ว ยังเป็นการปลูกฝังศรัทธาในพระรัตนตรัย และเสริมสร้างความเคารพในคุณค่าทางจิตวิญญาณ โดยพระสอนศีลธรรมจะใช้กระบวนการสอนที่เหมาะสมกับวัย เช่น การเล่าเรื่องธรรมะ การสนทนาธรรม การฝึกสมาธิ หรือการใช้ตัวอย่างจากเหตุการณ์ในชีวิตจริง มาเชื่อมโยงกับหลักธรรมเพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างเป็นรูปธรรม แนวทางนี้ช่วยให้พระพุทธศาสนาไม่เพียงเป็นวิชาทางวิชาการ แต่เป็นเครื่องมือพัฒนาชีวิตและจิตใจของเยาวชนอย่างแท้จริง เป็นการวางรากฐานที่มั่นคงให้กับการเป็นพลเมืองที่มีศีลธรรม มีจิตสำนึกที่ดี และสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสันติสุข

๓. เพื่อเสริมสร้างบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสถานศึกษา เปิดโอกาสให้พระสงฆ์มีบทบาทในการสื่อสารหลักธรรมอย่างสร้างสรรค์ และร่วมพัฒนาจิตใจของเยาวชน โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนมีวัตถุประสงค์เพื่อ เสริมสร้างบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ภายในสถานศึกษาอย่างมีระบบและต่อเนื่อง โดย เปิดโอกาสให้พระสงฆ์ได้มีบทบาทในการสื่อสารหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าอย่างสร้างสรรค์ เหมาะสมกับบริบทของโรงเรียนและ

ช่วงวัยของผู้เรียน การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในโรงเรียนเป็นการขยายขอบเขตของการเผยแผ่ธรรมะจากวัดสู่สถาบันการศึกษา ซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้สำคัญของเยาวชน พระสงฆ์ในบทบาทของพระสอนศีลธรรมจึงทำหน้าที่เป็น ผู้นำทางจิตวิญญาณ และเป็นแบบอย่างที่ดีในการประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรม โดยใช้วิธีการสื่อสารที่ทันสมัย เช่น การจัดกิจกรรมธรรมะเชิงสร้างสรรค์ การพูดคุยเชิงจิตวิทยาเชิงบวก หรือการบูรณาการธรรมะเข้ากับชีวิตประจำวันของนักเรียน บทบาทดังกล่าวยังส่งผลต่อการ พัฒนาจิตใจของเยาวชน ให้มีความมั่นคงทางอารมณ์ มีคุณธรรมจริยธรรม และสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีสติและสันติสุข อีกทั้งยังส่งเสริมให้พระสงฆ์มีบทบาทเชิงรุกในการสร้างสรรค์สังคมแห่งคุณธรรมผ่านกระบวนการเรียนรู้ในสถานศึกษา

๔. เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตและการดำเนินชีวิตตามหลักธรรมแก่เยาวชนให้นักเรียนสามารถนำหลักธรรมไปใช้ในการแก้ปัญหา คติวิเคราะห์ และใช้ชีวิตอย่างมีสติและปัญญา โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนมีวัตถุประสงค์ในการ พัฒนาทักษะชีวิต และส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้แก่เยาวชน โดยมุ่งเน้นให้นักเรียนสามารถ นำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหา การคติวิเคราะห์ และการใช้ชีวิตอย่างมีสติและปัญญา ในโลกยุคปัจจุบันที่มีความซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว พระสอนศีลธรรมทำหน้าที่ในการถ่ายทอดธรรมะให้เข้าใจง่าย เชื่อมโยงกับประสบการณ์จริงของนักเรียน พร้อมทั้งส่งเสริมให้นักเรียนรู้จักใช้หลักธรรมเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต เช่น การใช้ หลักอริยสัจ ๔ ในการวิเคราะห์ปัญหา การใช้ หลักสติปัฏฐาน ๔ เพื่อฝึกสติและสมาธิ หรือการยึดหลัก พรหมวิหาร ๔ เพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติ การเรียนรู้ธรรมะในลักษณะนี้มีได้จำกัดอยู่แค่ในห้องเรียน แต่ยังรวมถึงการจัดกิจกรรมที่เน้นการปฏิบัติจริง เช่น การฝึกสมาธิ การสันทนาธรรม การใช้กรณีศึกษา และกิจกรรมกลุ่ม ซึ่งช่วยพัฒนาทักษะชีวิตทั้งด้านอารมณ์ สังคม และจิตวิญญาณ กล่าวได้ว่า การพัฒนาทักษะชีวิตตามหลักธรรมจะช่วยให้นักเรียนสามารถดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่า เข้าใจตนเอง เข้าใจผู้อื่น และสามารถตัดสินใจได้อย่างมีสติและอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมอย่างมีความสุขและสงบสุขอย่างยั่งยืน

๕. เพื่อสร้างความร่วมมือระหว่างวัด โรงเรียน และชุมชน เสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างพระสงฆ์ ครู นักเรียน และผู้ปกครอง เพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาเยาวชนอย่างมีคุณภาพทั้งด้านวิชาการและคุณธรรม หนึ่งในวัตถุประสงค์สำคัญของโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน คือการสร้างความร่วมมือระหว่างวัด โรงเรียน และชุมชน อันเป็นเครือข่ายทางสังคมที่มีบทบาทโดยตรงในการพัฒนาเยาวชนไทยอย่างรอบด้าน โดยเฉพาะในมิติของการหล่อหลอมคุณธรรม จริยธรรม ควบคู่กับการส่งเสริมความรู้ทางวิชาการ โครงการนี้มุ่ง เสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างพระสงฆ์ ครู นักเรียน และผู้ปกครอง ให้เกิดความร่วมมืออย่างเป็นรูปธรรม โดยพระสงฆ์ในบทบาทพระสอนศีลธรรมจะทำหน้าที่เป็นสื่อกลางทางจิตวิญญาณ เชื่อมโยงหลักธรรมคำสอนเข้ากับชีวิตประจำวันของนักเรียน ขณะที่ครูทำหน้าที่จัดการเรียนรู้เชิงวิชาการ และผู้ปกครองร่วมเป็นแรงสนับสนุนในการสร้าง

สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ทั้งในและนอกห้องเรียน การดำเนินงานในลักษณะนี้ช่วยให้ทุกภาคส่วนมีบทบาทร่วมในการ ขับเคลื่อนการพัฒนาเยาวชนอย่างมีคุณภาพ

สรุปได้ว่าเพื่อจัดพระสงฆ์ที่มีความรู้ ความสามารถ ทั้งในด้านปริยัติและปฏิบัติเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ให้นักเรียนในโรงเรียนในระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา และระดับอาชีวศึกษา เพื่อให้ นักเรียน นักศึกษา มีความรู้ มีความเข้าใจในหลักธรรมของพระพุทธศาสนา เพื่อปลูกฝังให้นักเรียน นักศึกษา มีความรู้คู่คุณธรรม สามารถนำความรู้และ คุณธรรมไปบูรณาการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างเหมาะสมและมีความสุข

๒.๑.๕ กระบวนการบริหารจัดการโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เมื่อได้รับมอบโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนพร้อมทั้งงบประมาณมาแล้ว เพื่อให้การดำเนินงานโครงการครูพระสอนศีลธรรมมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์อันพึงประสงค์ คือ นักเรียนได้รับการปลูกฝังในเรื่องคุณธรรมจริยธรรมจากพระสอนฯ โดยตรง และคุ้มค่ากับงบประมาณที่ได้รับ จึงได้เตรียมแผนปฏิบัติการรองรับการดำเนินการโครงการฯ อย่างเป็นระบบ และได้ดำเนินการประสานงานกับคณะสงฆ์ สถานศึกษา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยได้มีการประชาสัมพันธ์โครงการฯ และจัดอบรมถวายความรู้เพิ่มประสิทธิภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนทั่วประเทศ เพื่อสร้างศักยภาพในการทำงานให้เป็นที่ยอมรับของสถานศึกษา และเพื่อปลูกฝังคุณธรรม และจริยธรรมให้กับนักเรียนได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง พร้อมกับมีความประพฤติที่ดีงาม โดยได้จัดแผนการ ดำเนินการโครงการซึ่งมีกระบวนการบริหารโครงการดังนี้^{๑๐}

๑. จัดประชุมคณะกรรมการโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน
๒. จัดตั้งศูนย์ปฏิบัติการ / อำนวยการโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนทั่วประเทศ
๓. การปฐมนิเทศพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนทั่วประเทศ
๔. การสัมมนาเชิงปฏิบัติการเข้มข้นวิทยากรแกนนำโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน
๕. การอบรมพัฒนาเพิ่มประสิทธิภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน
๖. การจัดทำคู่มือ หนังสือการจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา พ.ศ.๒๕๔๔ และพัฒนาเว็บไซต์โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน
๗. การวิจัย
๘. การนิเทศ การติดตามประเมินผล
๙. การจัดถวายค่าตอบแทน

^{๑๐} เสฐียร พันธงศรี, ศาสนาเปรียบเทียบ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ผลิตวิทยาการพิมพ์, ๒๕๑๖), หน้า ๑๒.

๑๐. การรับสมัคร / การคัดเลือกพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนทั่วประเทศ

สรุปได้ว่าโครงการพระสอนศีลธรรมใน โรงเรียนพร้อมทั้งงบประมาณมาแล้ว เพื่อให้การดำเนินงานโครงการครูพระสอนศีลธรรม มีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์อันพึงประสงค์คือนักเรียนได้รับการปลูกฝังในเรื่องคุณธรรม จริยธรรมจากพระสอนฯ โดยตรง และคุ้มค่ากับงบประมาณที่ได้รับ จึงได้เตรียมแผนปฏิบัติการรองรับ การดำเนินการโครงการฯ อย่างเป็นระบบ และได้ดำเนินการประสานงานกับคณะสงฆ์ สถานศึกษา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยได้มีการประชาสัมพันธ์โครงการฯ และจัดอบรมถวายความรู้เพิ่ม ประสิทธิภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนทั่วประเทศ

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเป็นหัวใจสำคัญของกระบวนการจัดการศึกษา โดยมีเป้าหมายเพื่อให้นักเรียนเกิด การเรียนรู้ที่มีความหมาย ทั้งในด้านความรู้ ทักษะ เจตคติ และคุณธรรม โดยแนวคิดหลักที่ใช้ในการออกแบบและจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยแนวคิดที่สำคัญประกอบด้วย (๑)แนวคิดการเรียนรู้โดยผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ให้ความสำคัญกับนักเรียนเป็นผู้เรียนรู้ด้วยตนเอง ครูทำหน้าที่เป็น "ผู้อำนวยความสะดวก" มากกว่าผู้บอกความรู้ นักเรียนได้มีส่วนร่วมในการคิด วิเคราะห์ แก้ปัญหา สร้างสรรค์ และสะท้อนผลการเรียนรู้ (๒)แนวคิดการเรียนรู้แบบบูรณาการ ผสานองค์ความรู้จากหลายวิชาหรือหลายด้านเข้าด้วยกัน เชื่อมโยงการเรียนรู้กับชีวิตจริงและประสบการณ์ของผู้เรียน เหมาะกับการจัดกิจกรรมเชิงศีลธรรม จริยธรรม หรือกิจกรรมบุชาคุณ (๓)แนวคิดการเรียนรู้ผ่านกิจกรรม ผู้เรียนลงมือปฏิบัติจริง เรียนรู้จากการกระทำ มีกระบวนการสะท้อนผล และนำไปใช้ในสถานการณ์ใหม่ ส่งเสริมการมีส่วนร่วม การทำงานกลุ่ม และการเรียนรู้ด้วยตนเอง

๒.๒.๑ ความหมายการจัดการเรียนการสอน

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอน ซึ่งมีนักปราชญ์ นักวิชาการและนักการศึกษาได้กล่าวถึง “การจัดการเรียนการสอน” ไว้มากมาย ดังนี้

การจัดการเรียนการสอนจึงมุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกคน มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทย และเป็นพลเมืองที่ดีมั่นในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีความรู้และทักษะพื้นฐาน รวมทั้งเจตคติที่จำเป็นต่อการศึกษต่อการศึกษาประกอบอาชีพ และการศึกษาตลอดชีวิต โดยมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญบนพื้นฐานความเชื่อว่าทุกคนสามารถเรียนรู้ และพัฒนาตนเองได้เต็มกำลังความสามารถ^{๑๑}

ความหมายของการจัดการเรียนการสอน เป็นการออกแบบการเรียนรู้ ของครูใน ภาวะปฏิบัติซึ่งแสดงให้เห็นได้จากหน่วยหรือแผนการจัดการเรียนรู้ที่นำไปใช้แล้วได้ผล นักเรียนเกิด

^{๑๑} กระทรวงศึกษาธิการ, หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑, (กรุงเทพมหานคร: โรง พิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๒), หน้า ๑๔-๑๖.

การเปลี่ยนแปลงไปในแนวทางที่ดีขึ้น แนวคิดพีรามิดการเรียนรู้ ที่สถาบัน ได้เสนอข้อมูลที่สามารถนำมาช่วยในการขยายความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้เชิงรุก ซึ่งมีความแตกต่างไปจากการเรียนรู้แบบเป็นผู้รับ อันเป็นหลักของการจัดการเรียนรู้ในอดีตที่เน้นครูเป็นศูนย์กลาง ซึ่งเคยมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลในอดีตที่ผ่านมาโดยให้ความสำคัญกับการฟังการอ่าน การได้ยิน ได้เห็น รวมทั้งการสาธิตของครูผู้สอน ทั้งนี้แนวการจัดการเรียนรู้วิธี ดังกล่าวจะอยู่ที่ส่วนยอดของพีรามิด แสดงให้เห็นว่าผู้เรียน เรียนรู้จากการถ่ายทอดเป็นส่วนใหญ่ซึ่งแตกต่างไป จากการเรียนรู้ผ่านการอภิปรายแลกเปลี่ยน การลงมือปฏิบัติและการนำความรู้ไปใช้รวมทั้งการแลกเปลี่ยน เรียนรู้สู่ผู้อื่นเป็นแนวทางที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญและสะท้อนให้เห็นว่านักเรียนสามารถ สร้างความรู้ได้แล้วซึ่งอยู่ที่ ส่วนฐานของพีรามิด

การเรียนการสอน กล่าวคือ กระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามจุดประสงค์ที่กำหนด ซึ่งต้องอาศัยทั้งศาสตร์และศิลป์ของผู้สอน^{๑๒}การจัดการเรียนการสอนจึงเป็นการสร้างปฏิสัมพันธ์บรรยากาศในการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนได้ประสบการณ์ที่มีคุณภาพและสามารถนำความรู้ไปปฏิบัติเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ในการจัดหลักสูตรการจัดการเรียนการสอน คือ สถานการณ์อย่างหนึ่งที่มีสิ่งต่อไปนี้จะเกิดขึ้น ได้แก่ (๑) มีความสัมพันธ์และมีปฏิสัมพันธ์เกิดขึ้นระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนผู้เรียนกับผู้เรียนผู้เรียนกับสิ่งแวดล้อมและผู้สอนกับผู้เรียนกับสิ่งแวดล้อม (๒) ความสัมพันธ์และมีปฏิสัมพันธ์นั้นก่อให้เกิดการเรียนรู้และประสบการณ์ใหม่ (๓) ผู้เรียนสามารถนำประสบการณ์ใหม่นั้นไปใช้ได้^{๑๓}

การจัดการเรียนรู้เป็นกระบวนการสำคัญในการนำหลักสูตรสู่การปฏิบัติหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นหลักสูตรที่มีมาตรฐานการเรียนรู้สมรรถนะสำคัญของผู้เรียนและคุณลักษณะอันพึงประสงค์เป็นเป้าหมายสำคัญสำหรับพัฒนาเด็ก และเยาวชน ผู้สอนต้องพยายามคัดสรรความรู้จัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพตามมาตรฐาน การเรียนรู้ทั้ง ๘ กลุ่มสาระเรียนรู้รวมทั้งปลูกฝังเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์พัฒนาทักษะต่างๆ อันเป็นสมรรถนะสำคัญที่ต้องการให้เกิดแก่ผู้เรียน^{๑๔} การจัดการเรียนการสอนหมายถึง กิจกรรมของบุคคลซึ่งมีหลักการและเหตุผลเป็นกิจกรรม ที่บุคคลได้ให้ความรู้ของเขาย่างสร้างสรรค์และเพื่อสนับสนุนให้ผู้อื่นเกิดการเรียนรู้ดังนั้นการสอนจึงเป็นกิจกรรมในแง่มุมต่างๆ ๔ ด้าน คือ

^{๑๒} อารณ ใจเที่ยง, **หลักการสอน (ฉบับปรับปรุง)**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พรินต์ติ้งเฮาส์, ๒๕๕๓), หน้า ๒.

^{๑๓} สมิตร์ คุณานุก, **หลักสูตรและการสอน**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์นิยตสยาม, ๒๕๕๒), หน้า ๒๓.

^{๑๔} กระทรวงศึกษาธิการ, **หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑**, (กรุงเทพมหานคร : ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๑), หน้า ๒๕.

๑) ด้านหลักสูตร เป็นการศึกษถึงจุดมุ่งหมายของการศึกษาความเข้าใจจุดประสงค์ของแต่ละกลุ่มวิชาการตั้งจุดประสงค์ของการเรียนการสอน ให้ชัดเจนตลอดจนการเลือกเนื้อหาให้เหมาะสมสอดคล้องกับท้องถิ่น

๒) ด้านการเรียนการสอนเป็นขั้นตอนของการเลือกวิธีสอน และเทคนิคการสอนที่เหมาะสม เพื่อช่วยให้ผู้เรียนบรรลุถึงจุดประสงค์การเรียนรู้ที่วางไว้

๓) ด้านการวัดผลเป็นขั้นตอนของการเลือกวิธีวัดผลที่เหมาะสม และขั้นตอนของการวิเคราะห์ผล

๔) ด้านการประเมินผลการสอนเป็นขั้นตอนในการประเมินผลการสอนทั้งหมดตั้งแต่การวางจุดประสงค์การเรียนรู้การเลือกเนื้อหา วิธีการสอน ตลอดจนความเที่ยงตรงและความเชื่อถือได้มาของการวัดผลที่ครูได้กระทำไว้^{๑๕}

โดยสรุปจะเห็นได้ว่าการจัดการเรียนการสอน หมายถึง เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกันระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน เป็นการกระทำหรือปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นทั้งสองฝ่ายโดยมีเป้าหมายให้เกิดการเรียนรู้ตามที่กำหนดไว้ การจัดการเรียนรู้รูปแบบชิปปา เป็นการจัดการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมอย่าง กระตือรือร้น โดยใช้กระบวนการต่างๆ ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต เช่น กระบวนการคิดกระบวนการแสวงหาความรู้กระบวนการกลุ่ม กระบวนการแก้ปัญหา ฯลฯ จนสามารถสร้างความรู้ได้ด้วยตนเอง และสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ได้

๒.๒.๒ ความสำคัญของการจัดการเรียนการสอน

การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ หมายถึง การจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับการดำรงชีวิต เหมาะสมกับความสามารถและความสนใจของผู้เรียน โดยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมและลงมือปฏิบัติจริงทุกขั้นตอนจนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้โดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญเป็นแนวทางการจัดการเรียนรู้อย่างมีความสุข เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีความสุขมีแนวทางที่สำคัญคือ สิ่งที่ยึดต้องเป็นเรื่องใกล้ตัว มีความหมายสอดคล้องกับการดำรงชีวิตของผู้เรียน บทเรียนควรจะเริ่มจากง่ายไปหายาก และมีความต่อเนื่องในเนื้อหาวิชา กิจกรรมการเรียนต้องมีความหลากหลาย น่าสนใจ เราใจที่จะปฏิบัติเปิดโอกาสให้ผู้เรียนทุกคนมีส่วนร่วมในกิจกรรม ได้ลงมือปฏิบัติ สัมผัสจับต้องด้วยตนเอง และเป็นกิจกรรมที่มุ่งพัฒนากระบวนการคิด ตลอดจนพัฒนาทักษะชีวิตและสังคม สื่อการเรียนน่าสนใจ มีความหลากหลาย ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการทำการใช้ เป็นสื่อที่สามารถสร้างความเข้าใจได้ชัดเจน สอดคล้องกับกิจกรรมและจุดประสงค์ที่กำหนดให้ผู้เรียนเกิดความคิดรวบยอด หรือสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง

^{๑๕} John B.Hough and ThomasK.Duncan, **Teaching:Description Analysis**, (Massachusetts: Addison-Wesley, 1970), pp.4.

(๑) พัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้าน การจัดการเรียนการสอนที่ดีช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาทั้งด้านความรู้ (พุทธิพิสัย), ทักษะ (ทักษพิสัย) และ เจตคติ (จิตพิสัย) อย่างเหมาะสม ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ แก้ปัญหา และเรียนรู้ด้วยตนเอง

(๒) ตอบสนองความต้องการของผู้เรียน ช่วยให้ครูสามารถเลือกวิธีการสอนที่เหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละกลุ่ม ซึ่งมีความสามารถ ความสนใจ และพื้นฐานที่แตกต่างกัน สนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีความหมาย

(๓) เพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้ การวางแผนการเรียนการสอนที่ดีจะช่วยให้กระบวนการถ่ายทอดความรู้เป็นระบบ มีเป้าหมายชัดเจน ช่วยให้การใช้เวลา ทรัพยากร และกิจกรรมการเรียนรู้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

(๔) ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต การเรียนการสอนที่ดีไม่ได้มุ่งเน้นแค่เนื้อหาในห้องเรียนเท่านั้น แต่ยังช่วยพัฒนาทักษะการเรียนรู้ด้วยตนเองเพื่อให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ตลอดชีวิต

(๕) พัฒนาคุณภาพครูและระบบการศึกษา การจัดการเรียนการสอนเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาคุณภาพครูและระบบการศึกษาโดยรวม ช่วยให้ครูมีบทบาทในการเป็น "ผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้" มากกว่าการเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้เพียงฝ่ายเดียว

สรุปได้ว่าการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญนั้น คือจะอยู่ในฐานะผู้คอยอำนวยความสะดวกโดยจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ บรรยากาศการเรียนรู้ วิธีการเรียนรู้อุปกรณ์ในการเรียนรู้ให้เอื้อต่อการเรียนรู้ด้วยตนเองของผู้เรียน ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเอง ได้พัฒนาองค์ความรู้ต่าง ๆ ด้วยตนเอง การเรียนรู้นั้น ๆ จึงจะเป็นสิ่งที่มีความหมายต่อผู้เรียนการเรียนรู้อย่างมีความสุขนั้น ครูผู้สอนจำเป็นต้องจัดให้เกิดขึ้นตลอดเวลาทั้งในระหว่างการเรียนรู้ และหลังการเรียนรู้แล้ว การที่ครูจะจัดการเรียนรู้ให้ผู้เรียนมีความสุขนั้น ที่สำคัญครูจะต้องมีความสุขในการจัดการเรียนรู้ด้วย ยอมรับในความสำคัญของผู้เรียน พร้อมทั้งจะเปิดโอกาสที่เหมาะสมให้กับผู้เรียนทุกคน และ พร้อมทั้งจะเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ร่วมกันกับผู้เรียน

๒.๒.๓ องค์ประกอบของการจัดการเรียนรู้

องค์ประกอบของการเรียนรู้ที่สำคัญมักถูกแบ่งออกเป็น ๓ ด้านหลัก ดังนี้

๑) ด้านความรู้ ด้านนี้เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้เชิงความรู้ โดยความสำเร็จในด้านนี้เกี่ยวข้องกับการเข้าใจและความรู้ที่ได้รับจากการเรียนรู้ เช่น การจดจำข้อมูล การทำความเข้าใจแนวคิด และการคิดวิเคราะห์ การปรับปรุงผลการเรียนรู้ ผู้สอนใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตรวจสอบผลการเรียนรู้ของผู้เรียน และตรวจพบว่ากลุ่มผู้เรียนบางกลุ่มมีปัญหาในการเข้าใจเนื้อหาบางส่วน อาจจะมีการปรับเปลี่ยนวิธีการสอนหรือเนื้อหาเพื่อให้มีการเข้าใจที่ดีขึ้น และผลการเรียนรู้กลับเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ การเพิ่มความสนใจในการเรียนรู้ ผู้สอนสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่น่าสนใจและสร้างความสนใจให้กับผู้เรียน

๒)ด้านทักษะและทัศนคติ ด้านนี้เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทักษะและทัศนคติในการเรียนรู้ โดยการพัฒนาในด้านนี้จะเน้นไปที่การเรียนรู้ทักษะที่จำเป็นในการแก้ปัญหา การทำงานเป็นทีม การคิดวิเคราะห์และการแก้ไขปัญหา นอกจากนี้ยังรวมถึงการพัฒนาทัศนคติบวก เช่น การมีความเชื่อมั่นในการเรียนรู้ การมีความกระตือรือร้น และการเรียนรู้อย่างเอาใจใส่ การสร้างทักษะและทัศนคติ ผู้เรียนได้รับการสนับสนุนในการพัฒนาทักษะและทัศนคติที่สำคัญในการเรียนรู้ เช่น การพัฒนาทักษะคิดเชิงวิพากษ์ การแก้ปัญหา การทำงานเป็นทีม และการสร้างทัศนคติบวกต่อการเรียนรู้ เมื่อผู้เรียนมีทักษะและทัศนคติที่พัฒนาแล้ว จะส่งผลให้ผู้เรียนมีความพร้อมและความสำเร็จในการเรียนรู้เพิ่มขึ้น

๓)ด้านทักษะปฏิบัติ (Psychomotor Dimension) ด้านนี้เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทักษะทางกายภาพและการปฏิบัติตามที่เรียนรู้ โดยการพัฒนาในด้านนี้เน้นไปที่การฝึกฝนทักษะที่สามารถทำได้จริง เช่น การฝึกการใช้เครื่องมือ การฝึกทักษะการแสดงออก หรือการฝึกทักษะการเขียน การพัฒนาทักษะในทั้ง ๓ ด้านนี้มีความสำคัญเพื่อให้การเรียนรู้เกิดขึ้นอย่างเต็มประสิทธิภาพ และการส่งเสริมการพัฒนาในทั้ง ๓ ด้านจะช่วยสร้างบุคลิกภาพที่ครบถ้วนและสมดุลในการเรียนรู้ของผู้เรียน การพัฒนาทักษะปฏิบัติ ผู้เรียนได้รับการฝึกฝนและปรับปรุงทักษะทางกายภาพและทักษะปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ เช่น การฝึกทักษะการใช้เครื่องมือ การฝึกทักษะการแสดงออก หรือการฝึกทักษะการเขียน ผู้เรียนจะสามารถนำทักษะเหล่านี้ไปใช้ในการเรียนรู้และสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ ผลการจัดการเรียนรู้อาจแสดงให้เห็นถึงการพัฒนาของผู้เรียนทั้งในด้านความรู้ ทักษะและทัศนคติ และทักษะปฏิบัติ โดยผลการจัดการเรียนรู้ที่ดีจะเป็นการส่งเสริมการพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพของผู้เรียนในด้านต่าง ๆ และช่วยให้ผู้เรียนสามารถใช้ความรู้และทักษะที่ได้รับในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ^{๑๖}

องค์ประกอบของการจัดการเรียนรู้ หมายถึงส่วนประกอบที่สำคัญที่ทำให้การจัดการเรียนรู้เกิดขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพ ครอบคลุมทั้งด้านผู้สอน ผู้เรียน วิธีการ และทรัพยากรต่าง ๆ ซึ่งสามารถสรุปได้เป็นหัวข้อหลัก ๆ ดังนี้

(๑)ผู้สอน (ครู/อาจารย์) เป็นผู้ออกแบบ วางแผน และดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวก (Facilitator) ไม่ใช่แค่ผู้ถ่ายทอดความรู้ ต้องมีความรู้ความเข้าใจทั้งด้านเนื้อหา จิตวิทยาการเรียนรู้ และเทคนิคการสอน

(๒)ผู้เรียน (นักเรียน/นักศึกษา) เป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ ต้องมีบทบาทเชิงรุกในการเรียน เช่น คิดวิเคราะห์ ซักถาม ทดลอง สร้างสรรค์ ควรได้รับการส่งเสริมให้เรียนรู้ตามศักยภาพของตนเอง

^{๑๖} ทิศนา ขัมมณี, ศาสตราจารย์ : องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๘, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๔.

(๓)เนื้อหาสาระ (Curriculum/Content) ต้องมีความเหมาะสมกับวัย พื้นฐาน และความสนใจของผู้เรียน ควรเชื่อมโยงกับชีวิตจริงและบริบทของสังคม เน้นความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะที่จำเป็นในศตวรรษที่ ๒๑

(๔)วิธีการจัดการเรียนรู้ (Learning Methods) มีหลากหลาย เช่น การบรรยาย การอภิปราย การเรียนรู้แบบร่วมมือ การเรียนรู้แบบโครงงาน ต้องเลือกให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ เนื้อหา และความแตกต่างของผู้เรียน

(๕) สื่อและแหล่งเรียนรู้ (Media and Learning Resources) รวมถึงอุปกรณ์ สื่อดิจิทัล เอกสาร หนังสือ และแหล่งเรียนรู้ภายนอก ควรเลือกใช้สื่อที่ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาและมีส่วนร่วมได้ดีขึ้น

(๖)การวัดและประเมินผล (Assessment and Evaluation) มีบทบาทในการตรวจสอบพัฒนาการของผู้เรียน ควรใช้หลากหลายวิธี เช่น การทดสอบ การสังเกต การประเมินจากแฟ้มสะสมงาน (Portfolio) เน้นการประเมินเพื่อพัฒนา (Formative Assessment) มากกว่าการตัดสิน (Summative Assessment)

(๗)สิ่งแวดล้อมทางการเรียนรู้ (Learning Environment) ต้องเอื้อต่อการเรียนรู้ ทั้งด้านกายภาพ (ห้องเรียน อุปกรณ์) และด้านจิตใจ (บรรยากาศ ความปลอดภัย ความไว้วางใจ) ควรเป็นพื้นที่ที่ผู้เรียนรู้สึกมั่นใจ กล้าคิด กล้าแสดงออก

สรุปได้ว่าองค์ประกอบของการจัดการเรียนรู้ ประกอบด้วย (๑)ผู้สอน ผู้ออกแบบและดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ มีบทบาทเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ (๒) ผู้เรียน ศูนย์กลางของกระบวนการเรียนรู้ มีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้น (๓) เนื้อหาสาระ ความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะที่เหมาะสมกับผู้เรียนและสอดคล้องกับบริบท (๔) วิธีการจัดการเรียนรู้ กระบวนการและกิจกรรมที่ใช้เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ให้เกิดประสิทธิภาพ (๕)สื่อและแหล่งเรียนรู้ เครื่องมือ อุปกรณ์ และทรัพยากรที่ช่วยให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพ (๖)การวัดและประเมินผล การตรวจสอบความก้าวหน้าและพัฒนาการของผู้เรียน เพื่อการปรับปรุงการสอน (๗)สิ่งแวดล้อมทางการเรียนรู้ บรรยากาศและสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ทั้งทางกายภาพและจิตใจ

๒.๒.๔ ลักษณะของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้มีความสำคัญในการสร้างประสบการณ์ที่น่าสนใจและมีประสิทธิภาพในการเรียนรู้ ผู้สอนสามารถใช้กิจกรรมการเรียนรู้เพื่อสร้างการเรียนรู้ที่มีความหมายและท้าทายให้กับผู้เรียน รวมถึงสร้างสภาพแวดล้อมที่สนับสนุนการเรียนรู้อย่างเต็มที่ ซึ่งอาจช่วยกระตุ้นความสนใจและกระตุ้นการมีส่วนร่วมของผู้เรียนอย่างมีประสิทธิภาพ ในกระบวนการเรียนรู้ ตัวอย่างการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ตัวอย่างของกิจกรรมการเรียนรู้ที่สามารถใช้ได้แก่การเรียนรู้สร้างเกมที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาการเรียนรู้ เช่น แข่งขันคำศัพท์ในภาษาต่าง ๆ แข่งขันทำทนายแบบปัญหาทาง

คณิตศาสตร์ หรือสร้างเกมในรูปแบบที่ผู้เรียนต้องแก้ปัญหาเพื่อดำเนินเรื่องราวในเกมต่อไป การศึกษานอกห้อง อำนาจความสะดวกให้กับผู้เรียนได้มีโอกาสเรียนรู้นอกสถานที่ เช่น การเข้าชมงานแสดงศิลปะ การท่องเที่ยวสถานที่ประวัติศาสตร์ หรือการเยี่ยมชมองค์กรหรือบริษัทที่เกี่ยวข้องกับวิชาที่เรียนเพิ่มประสบการณ์การเรียนรู้ ที่น่าสนใจและมีประสิทธิภาพให้กับผู้เรียน การเลือกใช้กิจกรรมที่เหมาะสมตามเนื้อหาการเรียนรู้และความต้องการของผู้เรียนจะช่วยสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่มีความหมายและท้าทายอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด^{๑๗} เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ความสามารถทักษะ และคุณลักษณะตามที่กำหนดไว้ในมาตรฐานการเรียนรู้หลักสูตร จึงเป็นเสมือนแผนที่กำหนดทิศทางในการพัฒนาผู้เรียนไปสู่มาตรฐานการเรียนรู้ซึ่งเป็นเป้าหมายและมีการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ เพื่อให้ทราบความก้าวหน้าของผู้เรียนในการพัฒนาไปสู่มาตรฐานที่กำหนด^{๑๘}

การจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตร หลักสูตรมีความหมายอยู่ด้วยกันไว้ ๓ ประการ คือ (๑) หลักสูตรเป็นศาสตร์ที่มีทฤษฎีหลักการและการนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนตามที่มีมุ่งหมายได้ (๒) หลักสูตรเป็นระบบในการจัดการศึกษา โดยมีปัจจัยนำเข้า ได้แก่ ครูนักเรียนวัสดุ อุปกรณ์อาคารสถานที่ กระบวนการ ได้แก่ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ผลผลิตได้แก่ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ความสำเร็จทางการศึกษา เป็นต้น (๓) หลักสูตรเป็นแผนการจัดการเรียนการสอนที่มีมุ่งประสงค์จะอบรมฝึกฝนผู้เรียนให้เป็นไปตามเป้าหมายที่ต้องการ^{๑๙} วิธีจัดโครงสร้าง และลำดับของเนื้อหาวิชา ในลักษณะผลการเรียนรู้สรุปได้ ๓ กลุ่มคือ

๑) ความรู้ด้านข้อเท็จจริง (Verbal Information) เน้นเรื่องความจำการระลึกได้หรือความสามารถในการบอกข้อเท็จจริง และเหตุการณ์ต่างๆ เช่น บอกชื่อ สัญลักษณ์สถานที่ วันเดือนปี การให้นิยาม อธิบายสิ่งของ ตลอดจนเหตุการณ์อื่นๆ

๒) ทักษะด้านสติปัญญา (Intellectual Skills) มี ๒ ระดับ คือ ๑) มโนทัศน์ หรือแนวคิด (Concepts) เป็นการรวบรวมเอาความคิดเหตุการณ์หรือสิ่งของที่มีลักษณะคล้ายกัน หรือเกี่ยวข้องกัน มาจัดให้อยู่ในกลุ่มเดียวกัน ทำให้เกิดมโนทัศน์มโนทัศน์มีทั้งมโนทัศน์ที่เป็นรูปธรรมและมโนทัศน์ที่เป็นนามธรรม

๓) ยุทธศาสตร์การคิด (Cognitive Strategy) เป็นความมุ่งหมายสูงสุดในการเรียนการสอน เพราะผู้สอนต่างมุ่งหวังให้ผู้เรียนสามารถประยุกต์ความรู้ที่ได้จากข้อเท็จจริงต่างๆรวมทั้งข้อสรุป

^{๑๗} ทิศนา ขัมมณี, ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๒๑๘.

^{๑๘} กระทรวงศึกษาธิการ, นิยามคำศัพท์หลักสูตรหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพ.ศ. ๒๕๕๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทยจำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๘.

^{๑๙} ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, การบริหารงานวิชาการ, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท พิมพ์ดีจำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๒๕.

ทั้งหลายไปใช้แก้ปัญหาได้ดังนั้น การแก้ปัญหา (Problem Solving) จึงเป็นการบ่งชี้รูปแบบของกิจกรรมการเรียนรู้ระดับสูงสุดของกิจกรรมทางสติปัญญา

ลักษณะการจัดการเรียนการสอนโดยให้สอดคล้องกับการสอนธรรมะของพระพุทธเจ้ามีวิธีการที่หลากหลาย พระองค์จะทรงพิจารณาจากบุคคลที่กำลังรับฟัง ถ้าบุคคลมีระดับสติปัญญาน้อยก็จะทรงสอนธรรมะอีกรูปแบบหนึ่ง ผู้มีปัญญามากก็จะใช้อีกรูปแบบหนึ่งซึ่งแนวการสอนพุทธวิธีได้แบ่งไว้ ๔ วิธีดังนี้

๑) วิธีสอนแบบอุปมา อุปไมย หมายถึง วิธีสอนโดยการบรรยายเนื้อหาเปรียบเทียบกับคน สัตว์หรือสิ่งของเพื่อให้นักเรียนเข้าใจและมองเห็นภาพ เกิดมโนทัศน์ง่าย ชัดเจนและสมจริงใช้วิธีการบรรยายอธิบายเนื้อหาที่เป็นนามธรรมหรือเรื่องที่เข้าใจยาก

๒) วิธีสอนแบบปจฉาวิสัชนา หมายถึง วิธีสอนที่ใช้การถาม ตอบ ระหว่างผู้สอนกับนักเรียนโดยผู้สอนเป็นผู้ถาม นักเรียนเป็นผู้ตอบ หรือนักเรียนเป็นผู้ถาม นักเรียนเป็นผู้ตอบเพราะในการถาม ตอบนี้ผู้สอนจะไม่ตอบคำถามเอง แต่จะกระตุ้นเร้าหรือส่งเสริมให้นักเรียน ช่วยกันตอบเป็นวิธีทำให้นักเรียนเกิดปัญญารู้นในตนเอง คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น

๓) วิธีสอนแบบธรรมสากัจฉา หมายถึง วิธีสอนที่ผู้สอนเสนอสถานการณ์ที่เป็นปัญหาของการปฏิบัติศีล หรือการขาดหลักธรรม ให้ให้นักเรียนสนทนากันจนได้ข้อสรุปความรู้ทางธรรม

๔) วิธีสอนแบบอริยสัจ ๔ มีขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ๔ ขั้นตอนดังนี้ (๑) ขั้นกำหนดปัญหา หรือขั้นทุกข์ครูช่วยนักเรียนให้ได้ศึกษาพิจารณาดูปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยนักเรียนจะต้องคิดแก้ไขให้ได้ (๒) ขั้นต้องสมมติฐาน หรือขั้นสมุทัย เช่น ครูช่วยนักเรียนให้ได้พิจารณาตัวเองว่าสาเหตุของปัญหา (๓) ขั้นการทดลองและเก็บข้อมูล หรือขั้นนิโรธ คือ ขั้นทำให้แจ้ง ครูต้องสอนให้นักเรียนได้กระทำหรือทำการทดลองด้วยตนเอง วิเคราะห์และเปรียบเทียบข้อมูลที่ได้นับถึกไว้ในขั้นที่ ๓ ข้อ ๒ นั้นจนแจ่มแจ้งว่าทำอย่างไรจึงจะ แก้ปัญหาที่กำหนดในขั้นที่ ๑ ได้สำเร็จ

๕) วิธีสอนแบบสืบสวน สอบสวนตามแนวพุทธศาสตร์หมายถึง ระบบการเรียนการสอนแบบสืบสวน สอบสวน มีแนวคิดว่าการสืบสวน สอบสวน เป็นกระบวนการหาความจริงและวิธีการแก้ปัญหาด้วยการตั้งคำถามในแนวกระบวนการ วิทยาศาสตร์ทั้งทางโลก และทางธรรม โดยมีขั้นตอนการจัดการเรียนการสอนดังนี้ (๑) การเห็นปัญหา และการวิเคราะห์ปัญหา (๒) การเสนอเหตุแห่งปัญหาในรูปของการตั้งสมมติฐาน (๓) การเก็บรวบรวมข้อมูล (๔) การทดสอบสมมติฐานด้วยข้อมูล (๕) การสรุปผล^{๒๐}

๖) วิธีสอนแบบไตรสิกขา เป็นวิธีการสอนที่ประกอบด้วย ๓ ขั้นตอนในการศึกษา ดังนี้ (๑) ขั้นศีล (ศีลสิกขา) คือ การควบคุมให้นักเรียนอยู่ในระเบียบวินัยทั้งทางกาย และวาจาให้อยู่ใน

^{๒๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), พุทธธรรมฉบับปรับปรุง, พิมพ์ครั้งที่ ๔๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ผลิตธรรม, ๒๕๕๘), หน้า ๖๓๔-๖๓๕.

สภาพเรียบร้อยเป็นปกติพร้อมที่จะเรียน (๒) ขั้นสมาธิ(จิตตสิกขา) คือ การฝึกสมาธิขั้นต้นในการควบคุมสตินักเรียนรวมจิตใจความคิดแน่วแน่เป็นจุดเดียว นักเรียนตัดสิ่งรบกวนอื่นๆ ออกจากความคิดและจิตใจ (๓) ขั้นปัญญา (ปัญญาสิกขา) คือ ขั้นนักเรียนใช้สมาธิความมีจิตใจแน่วแน่ทำความเข้าใจในปัญหา หาเหตุของปัญหาเพื่อแก้ไขพิจารณาผลที่เกิดขึ้นจนเกิดความรู้แจ้งเข้าใจและแก้ปัญหาได้เกิดการเรียนรู้เกิดปัญญายูวณขึ้นในตนเองมีมโนทัศน์ในเรื่องนั้นได้ถูกต้องตามความเป็นจริง^{๒๑}

๓) วิธีสอนแบบเบญจชั้นวิธีใช้หลักการยึดมั่น ถือนั่นในชั้นที่ ๕ อันได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ซึ่งมี ๕ ขั้นตอน คือ (๑) ขั้นกำหนดและเสนอสิ่งเร้า (ขั้นรูป) โดยครูกำหนดสิ่งเร้าเป็นสิ่งที่สัมผัสรับรู้แล้วเกิดอารมณ์ความรู้สึก เป็นสถานการณ์หลายๆ สถานการณ์ (๒) ขั้นรับรู้(ขั้นเวทนา) ครูควบคุมการสัมผัสให้นักเรียนได้สัมผัสโดยอายตนะทั้ง ๖ ให้ถูกช่องทางการรับรู้อย่างแท้จริง และใช้คำถามการเรียนการสอนทางรับรู้ (๓) ขั้นวิเคราะห์เหตุผลและสังเคราะห์ความรู้สึก (ขั้นสัญญา) ครูตั้งคำถามเพื่อให้นักเรียนคิดแยกแยะ ว่ามีอะไรเกิดขึ้น ใครทำอะไร ที่ไหน เมื่อไร ผลเป็นอย่างไร ใช้คำถามเพื่อให้นักเรียนสรุปความรู้สึกขั้นต้น ที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ (๔) ขั้นตัดสินความดีงาม (ขั้นสังขาร) เป็นขั้นให้นักเรียนวิจารณ์ความผิดความถูก ความดีงาม ความชั่วร้าย ความเหมาะสม ควรประพฤติและไม่ควรประพฤติ (๕) ขั้นก่อเกิดอุปนิสัยหรือคุณธรรมฝังใจ (ขั้นวิญญาณ) เป็นขั้นใช้คำถามเพื่อโน้มน้าวความดีหรือความรู้สึกอันชอบธรรมเข้ามาไว้ในใจของตน เป็นคำถามให้นักเรียนตอบโดยคำนึงถึง ตนเองเป็นที่ตั้ง^{๒๒}

๔) วิธีสอนโดยการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ ประกอบด้วย ๓ ขั้นตอน คือ

๑) ขั้นนำการสร้างเจตคติที่ดีต่อวิธีการเรียน และบทเรียน เช่น การจัดบรรยากาศในชั้นเรียนให้เหมาะสม บุคลิกภาพของครูและการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูกับนักเรียน การเสนอสิ่งเร้าและแรงจูงใจ

๒) ขั้นสอน มีขั้นตอน คือ ครูเสนอปัญหาที่เป็นสาระสำคัญของบทเรียนหรือเสนอหัวข้อเรื่อง ประเด็นสำคัญของบทเรียน ด้วยวิธีการต่าง ๆ ครูแนะแหล่งวิทยาการและแหล่งข้อมูล นักเรียนฝึกการรวบรวมข้อมูล ข้อเท็จจริง ความรู้และหลักการโดยใช้ทักษะที่เป็นเครื่องมือของการเรียนรู้ ทักษะทางวิทยาศาสตร์และทักษะทางสังคม จัดกิจกรรมที่เร้าให้เกิดการคิดและยกตัวอย่างวิธีคิด ๔ อย่างคือ คิดสืบค้นต้นเค้า คิดสืบสาวตลอดสาย คิดสืบค้นต้นปลาย คิดโยงสายสัมพันธ์ ฝึกการสรุปประเด็นของข้อมูล ความรู้และเปรียบเทียบโดยวิธีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทดลองทดสอบจัดเป็นทางเลือกและทางออกของการแก้ปัญหา ดำเนินการเลือกและตัดสินใจ กิจกรรมฝึกปฏิบัติเพื่อพิสูจน์ผลการเลือกและตัดสินใจให้ประจักษ์จริง

^{๒๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๔๔-๕๔๘.

^{๒๒} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๙๗/๕๓๙, อ.ท. (ไทย) ๒๐/๓๑๗/๑๑๐.

๓) ขั้นสรุป ครูและนักเรียนสังเกตวิธีการปฏิบัติตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไขให้ปฏิบัติถูกต้อง อภิปรายและสอบถามข้อสงสัย สรุปบทเรียน การวัดและประเมินผล^{๒๓}

๔. วิธีสอนตามหลักพหุสูต กระบวนการเรียนการสอนตามหลักพหุสูต มี ๓ ขั้นตอนดังนี้
ขั้นที่ ๑ การสร้างศรัทธา การจัดบรรยากาศของชั้นเรียนให้เหมาะสม บุคลิกภาพของครูและการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูกับนักเรียน การเสนอสิ่งเร้าและสร้างแรงจูงใจใฝ่รู้ ขั้นที่ ๒ การฝึกทักษะภาษาตามหลักพหุสูต การฝึกหัดฟัง พูด อ่าน เขียน การฝึกปรือ เพื่อจับประเด็นสาระและจดจำ และขั้นที่ ๓ การฝึกฝน ฝึกการใช้ภาษาให้แคล่วคล่องจัดเจน การฝึกคิดพิจารณาจนเข้าใจ แจ่มแจ้ง มีวิธีคิด

ลักษณะของกิจกรรมการเรียนการสอนที่ดีต้องเกี่ยวข้องกับสิ่งสำคัญหลายประการ ดังนี้

- ๑) กิจกรรมการเรียนทุกอย่างต้องเกี่ยวข้องกับจุดประสงค์ของการเรียน
- ๒) การจัดลำดับของกิจกรรมการเรียน ต้องสอดคล้องกับจุดประสงค์ทั้ง ๓ ด้านคือด้านพุทธิพิสัย ด้านจิตพิสัย ด้านทักษะพิสัย

- ๓) กิจกรรมการเรียนการสอนควรเหมาะสมกับวัย และความพร้อมของผู้เรียน
- ๔) กิจกรรมการเรียนควรมีการจัดลำดับขั้นตอน เพื่อให้การเรียนรู้มีความต่อเนื่อง
- ๕) กิจกรรมการเรียนควรทำให้เกิดผลดีอย่างเต็มที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้เพิ่มขึ้น
- ๖) กิจกรรมการเรียนจะต้องท้าทายความสนใจของผู้เรียนให้หาสิ่งที่เรียนในสถานการณ์ในห้องเรียนไปใช้ได้จริงในสถานการณ์ใหม่ในชีวิตจริง

๗) กิจกรรมการเรียนเพื่อเป็นการพัฒนาแนวคิด ส่งเสริมให้นักศึกษาได้คิดแบบสืบสวน สอบสวน และแก้ปัญหาตามแนวทางของตน และต้องรู้จักประเมินความคิดของตนเองด้วยและพัฒนาไปสู่ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

๘) กิจกรรมการเรียนควรให้ผู้เรียนรู้หลายๆ อย่าง การจัดกิจกรรมที่นักศึกษาได้มีโอกาสสังเกต วิเคราะห์และอภิปราย โดยใช้สื่อการเรียนต่างๆ มาประกอบ

๙) กิจกรรมการเรียนควรมีลักษณะเปิดกว้างแก่ผู้เรียน ให้มีลักษณะที่แตกต่างกันทั้งในด้านเนื้อหาและแนวความคิด กิจกรรมลักษณะนี้ไม่จำเป็นจะต้องมีคำตอบที่ถูกต้องเพียงคำตอบเดียว แต่เป็นการให้นักศึกษารู้จักใช้ความคิดอย่างมีเหตุผล^{๒๔}

กิจกรรมการเรียนการสอน ที่ผู้สอนได้จัดให้ผู้เรียนเพื่อเกิดการเรียนรู้ตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ดังนั้นจึงพอสรุปได้ว่า กิจกรรมการเรียนการสอน หมายถึง กระบวนการหรือกิจกรรมใดๆ ที่จัดขึ้นอย่างหลากหลายด้วยวิธีการที่เหมาะสมเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม

^{๒๓} พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ. ปยุตโต), เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๑๙-๖๒๗.

^{๒๔} สรรพชญ อีสริยวัชกร, ทฤษฎีการสอนสู่การฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูเต็มเวลา, (ราชบุรี: คณะครุศาสตร์สถาบันราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง, ๒๕๔๖), หน้า ๓๔๐-๓๔๑.

ไปในทิศทางที่เหมาะสมด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัยและทักษะพิสัย ทั้งนี้มีขั้นตอนในการจัดการเรียนการสอน คือ การกำหนดวัตถุประสงค์การเรียนการสอน การกำหนดวิธีสอน และการประเมินการสอน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนควรจัดให้สอดคล้องกับเนื้อหาวิชาที่กำหนดไว้ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติเพื่อให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้ตามจุดหมายของหลักสูตร^{๒๕} กิจกรรมการเรียนการสอน คือ กว้างกว่าการสอนโดยทั่วไป ดังนั้นจึงหมายถึง กิจกรรมที่ เกี่ยวข้องกับการสอนด้วยเช่น การใช้สื่อการสอน การจัดกิจกรรมระหว่างสอน การทดสอบ เป็นต้น ด้านจัดกิจกรรมการเรียนการสอน คือการจัดกิจกรรมโดยวิธีการต่างๆที่มีความหลากหลาย ที่ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และเกิดการพัฒนาตนและสังคมคุณลักษณะที่จำเป็นสำหรับเป็นคนที่ดีของสังคมและประเทศชาติต่อไป

เนื้อหาของวิชาศีลธรรม เนื้อหาสาระสำคัญในส่วนของสาระการเรียนรู้ศาสนา ศีลธรรม และจริยธรรมซึ่ง เป็นหลักสูตรใหม่แบ่งออกเป็น หัวข้อด้วยกัน คือ^{๒๖}

๑. ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา พุทธประวัติ

๒. หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พุทธศาสนสุภาษิต พระไตรปิฎก เรื่องน่ารู้จากพระไตรปิฎก ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา

๓. ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา และชาดก

๔. หน้าที่ชาวพุทธ มรรยาทชาวพุทธ และการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ ชาวพุทธตัวอย่าง

๕. การบริหารจัดการและเจริญปัญญา

๖. วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ศาสนพิธี สัมมนาพระพุทธศาสนา

วิชาศีลธรรมจัดอยู่ในสาระที่ ๑ คือ ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม ซึ่งประกอบด้วย มาตรฐานการเรียนรู้ ๓ มาตรฐาน คือ

มาตรฐาน ส ๑.๑ : เข้าใจประวัติความสำคัญ หลักธรรมของพระพุทธศาสนา และสามารถนำหลักธรรมของพระพุทธศาสนาไปเป็นหลักปฏิบัติในการอยู่ร่วมกัน

มาตรฐาน ส ๑.๒ : ยึดมั่นในศีลธรรม การกระทำความดีมีค่านิยมที่ดีงาม และศรัทธาในพระพุทธศาสนา

มาตรฐาน ส ๑.๓ : ประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรม และศาสนพิธีของพระพุทธศาสนา ค่านิยมที่ดีงาม และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตน บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม สิ่งแวดล้อม เพื่อการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข มาตรฐานทั้ง ๓ นั้นจะมีจุดเน้นที่แตกต่างกัน คือ

มาตรฐาน ส ๑.๑ เน้นให้ผู้เรียนมี ความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา (Knowledge)

^{๒๕} สิริเทพ สุวรรณาศและคณะ, การพัฒนาการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการวิจัยในชั้นเรียน, (ขอนแก่น: สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดขอนแก่น, ๒๕๔๔), หน้า ๑๐๙.

^{๒๖} พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), กรอบแนวคิดในการจัดทำสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ในหลักสูตรใหม่, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๐-๑๑.

มาตรฐาน ส ๑.๒ เน้นให้ผู้เรียนมีค่านิยมที่ดีงาม และมีศรัทธาในพระพุทธศาสนา (Attitude) และ

มาตรฐาน ส ๑.๓ เน้นให้ผู้เรียนประพฤติปฏิบัติ ตามหลักธรรมและศาสนพิธีทั้งสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต (Process)

มาตรฐาน ส ๑.๒ เน้นเรื่องการพัฒนาคุณธรรมที่ดีเช่น สมาธิศรัทธา มาตรฐานนี้ เทียบได้กับอภิจิตตสิกขา ซึ่งเป็นการฝึกอบรมในเรื่องจิต คือ คุณสมบัติที่ดีภายในจิตใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือสมาธิ

มาตรฐาน ส ๑.๑ เน้นการพัฒนาความรู้ซึ่งรวมทั้งความรู้ ความเข้าใจทั่วไปเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา และความเห็นที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า โลกีย สัมมาทิฏฐิ มาตรฐานนี้เทียบได้กับอภิปญญาสิกขาซึ่งเป็นการฝึกอบรมในเรื่องปัญญาแนวคิด สารการเรียนรู้ตามช่วงชั้น

จากการสรุปรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาหรือวิชาศีลธรรมสามารถสรุป สาระการเรียนรู้ตามช่วงชั้นได้ดังนี้^{๒๗}

ช่วงชั้นที่ ๓ (ม.๑-ม.๓) มีจุดมุ่งหมายให้รู้จักการทำสังคายนารักษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนา สร้างคุณค่าให้แก่สังคมโลก และให้เกิดศรัทธาในพระรัตนตรัยด้วยการคิดวิเคราะห์พุทธประวัติที่เรียน มาแล้วอย่างละเอียดและเป็นระบบ เพิ่มพูนความรู้เกี่ยวกับคุณของพระรัตนตรัยให้เข้าใจขั้น ๕ ธาตุ ๔ และหลักธรรมที่มีความสัมพันธ์กับชีวิต และความเจริญของชีวิตทั้งส่วนที่ควรรู้คือ ทุกข์ ส่วนที่ควรละ คือ สมุทัย ส่วนที่ควรทำให้แจ้งคือ นิโรธ และส่วนที่ควรเจริญ คือ มรรคมรรค และดำเนินชีวิตอย่างมีสติสัมปชัญญะ

ช่วงชั้นที่ ๔ (ม.๔-ม.๖) มีจุดมุ่งหมายให้รู้ว่า พระพุทธศาสนา มีคำสอนและวิธีการที่เป็นสากล มีข้อปฏิบัติดี ทางสายกลาง เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีสันติสุข ให้เห็นว่า พระพุทธศาสนามีหลักคำสอน เชื่อมโยงได้กับศาสตร์สมัยใหม่ เรารู้จักแก้ปัญหาตามวิธีการของอริยสัจ ๔ ในขณะเดียวกันก็ให้ ตระหนักถึงคุณค่าของชีวิตที่ดำเนินไปตามกระบวนการแห่งปฏิจจสมุปบาทสรรพสัตว์ต้องอิง อาศัยกัน ทั้งนี้ เพื่อให้เป็นคนมีใจกว้างและมีเหตุผลสำหรับการเป็นพลเมืองดีของสังคม ประเทศชาติและโลก

เนื้อหาวิชาพระพุทธศาสนาที่สอนในระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษาชั้น กระทรงศึกษาธิการมีนโยบายมุ่งหวังให้เด็กและเยาวชนของชาติตั้งแต่ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาและอาชีวศึกษาได้เรียนเรียนรู้หลักธรรมทางศาสนา ๔๐ ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้จะกล่าวถึง

^{๒๗} กรมการศาสนา, **คู่มือครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ปีงบประมาณ ๒**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม, ๒๕๔), หน้า ๒๐-๒๑.

เฉพาะจุดหมายของหลักสูตร ลักษณะของหลักสูตร และโครงสร้างหลักสูตรในระดับชั้น ประถมศึกษา และระดับมัธยมศึกษา ดังนี้

จุดหมายของหลักสูตร เนื่องจากนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ มุ่งหวังให้เด็ก และเยาวชนของชาติตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษาชั้นมัธยมศึกษา และอาชีวศึกษา ได้เรียนรู้หลักธรรมทางศาสนา สัปดาห์ละ ๑ ครั้งๆ ละ ๑ คาบๆ ละ ๕๐ นาที เป็นระยะเวลา ๑๒ ปี คือ ตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑-๖ และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๖ รวมทั้งสิ้น ๔๐ ครั้ง/สัปดาห์ (๑ ปี เรียน ๒ ภาคเรียนๆ ละ ๑ - ๒๐ ครั้ง/สัปดาห์) เป้าหมายปลายทางของเด็กและเยาวชนก็จะได้รับการปลูกฝังหลักธรรมของศาสนา โดยค่อยๆ ซึมซับ และสามารถนำหลักธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ ปัญหาที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันจะค่อยๆ ลดลง ชุมชน สังคม และประเทศชาติก็จะพัฒนาอื่นๆ ขึ้นไป

ลักษณะของหลักสูตร หลักสูตรครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเป็นหลักสูตรเสริม มิใช่หลักสูตรปกติที่กระทรวงศึกษาธิการประกาศใช้ในโรงเรียน ระดับชั้นประถมศึกษา ระดับชั้นมัธยมศึกษา และระดับชั้นอาชีวศึกษาโดยทั่วไป เพราะหลักสูตรนี้มีความยืดหยุ่น เปิดโอกาสให้ครูพระสามารถนำไปปรับใช้ให้สอดคล้องกับผู้เรียนแต่ละวัย และเหมาะสมกับสถานการณ์ในช่วงเวลานั้นๆ โครงสร้างของหลักสูตร หลักสูตรแบ่งออกเป็น ๔ กลุ่มชั้น ประกอบด้วยกลุ่มชั้นต่างๆ ดังต่อไปนี้

๑.กลุ่มชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑-๓ ประกอบด้วยหัวข้อธรรมหลัก หัวข้อธรรมที่เกี่ยวข้อง และคุณธรรมที่ใช้ ดังนี้

หัวข้อธรรมหลัก (ภาวนา ๔)

๑. กาย คือ รูปร่าง ร่างกายของตนเอง คนอื่น และสัตว์สิ่งของ

๒. ศีล คือ การรักษาร่างกายตนเองให้สะอาด บริสุทธิ์ อาบน้ำ แปรงฟัน แต่งตัวให้สะอาดเรียบร้อย การไม่เบียดเบียน ทำร้าย दुตาคนอื่น ไม่ทะเลาะกับเพื่อนๆ และพี่น้อง

๓. จิต คือ จิตใจ ความนึกคิดภายใน เช่น อาการที่คิดถึงพ่อแม่ จิตสงบ นั่งหลับตา ไม่พูด ไม่เล่น ไม่หยอกล้อกัน ตั้งใจเรียนหนังสือ

๔. ปัญญา รู้ว่าเมื่อตนเองไม่เล่น ไม่หยอกล้อกัน สงบเสงี่ยมแล้วมีคนรัก มีคนชอบ ได้รับรางวัล

หัวข้อธรรมที่เกี่ยวข้อง กาย ได้แก่

๑.อาหาร ๔ ธาตุ ๔

๒. ศีล ได้แก่ ศีล ๕ และมารยาทการกราบ-กราบไหว้

๓. จิต การใช้สมาธิเบื้องต้น เช่น การนับ หายใจเข้า-ออก นับ ๑ หายใจเข้าออก นับ ๒ หรือนั่งเงียบๆ ได้

๔. ปัญญา ได้แก่ สภาพที่เกิดขึ้นแก่ร่างกายและจิตใจของตนเอง และผู้อื่น รู้จัก เปรียบเทียบกันได้ระหว่างสิ่งที่ชอบและสิ่งที่ไม่ชอบ

๒. กลุ่มชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔-๖ ประกอบด้วยหัวข้อธรรมหลัก หัวข้อธรรมที่เกี่ยวข้อง และคุณธรรมที่ใช้ดังนี้ หัวข้อธรรมหลัก (ภาวนา ๔)

๑. กาย คือ รูปร่าง ตัวเรา ผู้อื่น วัตถุ สิ่งของ บ้าน รถ สัตว์เลี้ยง

๒. ศีล คือ การรักษารูปร่างให้สะอาดงดงาม เสื้อผ้า ห้องพัก ที่อยู่อาศัยและ สิ่งแวดล้อม ให้เป็นระเบียบสวยงาม การไม่ชุกชน เบียดเบียน ทะเลาะกัน ไม่ลักขโมย ไม่พูด โกหก ไม่ด่าผู้อื่น ไม่ต่อตีกับน้องๆ เพื่อนๆ

๓. จิต คือ ตัวการที่คิด คิดให้พอดีพอเหมาะ ต้องรู้จักควบคุมความคิด สมาธิ กำหนดลมหายใจเข้า-ออก ควบคุมความคิดได้

๔. ปัญญา คือ เห็นคุณค่าของร่างกายที่สงบ เห็นคุณ เห็นโทษ อันเกิดจากรูปธรรมทั้งหลาย เห็นคุณค่าของความสงบ เป็นระเบียบ ตามระเบียบวินัยของโรงเรียน เห็นโทษของความเกเร ไม่เป็นระเบียบและการไม่ศึกษาเล่าเรียน หัวข้อธรรมที่เกี่ยวข้อง

๑. กาย ได้แก่ อาหาร ๔ ธาตุ ๔ ปัจจัย ๔ อายุตนะ ๖

๒. ศีล ได้แก่ ศีล ๕ ศีล ศีล ๑๐ และมารยาทในการกราบ-การไหว้ เบญจศีล และเบญจธรรม

๓. จิต สมาธิภาวนาง่ายๆ เช่น หายใจเข้านึกในใจว่า พุท หายใจออกนึกในใจ ว่า โธ

๔. ปัญญา ได้แก่ สุตมยปัญญา (ความรู้เกิดจากการฟัง) จินตามยปัญญา (ความรู้เกิดจากการใคร่ครวญ) ภาวนามยปัญญา (ปัญญาเกิดจากการฝึกอบรม) สัมมาทิฐิ (ความเห็นถูกต้อง) ปรัตโยสะ (การรู้จักฟังคำแนะนำจากผู้อื่น เห็นคุณโทษ) คุณธรรมที่ใช้คุณธรรม ๔ ประการ ได้แก่ สัจจะ ทมะ ขันติ จาคะ ซื่อสัตย์ต่อตนเอง และอดทนเมื่อกระทบต่ออารมณ์ไม่ชอบ รู้จักเสียสละของตนเองให้ผู้อื่น และให้อภัยแก่คนอื่น^{๒๘}

๓. กลุ่มชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ ประกอบด้วยหัวข้อธรรมหลัก หัวข้อธรรมที่เกี่ยวข้อง และคุณธรรมที่ใช้ ดังนี้

หัวข้อธรรมหลัก (ภาวนา ๔)

๑. กาย คือ รูปร่างกายของตัวเรา และคนอื่น คน สัตว์ สิ่งของ สิ่งที่ปรากฏให้เห็นได้ สัมผัสได้ ได้แก่ รูป มีจิตใจครอง เช่น คน และสัตว์ ส่วนรูปที่ไม่มีจิตครอง เช่น สิ่งของต้นไม้ และภูเขา

^{๒๘} วัชชัย ชัยจิรธยากุล, การศึกษาคุณสมบัติของค่านิยมพื้นฐานทางจริยธรรมของคนไทย, (กรุงเทพมหานคร : คณะสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๙), หน้า ๕.

๒. ศิล คือ การรักษารูปร่างให้สะอาดงดงาม จัดห้องพัก ที่อยู่อาศัย การช่วยพ่อแม่ และ
ครูทำความสะอาด การรักษาสิ่งแวดล้อม ทำตนให้เป็นผู้มีศีล ๕ อย่างมั่นคง ไม่ด่า และไม่ทะเลาะพูด
เสียงดังโวยวาย

๓. จิต คือ ส่วนที่มีหน้าที่คิดให้ตัวตนของเราและผู้อื่น ทำจิตใจให้สบาย ด้วย ธรรมเนียม
๑๐ อย่างใดอย่างหนึ่ง

๔. ปัญญา คือ ความรอบรู้ตามเป็นจริง รู้ถึงคุณโทษ ประโยชน์และมิใช่ประโยชน์
รู้คุณค่าสิ่งแวดล้อม วิเคราะห์เปรียบเทียบข้อดี ข้อเสีย ของคุณโทษ ประโยชน์และสิ่งไม่เป็น
ประโยชน์ได้ หัวข้อธรรมที่เกี่ยวข้อง

๑. กาย ได้แก่ ชั้นธ ๕ ธาตุ ๔ อายุตนะ ๖ โภควิภาค ปัจจัย ๔

๒. ศิล ได้แก่ ศิล ๕ ศิล ศิล ๑๐ มารยาทในการกราบ-กราบไหว้ เบนุจธรรม กฎและ
ระเบียบ

๓. จิต ได้แก่ สมาธิภาวนา ๔ ธรรมเนียม ๔๐

๔. ปัญญา ได้แก่ สุตมยปัญญา (ความรู้เกิดจากการฟัง) จินตามยปัญญา (ความรู้เกิดจาก
การใคร่ครวญ) ภาวนามปัญญา (ความรู้ันเกิดจากการฝึกอบรม) สัมมาทิฐิ (ความเห็นถูกต้อง)
สัมมาสังกัปปะ (ความดำริถูกต้อง) ธรรมเนียม ๔๐ วิปัสสนา (การรู้แจ้งถึง อารมณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นใน
ขณะนั้นๆ) สติปัญญา ๔ (การมีสติกำหนดรู้ทันทุกอริยาบถและ ความคิด) คุณธรรมที่ใช้คุณธรรม ๔
ประการ ได้แก่ สัจจะ ทมะ ขันติ จาคะ ผิกตณ ให้มีสัจจะ ให้ มีความสัตย์ต่อตนเอง ให้ได้ฝึกใจ
ให้อดทน อดกลั้นต่อสิ่งที่ชอบและไม่ชอบ อดออม และ ประหยัดไม่ฟุ้งเฟ้อใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่าย ไม่ติดใจ
ผูกโกรธ รู้จักปล่อยวาง ให้อภัยต่อเพื่อนๆ และคน อื่น รู้จักเสียสละเพื่อส่วนรวม กตัญญูทุกเวที
ไตรสิกขา กัลยาณมิตร ๔ กามคุณ ๕ อสุภะ ๑๐ มิตรแท้ ๔ อบายมุข ๔ และไตรลักษณ์

๕. กลุ่มชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔-๖ ประกอบด้วยหัวข้อธรรมหลัก หัวข้อธรรมที่เกี่ยวข้อง
และคุณธรรมที่ใช้ดังนี้ หัวข้อหลักธรรมหลัก (ภาวนา ๔)

๑. กาย คือ รูปและนาม กายกับจิต ชีวิตคนเราประกอบด้วยกายกับจิต จิตเป็นนาย
กายเป็นบ่าว ร่างกายเหมือนบ้าน จิตเหมือนเจ้าของบ้าน

๒. ศิล คือ การรักษากาย และคำพูด (วาจา) ให้เป็นระเบียบเรียบร้อย ไม่เบียดเบียน
ตนเองและผู้อื่น ต่อาผู้อื่นให้เดือดร้อน ยกพวกทำหั่นซึ่งกันและกัน การรักษาร่างกายตนเอง และ
ผู้ใกล้ชิด และวัตถุสิ่งของ สิ่งแวดล้อมให้เป็นระเบียบสวยงาม น่าดูชมให้เหมาะสมกับการใช้
งานการทำให้ตัวเองเย็น สังคมเย็น คนมีศีลทำให้มีโภคทรัพย์ คนไม่มีศีลทำให้ตนเองและผู้อื่น
ตลอดจนสังคมเดือดร้อนไร้ทรัพย์

๓. จิต คือ ความคิดที่ครอบครองกายหรือรูปร่าง ซึ่งเปรียบเสมือนเรือแล่นไปสู่ฝั่งหรือจุดหมายปลายทางอย่างปลอดภัย เมื่อจิตเป็นใหญ่ก็จำเป็นต้องให้มีพลังเข้มแข็ง มีอำนาจ จึงต้องทำจิตเป็นหนึ่งเดียว ทำจิตใจให้เป็นสมาธิอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ

๔. ปัญญา คือ ความรอบรู้ตามความเป็นจริง เช่น รูป หรือชั้น ๕ มีการเปลี่ยนแปลงเกิด-ดับ ตามหน้าที่ของมัน เมื่อทราบไตรลักษณ์อย่างนี้ จิตไม่หวั่นไหว เป็นทุกข์ ปัญญาให้เห็นตามความเป็นจริง จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อจิตต้องเป็นสมาธิมั่นคงเข้มแข็งตามที่อบรมฝึกฝนมาทั้งภายในภายนอก วัตรธรรมาภิบาลของรูปและนาม รู้ความเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม รู้ปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านี้อย่างชาญฉลาด ไม่ถูกครอบงำ จิตใจเป็นอิสระ

หัวข้อธรรมที่เกี่ยวข้อง

๑. กาย ได้แก่ ชั้น ๕ มหาภูตรูป รูป ๒ ธาตุ ๖ ปริขันธ์ ๔ आयตนะ ๖ โภควิภาค กตัญญูกตเวที

๒. ศีล ได้แก่ ศีล ๕ ศีล ศีล ๑๐ มารยาท จริยธรรม เบญจธรรม สังวร ๕

๓. จิต ได้แก่ สมาธิภาวนา ๔ กรรมฐาน ๔ สติปัฏฐาน ๔ อริยมรรค นิรณ ๕

๔. ปัญญา ได้แก่ สุตมยปัญญา (ความรู้เกิดจากการฟัง) จิตมยปัญญา (ความรู้เกิดจากการใคร่ครวญ) ภาวนามยปัญญา (ความรู้เกิดจากการฝึกอบรม) สัมมาทิฐิ (ความเห็น ถูกต้อง) สัมมาสังกัปปะ (ความดำริถูกต้อง) คุณธรรมที่ใช้คุณธรรม ๔ ประการ ได้แก่ การรักษาสังขะ ความจริงใจต่อตนเอง รู้จักสละประโยชน์ส่วนน้อยของตน เพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง รู้จักข่มใจตนเอง ฝึกใจ ตนเองให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในความสัจ ความดี อดทน อดกลั้น อดออม ไม่ประพฤติล่วงความสุจริต รู้จักสละวางความชั่ว ความทุจริต รู้จักเสียสละประโยชน์ส่วนน้อยของตนเพื่อ ประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง^{๒๔}

พระสอนจึงต้องมีความรู้ในด้านการเตรียมการสอนซึ่งประกอบด้วยการศึกษาวิเคราะห์เรื่องที่จะสอนให้เข้าใจการศึกษาค้นคว้า แหล่ง ความรู้ที่หลากหลาย การวางแผนการสอนการจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ประกอบการสอนต่างๆ ตลอดจนห้องเรียน เป็นต้น และในระหว่างการสอนครูก็ต้องมีความสามารถในการสร้าง บรรยากาศการเรียนรู้ที่ดี การกระตุ้นผู้เรียนให้สนใจในการเข้าร่วมกิจกรรม ตลอดจนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแผนที่ได้วางไว้ ซึ่งอาจจะมีการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับผู้เรียน และ สถานการณ์ที่เป็นจริงการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ต้องจัดให้เหมาะสมกับวัยและวุฒิภาวะของผู้เรียน ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมจัดการเรียนรู้ของตนเอง พัฒนา และขยายความคิดของตนเองจากความรู้ที่เรียนหลักการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมให้มีประสิทธิภาพ ได้แก่

^{๒๔} กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๕), หน้า ๕๑.

๑. จัดการเรียนการสอนที่มีความหมาย โดยเน้นแนวคิดที่สำคัญๆ ที่ผู้เรียน สามารถนำไปใช้ทั้งในและนอกโรงเรียนได้เป็นแนวคิดความรู้ที่คงทนยั่งยืนมากกว่าที่จะศึกษา ในสิ่งที่ เป็นเนื้อหาหรือข้อเท็จจริงที่มากมายกระจัดกระจายแต่ไม่มีแก่นสาร ด้วยการจัดกิจกรรม ที่มีความหมาย ต่อผู้เรียนและด้วยการประเมินผลที่ทำให้ผู้เรียนต้องใส่ใจในสิ่งที่เรียน เพื่อแสดง ให้เห็นว่าเขาได้ เรียนรู้และสามารถทำอะไรได้บ้าง

๒. จัดการเรียนการสอนที่บูรณาการ การบูรณาการตั้งแต่หลักสูตร หัวข้อที่จะเรียน โดย เชื่อมโยงเหตุการณ์ พัฒนาการต่าง ๆ ทั้งในอดีตและปัจจุบันที่เกิดขึ้นในโลกเข้า ด้วยกันบูรณาการ ความรู้ทักษะ ค่านิยมและจริยธรรมลงสู่การปฏิบัติจริงด้วยการใช้แหล่งความรู้ สื่อและเทคโนโลยีต่าง ๆ และสัมพันธ์กับวิชาต่าง ๆ

๓. จัดการเรียนการสอนที่เน้นการพัฒนา ค่านิยม จริยธรรม จัดหัวข้อ หน่วยการ เรียนที่ สะท้อนค่านิยม จริยธรรม ปทัสถานในสังคม การนำไปใช้จริงในการดำเนินชีวิต ช่วยผู้เรียนให้ได้คิด อย่างมีวิจารณญาณ ตัดสินใจแก้ปัญหาต่างๆ ยอมรับและเข้าใจในความคิดเห็นที่ แตกต่างไปจากตน และรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวม

๔. จัดการเรียนการสอนที่ทำท่าย คาดหวังให้ผู้เรียนได้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ ทั้งในส่วน ตนและการเป็นสมาชิกกลุ่มให้ผู้เรียนใช้วิธีการสืบเสาะ จัดการกับการเรียนรู้ของ ตนเอง ใส่ใจและ เคารพในความคิดของผู้เรียน

๕. จัดการเรียนการสอนที่เน้นการปฏิบัติให้ผู้เรียนได้พัฒนาความคิด ตัดสินใจ สร้างสรรค์ ความรู้ด้วยตนเอง จัดการตัวเองได้ มีวินัยในตนเองทั้งด้านการเรียนและการดำเนิน ชีวิตเน้นการจัด กิจกรรมที่เป็นจริง เพื่อให้ผู้เรียนนำความรู้ความสามารถไปใช้ในชีวิตจริงเน้นการ จัดกิจกรรมที่เป็นจริง เพื่อให้ผู้เรียนนำความรู้ความสามารถไปใช้ในชีวิตจริง

การสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน เป็นกิจกรรมเชิงปฏิบัติ ให้ผู้เรียนมีความรู้ ความสามารถ มีคุณธรรมที่เหมาะสมในการดำรงชีวิต มุ่งเน้นให้สามารถนำหลักธรรมไปปฏิบัติ ใช้ใน ชีวิตประจำวันได้สอดคล้องกับพณม พงษ์ไพบูลย์ ที่ได้กล่าวไว้ว่าจุดเน้นของการเรียน การสอนวิชา พระพุทธศาสนาไม่ได้อยู่ที่เนื้อหาสาระว่าผู้เรียนได้เรียนรู้อะไรบ้าง แต่อยู่ที่ผู้เรียน คิดอย่างไร เชื่ออย่างไร และปฏิบัติตนอย่างไร การสอนวิชาพระพุทธศาสนามีหลักการสอนที่ ควรยึดถือเป็น แนวทางการสอน ดังนี้^{๓๐}

๑. การสอนควรคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ได้แก่ วัยของนักเรียนความ สนใจ ของผู้เรียน พื้นฐานสภาพทางครอบครัว สภาพแวดล้อม สติปัญญาเป็นพื้นฐานสำคัญต่อ การเรียน พระพุทธศาสนา

^{๓๐} พณม พงษ์ไพบูลย์, การศึกษา : ปัจจัยที่ของชีวิต, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๗๖.

๒. การสอนพระพุทธศาสนา ต้องใช้วิธีสอนหลายๆ วิธีและเปิดโอกาสให้นักเรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองให้มากที่สุด

๓. ในการสอนพระพุทธศาสนา ต้องให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ ด้านความรู้ควบคู่ กับการปฏิบัติด้วย และการปฏิบัตินั้นจะต้องให้นักเรียนอภิปรายหาแนวทางที่ดีที่สุดใน การนำ หลักธรรมไปสู่ การปฏิบัติ

๔. การสอนพระพุทธศาสนา ต้องมีกิจกรรมอย่างหลากหลาย ให้ผู้เรียนมีโอกาส เข้าร่วม กิจกรรมด้วยตนเองอย่างสม่ำเสมอ เช่น การตั้งชุมนุมการปฏิบัติธรรมต่างๆ

เวอร์เนอร์ และคณะ ได้จำแนกองค์ประกอบของสมรรถภาพด้านการจัดการและด้าน การเรียนการสอน (Management and Instruction) ไว้ดังนี้^{๓๑}

๑. มีกลวิธีในการสอนที่เหมาะสม
๒. มีหลักเกณฑ์จากข้อมูลในการจัดกลุ่มการเรียนรู้
๓. มีระบบการจัดการเรียนการสอนหลาย ๆ แบบ
๔. นำอุปกรณ์การสอนและทรัพยากรจากแหล่งต่าง ๆ มาใช้ให้เป็นประโยชน์
๕. สอนโดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล
๖. ระบุเป้าประสงค์ (Goals) จุดประสงค์ (Objectives) ให้สอดคล้องกับความต้องการของนักเรียน
๗. จัดแหล่งทรัพยากร และวัสดุอุปกรณ์ให้มีประสิทธิภาพต่อการนำมาใช้ประกอบ กิจกรรมการเรียนการสอนได้
๘. วางแผนจัดกิจกรรมร่วมกับนักเรียนได้
๙. มีเทคนิคในการหาข้อมูลจากนักเรียนได้
๑๐. ใช้วิธีการเสริมกำลังในทางบวกให้กับนักเรียนได้
๑๑. ใช้คำถามได้เหมาะสมกับความสามารถของนักเรียน
๑๒. สร้างสามัญสำนึกให้แก่นักเรียนได้
๑๓. พัฒนาความเข้าใจเกี่ยวกับความคิดรวบยอดของวัฒนธรรมหลายๆ ด้านให้เข้ากับนักเรียนได้
๑๔. กำหนดแผนการสอน เรียงลำดับกิจกรรมการเรียนการสอน และจัดประสบการณ์ได้เหมาะสมตามหลักจิตวิทยา

^{๓๑} Verner; et all, **Competency Based Teacher Education**, (Texas : University of Houston, 1973), p. 1-13.

สรุปได้ว่าการจัดการเรียนการสอนให้บรรลุจุดมุ่งหมาย ของหลักสูตร ครูควรยึดหลัก กระบวนการต่อไปนี้ ๑) ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริงมีประสบการณ์ตรงสัมผัสและ เชื่อมโยงกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ๒) ให้ผู้เรียนได้ค้นพบความรู้ด้วยตนเอง ค้นคว้า แสวงหา ความรู้อย่างอิสระ ๓) ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการวางแผนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความถนัดความ ต้องการ ความสนใจของผู้เรียน ๔) เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เลือกใช้วิธีการเรียนรู้หลากหลายและ เหมาะสมกับตนเอง ๕) ให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติให้ทำได้คิดเป็น ทำเป็น มีทักษะกระบวนการคิด การ จัดการและการอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข ๖) ใช้สื่อที่หลากหลาย รวมทั้งนำภูมิปัญญาไทยมา ประยุกต์ใช้ในการจัด กระบวนการเรียนรู้ ๗) จัดกิจกรรมและเนื้อหาสาระที่ผสมผสานสาระความรู้ ด้านต่างๆ อย่างสมดุล ใน ลักษณะของบูรณาการ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้แบบองค์รวม และ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ ในชีวิตประจำวันได้

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาปัญญา

การพัฒนาปัญญา เป็นกระบวนการส่งเสริมให้บุคคลเกิดความสามารถในการคิด วิเคราะห์ แยกแยะ เข้าใจสิ่งต่าง ๆ อย่างลึกซึ้ง รอบด้าน และสามารถนำความรู้นั้นไปใช้ในการดำเนิน ชีวิตได้อย่างเหมาะสมและมีคุณธรรม แนวคิดตามพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับ “ปัญญา (paññā)” อย่างยิ่ง เพราะถือว่าเป็นสิ่งที่นำไปสู่การรู้แจ้ง เห็นจริง และพ้นทุกข์ โดยปัญญา ในทางพุทธศาสนาแบ่งเป็น ๓ ระดับ คือ (๑) สุตมยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการฟัง การอ่าน หรือการ เรียนรู้จากผู้อื่น (๒) จินตามยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการคิดพิจารณา วิเคราะห์ (๓) ภวานามยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการฝึกฝนจิต สมาธิ และการรู้แจ้งภายใน

๒.๓.๑ ความหมายการพัฒนาตามหลักพระพุทธศาสนา

ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้า “การพัฒนาตามมุมมองของพระพุทธศาสนา” จากเอกสารทาง วิชาการต่าง ๆ ดังนี้

การพัฒนา ในคำว่า ภาวนา ซึ่งหมายถึง การทำให้มีขึ้น การทำให้เกิดขึ้น การเจริญ การ บำเพ็ญและการพัฒนา ตามทฤษฎีของพุทธศาสนา การพัฒนา ตรงกับคำว่า “ภาวนา” ซึ่งหมายถึง การทำให้เจริญองงาม^{๓๒} การพัฒนาจะต้องดำเนินไปพร้อม ๆ กัน ๔ ทาง คือ (๑) การ พัฒนาทางด้านกายภาพ เป็นกระบวนการสร้าง ความเจริญองงามทางร่างกาย การฝึกอบรมร่างกาย ให้รู้จักติดต่อกับสิ่งภายนอกด้วยดี การทำให้บุคคลรู้จักวิธีการเกี่ยวข้องกับอารมณ์ ภายนอกทั้ง ๕ อย่างนี้ อย่างถูกต้องเหมาะสม และเป็นคุณประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ เจริญก้าวหน้า สูงขึ้น (๒) การพัฒนาทางด้านศีลธรรม เป็นกระบวนการฝึกอบรมให้ บุคคลมีศีลให้ตั้งอยู่ในระเบียบ

^{๓๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๔, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนธการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๒๘๖-๒๘๗.

วินัยไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหายให้แก่บุคคลอื่น (๓) การพัฒนาทางด้านจิตใจหรือทางอารมณ์ เป็นความพยายามที่จะฝึกอบรมจิตใจให้เข้มแข็งให้มีความมั่นคงและมีความเจริญงอกงามด้วย คุณธรรม (๔) การพัฒนาทางด้านสติปัญญา เป็นกระบวนการ ฝึกอบรมให้รู้และเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ผู้ที่มีความรู้เท่าทัน เห็นแจ้งโลกและชีวิตตาม สภาพของมัน สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระและบริสุทธิ์หลุดพ้นจากกิเลสเศร้าหมอง และทำตนให้ ปลอดพ้นจากความทุกข์ ทำให้ตนมีความสุข สามารถแก้ไขปัญหาค้าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ^{๓๓}

สรุปได้ว่าความหมายของการพัฒนาและการพัฒนาครูพระสอนศีลธรรม ปัญหาและอุปสรรคดังกล่าวพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจึงจำเป็นอย่างมากที่ จะต้องมีการพัฒนาทักษะการสอนในการกระตุ้นการเรียนการสอนของพระสอนศีลธรรมให้ ได้รับความสนใจจากผู้เรียน โดยพระสอนศีลธรรมจะต้องพัฒนาทักษะการสอน ให้มีประสิทธิภาพและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการสอนให้เกิดประโยชน์สูงสุดได้ และการพัฒนาปัญญาและคุณธรรมก็มีความสำคัญในด้านของการประยุกต์ใช้หลักธรรมไปใช้ประโยชน์ และปรับปรุงตนเองให้มีความรู้ ความสามารถ ทักษะ และพฤติกรรมที่แสดงออกได้เป็นอย่างดี

๒.๓.๒ ลักษณะของการพัฒนาทางปัญญา

ในคัมภีร์พระไตรปิฎกของพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น ได้กล่าวถึงปัญญาไว้มากมาย ความหมายของปัญญาในพระไตรปิฎก ที่พระพุทธองค์ได้ให้ความหมายไว้ ดังนี้ ปัญญา คือ ความรู้ทั่ว กิริยาที่รู้ชัด ความเลือกเฟ้น ความสอดส่องธรรม ความกำหนดหมาย ความเข้าไปกำหนดความเข้าไปกำหนดเฉพาะ ภาวะที่รู้ ภาวะที่ฉลาด ภาวะที่รู้ละเอียด ความรู้อย่างแจ่มแจ้ง ความคิดค้น ความใคร่ครวญ ปัญญาจุจแผ่นดิน ปัญญาเครื่องทำลายกิเลส ปัญญาเครื่องนำทาง ปัญญาเครื่องเห็นแจ้ง ความรู้ดี ปัญญาจุจปลูก ปัญญาปัญญินทรีย์ ปัญญาพละ ปัญญาจุจศัสตรา ปัญญาจุจปราสาท ความสว่างคือปัญญา ปัญญาจุจดวงประทีป ปัญญาจุจดวงแก้ว ความไม่หลงมกมาย ความเลือกเฟ้นธรรม^{๓๔}

คัมภีร์วิสุทธิมรรค ได้แสดงความหมายของปัญญาไว้ดังนี้ อะไรเป็นปัญญา ปัญญาที่พึงเจริญ พึงยังประโยชน์ให้สำเร็จ คือวิปัสสนาญาณอันสัมปยุต ด้วยกุศลจิตเป็นปัญญา อะไรชื่อว่าปัญญา ที่ชื่อว่าปัญญาเพราะอรรถว่ารู้ชัด ที่ชื่อว่า รู้ชัดนี้ คือ อย่างไร? คือความรู้โดยประการต่าง ๆ พิเศษยิ่งกว่าอาการ คือความหมายรู้ และความรู้แจ้งจริง จจริงอยู่ แม้เมื่อสัญญา วิญญาณ และปัญญาจะเป็นความรู้ด้วยกัน แต่สัญญา เป็นสักแต่ความหมายรู้ อารมณ์ เช่น รู้จักว่า สีเขียว สีเหลือง เป็นต้นเท่านั้น แต่ไม่อาจให้ถึงความแทงตลอดซึ่งลักษณะไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตาได้ วิญญาณย่อมรู้ อารมณ์ว่า สีเขียว สีเหลือง เป็นต้นด้วย และย่อมให้ถึงความ แทงตลอดซึ่งลักษณะได้ด้วย แต่ไม่

^{๓๓} จานงค์ อติวัฒน์สิทธิ์, *สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๖-๑๖๔.

^{๓๔} ชุม. (ไทย) ๒๙/๑๐/๕๔.

อาจจะให้ก้าวหน้าไปถึงความปรากฏแห่งมรรคได้ ส่วนปัญญาย่อมรู้ อารมณ์และให้ถึงความแทงตลอด ซึ่งลักษณะด้วยอำนาจแห่งนัยดังกล่าวแล้ว ทั้งให้ก้าวหน้าไปถึงความ ปรากฏแห่งมรรคด้วย^{๓๕}

ดังพุทธพจน์ที่ตรัสไว้ว่า บรรดาแสงสว่าง ๔ ประการ คือ (๑) แสงสว่างแห่งพระจันทร์ (๒) แสงสว่างแห่งพระอาทิตย์ (๓) แสงสว่างแห่งไฟ (๔) แสงสว่างแห่งปัญญา แสงสว่างแห่งปัญญา เป็นเลิศ ประเสริฐที่สุด^{๓๖} ส่วนความหมายของปัญญาที่ปรากฏในเอกสาร งานวิจัย และตำราอื่น ๆ ที่ผู้วิจัยมีความเห็นว่ามีเกี่ยวข้องและเป็นประโยชน์ต่องานวิจัย ดังนี้ ในหนังสือ “พจนานุกรมธรรม” ของพุทธทาสภิกขุ ได้ให้ความหมายของคำว่าปัญญาไว้ว่า ปัญญา หมายถึง ความรู้ครบถ้วนในสิ่งที่ควรรู้, ญา แปลว่า รู้ แปลว่า ทัวถึง หรือ ครบถ้วน, คำว่า ปัญญา นี้ต้องนิยามความหมายว่า เข้าใจทุกสิ่งทุกอย่าง อย่างถูกต้อง ที่เข้ามาเกี่ยวข้องในหน้าที่การงาน เพราะถ้าไม่เข้ามาเกี่ยวข้องก็ไม่มีปัญหา ก็ไม่ต้องใช้ปัญญา ปัญญาเป็นเรื่องของความรู้ ต้องมีความรู้ คือมีความรู้จัก มีความเข้าใจ มีความเห็นแจ้งอย่างถูกต้อง ในสิ่งนั้นๆ ทางจิตใจตลอดถึง ทั้งฝ่ายถูก ฝ่ายดี ทั้งฝ่ายบาปฝ่ายผิดทั้งฝ่ายสุขฝ่ายทุกข์ ทั้งฝ่ายอิสระหลุดพ้นอันเป็นไปเพื่อพระนิพพาน จึงเรียกว่า ปัญญา^{๓๗}

ปัญญา หมายถึง ความรู้ทั่ว ปรีชาหยั่งรู้เหตุผล ความรู้เข้าใจชัดเจน ความรู้เข้าใจยังแยกได้ในเหตุผล ดีชั่ว คุณโทษ ประโยชน์ และมีใช้ประโยชน์ เป็นต้น และรู้ที่จะจัดแจง จัดสรร จัดการ ความรอบรู้ในกองสังขารมองเห็นตามความเป็นจริง ปัญญาเกิดจากความรู้ความเข้าใจในสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงจนถึงความหลุดพ้น มีจิตใจเป็นอิสระ ผ่องใส เบิกบานโดยสมบูรณ์ เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขอย่างแท้จริง^{๓๘}มนุษย์สามารถฝึกฝนปัญญาของตนให้เกิดความรู้ความเข้าใจได้ในสิ่งทั้งหลายทั้งปวงตามความเป็นจริง จนจิตเป็นอิสระหลุดพ้นจากกิเลส ผ่องใส เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน โดยสมบูรณ์ สามารถ คิดพิจารณาแก้ไขปัญหาต่าง ๆ และทำกิจกรรมทั้งหลายในทางที่เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขอย่างแท้จริงของตนเอง ต่อผู้อื่น ต่อสังคมและต่อประเทศชาติในที่สุด

ปัญญาที่ปรากฏในพระพุทธานุศาสนาเถรวาทให้ความสำคัญในเรื่องปัญญา โดยการยกย่องผู้มีปัญญว่าเป็นเลิศ ในครั้งพุทธกาลนั้นมีพระอรหันต์สาวกมากมายที่บรรลุด้วยคุณธรรมที่แตกต่าง กัน ผู้ที่พระพุทธองค์ได้ ทรงยกย่องขึ้นเป็นอัครสาวกฝ่ายขวา ได้แก่พระสารีบุตรซึ่งได้ชื่อว่าเป็นผู้ที่มีปัญญามาก พระพุทธองค์ได้ ตรัสสรรเสริญพระสารีบุตรว่า “ภิกษุทั้งหลาย สารีบุตรเป็นบัณฑิต มีปัญญามาก มีปัญญากว้างขวาง มีปัญญาร่าเริง มีปัญญารวดเร็ว มีปัญญาเฉียบแหลม มีปัญญาเพิก

^{๓๕} พระพุทธโฆสเถระ, **วิสุทธิมรรค**, แปลโดย สมเด็จพระพุทธมาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : ประยูรวงศ์ปรีณัฐ, ๒๕๔๖), หน้า ๗๓๑.

^{๓๖} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๖๙/๑๔.

^{๓๗} พุทธทาสภิกขุ, **พจนานุกรมธรรมของพุทธทาส**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๕), หน้า ๒๑๓-๒๑๔.

^{๓๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับขยายความ**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๙๑๕.

ถอนกิเลส ภิกษุทั้งหลาย เพียงกึ่งเดือน สารีบุตรก็เห็นแจ้งธรรมตามลำดับบัพได้” เพราะความเป็นผู้มีปัญญาของพระสารีบุตรนี้เอง จึงมีส่วนทำให้พระพุทธศาสนาเผยแผ่อย่างกว้างขวาง^{๓๙}

สรุปความหมายได้ว่า ปัญญา หมายถึง ความรอบรู้ ความรู้ชัด ความรู้แจ้ง คือรู้เหตุรู้ผล รู้ในสิ่งที่เป็นประโยชน์และสิ่งที่มีโทษประโยชน์ รู้ในสิ่งที่ควรและสิ่งที่ไม่ควร ในพระพุทธศาสนาถือว่า ปัญญาเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดประการหนึ่ง เพราะการกระทำทุกอย่างล้วนต้องอาศัยปัญญาทั้งที่เป็นโลกียะ และปัญญาที่เป็นโลกุตระทั้งนั้น เมื่อมนุษย์มีปัญญาทำให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ผลของการพัฒนาปัญญา (วิปัสสนาปัญญา) ทำให้ได้บรรลุปัญญาขั้นสูงที่เรียกว่า ญาณ ทั้งปัญญาเป็นกระบวนการพัฒนาสู่จุดหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา ฉะนั้น ปัญญาจึงจัดได้ว่าเป็นหลักธรรมที่สำคัญที่ควรตั้งไว้ในใจประการหนึ่งที่มีคุณค่า สำหรับการดำเนินชีวิต ถึงจะมีความรอบรู้ หากบุคคลไม่หลีกเลี่ยงเหตุแห่งความเสื่อมทราม ไม่ดำเนินปฏิบัติไปในเส้นทางแห่งความเจริญ ก็ไม่มีประโยชน์ปัญญาซึ่งเป็นธรรมะ ถึงแม้จะมีคุณค่าสูงส่งเพียงใดก็ตาม จะเป็นสิ่งไร้ค่าหาประโยชน์ไม่ได้ หากเราไม่นำมาปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ต่อชีวิต

๒.๓.๓ ความสำคัญของปัญญา

ปัญญาเป็นรากฐานสำคัญของการดำรงชีวิตที่ถูกต้อง ทั้งในทางโลกและทางธรรม ผู้มีปัญญาย่อมสามารถรู้เท่าทันโลกและตนเอง ดำเนินชีวิตอย่างมีสติ และสามารถนำตนไปสู่ความสุขที่แท้จริงได้

คำว่า “ปัญญา” มีความสำคัญต่อมนุษย์ เพราะเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ถือเป็นเครื่องมือในการจัดการที่มีความจำเป็นต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นการศึกษา การเรียนรู้การใช้ชีวิต หากมนุษย์ดำเนินชีวิตอย่างขาดปัญญาจะทำให้พบกับปัญหาและความทุกข์มากมายนั้น มนุษย์จึงต้องอาศัยปัญญาเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิต โดยมี “ลักษณะสำคัญของกระบวนการดำเนินชีวิตด้วยการพัฒนาศักยภาพการดำเนินชีวิต ให้สามารถอยู่รอดอย่างดีงามมีความสุข”^{๔๐}ปัญญาเกิดจากการมีความเข้าใจในเหตุผล ดี ชั่ว รู้คิด รู้วินิจฉัย และรู้ที่จะจัดการ อันใดเป็นประโยชน์ มีโทษ ประโยชน์การเรียนรู้ เป็นความหมายหนึ่งของการศึกษา ที่จะฝึกตัวเองพัฒนาชีวิตตนเองให้มี ความสามารถที่จะเป็นอยู่ได้อย่างดี ซึ่งชีวิตของมนุษย์นั้นโดยปกติจะสัมพันธ์กับโลกใน ๓ ด้าน คือ ด้านพฤติกรรม หมายถึง ความสัมพันธ์กับผู้คน เพื่อนมนุษย์สรรพสัตว์ด้วยตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ด้านจิตใจ ปัญญา” หมายถึง ความรู้แจ้ง ความเข้าใจในความจริงของชีวิตและธรรมชาติอย่างถูกต้อง โดยเฉพาะในพุทธศาสนา ปัญญาถือเป็นเครื่องมือสูงสุดในการพัฒนาจิตใจ และนำไปสู่การพ้นทุกข์

^{๓๙} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๙๓/๑๑๐.

^{๔๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), “หัวใจพระพุทธศาสนา”, พุทธจักร, ปีที่ ๖๑ ฉบับที่ ๔ (เมษายน ๒๕๕๐), หน้า ๑๐.

ความสำคัญของปัญญา มีดังนี้

(๑) นำทางชีวิตอย่างถูกต้อง ปัญญาช่วยให้มนุษย์รู้จักแยกแยะดีชั่ว ถูกผิด รู้ว่าควรทำอะไร ไม่ควรทำอะไร ทำให้ดำเนินชีวิตอย่างมีเหตุผลและมีเป้าหมาย

(๒) เป็นเครื่องมือแห่งการพันทุกข์ ตามหลักพุทธศาสนา ปัญญาเป็นหนึ่งใน "ไตรสิกขา" (ศีล สมาธิ ปัญญา) ซึ่งเป็นแนวทางสู่การหลุดพ้น การมีปัญญาทำให้เห็นความจริงของโลก (ไตรลักษณ์: อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา) และสามารถปล่อยวางจากความยึดมั่นถือมั่นได้

(๓) ช่วยให้ไม่ตกเป็นเหยื่อของกิเลส คนที่มีปัญญาจะไม่หลงตามอำนาจของตัณหา ราคะ โทสะ โมหะ ได้ง่าย เพราะสามารถมองเห็นผลแห่งการกระทำและเข้าใจกลไกของจิตใจตนเอง

(๔) ส่งเสริมสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข เมื่อบุคคลมีปัญญา จะเข้าใจผู้อื่น เห็นอกเห็นใจ รู้จักให้อภัย ไม่เบียดเบียนกัน ซึ่งเป็นพื้นฐานของสังคมที่ดี

(๕) พัฒนาและสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ปัญญาในด้านโลกียะ (ปัญญาทางโลก) ช่วยให้มนุษย์คิดวิเคราะห์ แก้ปัญหา และสร้างนวัตกรรมต่าง ๆ ที่พัฒนาความเป็นอยู่ของมนุษย์ให้ดีขึ้น

การแสดงออกทางกายและวาจาของตนเองและผู้อื่น และสุดท้าย ทางด้านปัญญา เป็นการแสดงออกทางด้านความเห็น ความเข้าใจการพิจารณาในเหตุผล ซึ่งจะเห็นได้ว่า ความสัมพันธ์ทั้ง ๓ ด้านนี้มีผลต่อเราทุกคนในการดำเนินชีวิต หากขาดปัญญาเสียแล้วการเป็นอยู่ที่ต้องสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมที่มีองค์ประกอบ ๓ ด้านก็อาจจะนำมาซึ่งความทุกข์ ไม่สามารถควบคุมสติสัมปชัญญะและอารมณ์ได้ “ปัญญาจะเป็นตัวชี้ นำ บอกทาง ให้แสงสว่าง ขยายขอบเขต ปรับแก้จิตใจและพฤติกรรม และปลดปล่อยให้หลุดพ้นจากปัญหาหรือทุกข์” ทำให้เป็นอิสระได้^{๔๑}

๒.๓.๔ ประเภทของปัญญา

ประเภทของปัญญา จำแนกออกไปเป็นประเภทมากมายตั้งแต่ปัญญาหนึ่งเดียวถึง ปัญญาโดยใช้ ชื่อว่า ปัญญา โดยตรงบ้าง โดยชื่อว่า ญาณ วิชา วิปัสสนา ปฏิสัมภิทา หรืออภิปัญญา บ้าง ในคัมภีร์ญาณวิวงศ์ ท่านจำแนกญาณหรือปัญญาไว้ถึง ๑ - ๑๐ ประเภท กล่าวคือ จัดความรู้ทางวิญญาน ๕ เป็นญาณ ๑ จำแนกปัญญาเป็น ๒ ประเภท เช่น โลกียปัญญาและ โลกุตตรปัญญา เป็นต้น จำแนกเป็น ๓ ประเภท เช่น สุตมยปัญญา จินตามยปัญญา และ ภาวนามยปัญญา เป็นต้น จำแนกเป็น ๔ ประเภท เช่น ปฏิสัมภิทา ๔ เป็นต้น^{๔๒}

ในทางพุทธศาสนา “ปัญญา” แบ่งออกได้หลายประเภท ขึ้นอยู่กับแนวการจำแนก แต่โดยหลักแล้วสามารถแบ่งได้เป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ ตาม พระพุทธธรรม และคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ดังนี้

^{๔๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม (ฉบับเดิม)**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๓๔๘-๓๕๑.

^{๔๒} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๗๕๔/๔๘๔-๔๙๒.

๑) จำแนกตามระดับชั้นของปัญญา กล่าวคือ ปัญญาที่เกิดร่วมกับจิตชั้นกามาวจรภูมิ รูปาวจรภูมิ และอรูปาวจรภูมิ จัดเป็นโลกียปัญญา ปัญญาที่เกิดร่วมกับจิตชั้นโลกุตตรภูมิ จัดเป็นโลกุตตรปัญญา

๒) จำแนกตามบ่อเกิดหรือที่มาของปัญญา เช่น ปัญญาที่เกิดจากการฟัง เรียกว่า สุตมยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการคิด เรียกว่า จินตามยปัญญา ปัญญาของผู้ที่เข้าสมาบัติ เรียกว่า ภาวนามยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการเจริญวิปัสสนา เรียกว่าวิปัสสนาญาณ หรือวิปัสสนาปัญญา

๓) จำแนกตามประเภทของบุคคลผู้มีปัญญา เช่น สุขปัญญา ปัญญาของผู้ที่ยังต้องศึกษาในไตรสิกขา คือศีล สมาธิ และปัญญา อสุขปัญญาปัญญาของผู้ที่ไม่ต้องศึกษาในไตรสิกขา คือปัญญาของพระอรหันต์ เนวเสขนาสุขปัญญา ปัญญาของบุคคลนอกจากพระเสขะและพระอเสขะ พุทธญาณ พระปัญญาญาณของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

๔) จำแนกตามเรื่องต่าง ๆ ที่รู้ด้วยปัญญา หรือความรู้ในแขนงนั้น ๆ เช่น วิชา ๓ ความรู้แจ้ง เรื่องอดีตชาติของตน เป็นต้น วิชา ๘ ความรู้เรื่องวิปัสสนาญาณ เป็นต้น อภิญญา ๖ ความรู้ยิ่ง ความรู้ด้วยปัญญาอันยิ่ง มีความรู้ที่ทำให้แสดงฤทธิ์ต่าง ๆ ได้ เป็นต้น ปฏิสัมภิทา ๔ ความรู้ที่แตกฉาน ในอรรถ ธรรม ภาษา และปฏิภาณ สัพพัญญุตญาณ พระญาณที่ยังรู้ธรรมทั้งปวง^{๔๓}

การเกิดขึ้นของปัญญาสามารถแยกประเภทออกเป็น ๓ ประเภท ดังนี้

(๑) สุตมยปัญญา (ปัญญาจากการฟัง/เรียนรู้) เป็นปัญญาที่เกิดจากการฟัง การอ่าน การศึกษาจากครู อาจารย์ หรือตำรับตำรา เป็นจุดเริ่มต้นของการรู้สิ่งต่าง ๆ เปรียบเหมือน "การเติมความรู้ใส่ถัง"

(๒) จินตามยปัญญา (ปัญญาจากการคิดวิเคราะห์) เป็นปัญญาที่เกิดจากการพิจารณา ไตร่ตรอง วิเคราะห์เหตุผลของสิ่งที่ได้ฟังหรือเรียนรู้มา เป็นการใช้ความคิดให้ลึกซึ้ง เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างชัดเจน เปรียบเหมือน "การกวนให้ความรู้เข้ากัน"

(๓) ภาวนามยปัญญา (ปัญญาจากการปฏิบัติ/ภาวนา) เป็นปัญญาที่เกิดจากการเจริญสมาธิ วิปัสสนา และการปฏิบัติธรรม ทำให้เกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงสภาวะธรรมและความจริงของชีวิต เปรียบเหมือน "การชิมซบความรู้เป็นตัวตน"

ปัญญาที่เกิดจากการอบรม^{๔๔} มีรายละเอียดดังนี้

(๑) สุตมยปัญญา หมายถึง ปัญญาที่เกิดจากการฟัง ได้แก่ ปัญญาที่เกิดจากการฟังมาจากผู้อื่น เช่น การศึกษาเล่าเรียนจากครู จากการอ่านหนังสือ จากการฟังบรรยายในการทัศนศึกษา ปัญญาประเภทนี้ มีการพยายามแสวงหากันมากในปัจจุบัน เพื่อให้เกิดมีขึ้นแก่คนในประเทศชาติของตน มีปรากฏให้เห็นได้ทั่วไปทั้งโลก เห็นได้จากการสร้างสถาบันการศึกษาในระดับต่าง ๆ ในแต่ละชาติ

^{๔๓} ชุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๒/๑-๖.

^{๔๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๔๓/๒๗๑.

มากขึ้น มีการผลิตหนังสือตำราเรียน ตลอดถึงการจัดให้มีโสตทัศนศึกษาโสตทัศนูปกรณ์ขึ้นมากมาย
ดังนั้น สุตมยปัญญา จึงมีความสำคัญมากต่อการพัฒนาตนเองและสังคมชาติ ผู้มีปัญญาประเภทนี้ เมื่อ
ได้รับการศึกษาดี จนจบปริญญาในระดับต่างๆ แล้ว สามารถนำมาเป็นเครื่องมือใน การแสวงหาปัจจัย
สี่ เอาไปประกอบอาชีพ เอาปัญญาระดับนี้มาแก้ปัญหาเรื่องการดำรงชีวิต แก้ปัญหาสังคม
ประเทศชาติ ตลอดถึงเอาไปสมัครงานเป็นราชการทหาร ตำรวจ เป็นครูอาจารย์ เพื่อแก้ไขปัญหาเรื่อง
ปากท้องและป้องกันเหตุร้ายทั้งหลายที่มีอยู่รอบตัวเรา มนุษย์มีความจำเป็น ที่ต้องแสวงหาปัญญา
ชนิดนี้ และเป็นปัญญาที่ทำให้เกิดขึ้นได้ไม่ยากนักในสมัยปัจจุบันนี้ ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ฟังด้วยดี
ย่อมได้ปัญญา” ^{๔๕}

(๒) จินตามยปัญญา หมายถึง ความรู้ที่สำเร็จจากการใช้ความคิดหรือการคิดอย่างเป็น
กระบวนการ หรือเป็นการคิดแบบมีเหตุมีผล แล้วน้อมนำธรรมนั้นไปพิจารณาไตร่ตรอง ใคร่ครวญ
หรือในทางพระพุทธศาสนาเรียกวิธีคิดแบบนี้ว่าเป็นการคิดแบบโยนิโสมนสิการ คือลักษณะของผู้ที่
ความคิดโดยแยบคายนั้น “จะเป็นผู้ที่มีความตรึกตรอง พะกังขิเพราะผู้มีปัญญา พะกังขิ แม้มีชีวิต
อยู่เพียงวันเดียว ประเสริฐกว่าผู้มีปัญญาทรมาน ไม่มีจิตตั้งมั่น ที่มีชีวิตอยู่ตั้ง ๑๐๐ ปี”
พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ได้ประมวลและวิเคราะห์วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ การคิดอย่างมีวิธีถูก
วิธี (อุบายมนสิการ) คิดถูกทาง (ปณมนสิการ) คิดค้นหาสาเหตุ คิดอย่างมีเหตุผล (การณมนสิการ) คิดให้
เกิดผล (อุปาทกมนสิการ) ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกอรรถกถาและฎีกาไว้ว่า มี ๑๐ วิธี ได้แก่

๑. คิดแบบสาวหาเหตุ หรือ คิดแบบอภิทัปปัจจยตา ซึ่งก็แยกย่อยออกเป็นคิดแบบปัจจัย
สัมพันธ์ และคิดแบบสอบสวน

๒. คิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ หรือสมัยใหม่เรียกว่า คิดแบบวิเคราะห์

๓. คิดแบบสามัญญลักษณะ หรือ คิดแบบรู้เท่าทันธรรมดา

๔. คิดแบบอริยสัจหรือ คิดแบบแก้ปัญหา

๕. คิดแบบอรรถสัมพันธ์ เป็นการพิจารณาให้เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างหลักการกับ

ความมุ่งหมาย

๖. คิดแบบคุณโทษและทางออก

๗. คิดแบบคุณค่าแท้คุณค่าเทียม

๘. คิดแบบปลูกเร้าคุณธรรม

๙. คิดแบบเป็นอยู่ในขณะปัจจุบัน

๑๐. คิดแบบวิภาษวาท^{๔๖}

^{๔๕} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๘๔๕/๒๑๓.

^{๔๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับขยายความ**, หน้า ๖๗๖-๗๒๘.

ปัญหาที่เกิดจากการคิดนี้ เป็นปัญหาที่เกิดจากการพบเห็นเรื่องราวที่ประสบมาแล้ว คิดหาเหตุและผลด้วยปัญญาของตนเอง การคิดอย่างเป็นกระบวนการนี้ต้องใช้จิตที่เป็นสมาธิหรือจากการเพ่งพินิจนั่นเอง ด้วยกระบวนการความคิดที่เป็นระบบจึงมีการสั่งสม ส่งผลทำให้ผู้นั้น เป็นผู้มีความคิดที่แยกคาย คิดตามเหตุผลตามสภาวะที่เกิดขึ้นจริง และใช้ปัญญานี้มาประสบการณ์ ในการดำเนินชีวิตนั้นมาคิด พิจารณา เล็งเห็นถึงคุณค่า ประโยชน์และโทษจากเรื่องราวเหล่านั้น ๆ จะทำให้เกิดปัญหาที่สามารถไตร่ตรองถึงสภาวะธรรมอันเหมาะสม นี่จึงเป็นคุณสมบัติของจินตามยปัญญา

(๓) ภาวนามยปัญญา (ปัญญาที่เกิดจากการภาวนา) ได้แก่ปัญญาของผู้เข้าสมาบัติ เกิดมิได้ด้วยการเจริญสมถกัมมัฏฐานและวิปัสสนากัมมัฏฐาน การเจริญสมถะทำให้บรรลุฌานสมาบัติ ๘ ปัญญาของท่านผู้เข้าสมาบัติ ๘ ชั้นใดชั้นหนึ่งนี้เองเป็นภาวนามยปัญญาที่เกิดจากสมถภาวนา การเจริญวิปัสสนาทำให้บรรลุอริยมรรคอริยผล ปัญญาของพระอริยบุคคลผู้เข้าผลสมาบัติเป็น ภาวนามยปัญญาที่เกิดจากวิปัสสนาภาวนา เป็นปัญญาที่เกิดจากประสบการณ์ตรง อันเป็นผลมาจากการลงมือฝึกปฏิบัติจนรู้แจ้งประจักษ์ชัดในสิ่งทั้งปวงตามความเป็นจริงว่า สิ่งทั้งปวง ล้วนเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป ตามความเป็นจริงของกฎธรรมชาติไม่ยืดยามัน ถ้อยคำให้เกิดทุกข์ ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ปัญหาเป็นแสงสว่างในโลก”^{๔๗}

สรุปได้ว่าประเภทของปัญญา ๓ ประเภท ได้แก่ (๑) สุตมยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการฟังหรือเรียนรู้ (๒) จินตามยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการคิดวิเคราะห์ (๓) ภาวนามยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการปฏิบัติภาวนา ปัญญาทั้งสามนี้เป็นลำดับขั้นของการรู้แจ้ง เข้าใจ และตื่นรู้ในธรรมะ โดยมีความสำคัญในการนำไปสู่การพ้นทุกข์ และการดำเนินชีวิตอย่างมีสติและปัญญาในทางพุทธศาสนา

๒.๓.๕ บ่อเกิดของการพัฒนาปัญญา

"ปัญญา" ไม่ได้เกิดขึ้นเองโดยบังเอิญ แต่มี บ่อเกิด หรือ แหล่งกำเนิด ที่เป็นเงื่อนไขสำคัญ ในการก่อให้เกิดและพัฒนา ซึ่งในแนวคิดของพระพุทธศาสนาและหลักการทั่วไป สามารถสรุปบ่อเกิดของการพัฒนาปัญญาได้ดังนี้

(๑) การฟังหรือศึกษาเรียนรู้ (สุตะ) การฟังธรรมะ อ่านหนังสือ หรือเรียนรู้จากครูอาจารย์ เป็นจุดเริ่มต้นของการรับข้อมูลความรู้ และสร้างพื้นฐานให้เกิดปัญญา เป็นที่มาของ สุตมยปัญญา

(๒) การคิดไตร่ตรอง (โยนิโสมนสิการ) การใคร่ครวญพิจารณาสิ่งที่ได้เรียนรู้ ไม่เชื่อตามทันที เป็นการฝึกใช้เหตุผล ทำให้เกิดความเข้าใจลึกซึ้ง เป็นที่มาของ จินตามยปัญญา

(๓) การปฏิบัติภาวนา (ภาวนา) การฝึกสมาธิ เจริญสติ และวิปัสสนา ทำให้เกิดการรู้แจ้ง เห็นความจริงของชีวิต เป็นที่มาของ ภาวนามยปัญญา

^{๔๗} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๘๐/๘๕.

(๔) **สิ่งแวดล้อมที่เกื้อกูล** อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี เช่น ครอบครัวดี มีครูบาอาจารย์ที่ดี มีเพื่อนแวดล้อมที่ไฝ่รู้ ช่วยส่งเสริมให้เกิดแรงจูงใจในการพัฒนาปัญญา

(๕) **ความมีศีลและสมาธิ** การรักษาศีลทำให้จิตใจสงบ ไม่ฟุ้งซ่าน สมาธิทำให้จิตแน่วแน่ เป็นพื้นฐานให้เกิดปัญญาอย่างมั่นคง

ในการดำเนินชีวิตทั่วไป มนุษย์ไม่ได้เกี่ยวข้องโดยตรงกับส่วนประกอบเหล่านั้นโดย ทั้งถึงแต่อย่างใด ส่วนประกอบหลายอย่างมีอยู่และทำหน้าที่ในองค์ประกอบภายในอย่างแท้จริง จึงทำให้การพัฒนาปัญญาของมนุษย์ก้าวหน้า^{๔๘} ปัญญาในขั้นแรกคือปัญญาที่สำเร็จด้วยอำนาจแห่งกรรมเก่ามาแล้ว หรือเรียกว่า “สชาติปัญญา” เป็นปัญญาที่พร้อมมากับชาติกำเนิด เพราะการได้เกิดเป็นมนุษย์นี้ มาด้วยอำนาจของกุศลกรรม กรรมที่เป็นกุศล คือเป็นกรรมที่กระทำด้วยความฉลาดกุศล แปลว่ากิจของคนฉลาด เมื่อกุศลเป็นกิจของคนฉลาดก็แปลว่าเป็นกรรมของคนมีปัญญานำให้เกิดมาเป็นมนุษย์ จึงได้มีปัญญาที่เป็นตัวความฉลาด อันสูงยิ่งกว่าอายตนะนี้มาแต่กำเนิดเพราะฉะนั้น มนุษย์เราจึงมีปัญญาที่เป็นตัวความรู้ทั่วถึง ที่เป็นตัวความฉลาดมาแต่กำเนิด^{๔๙}

สรุปได้ว่าบ่อเกิดของปัญญา ได้แก่ การฟัง/เรียนรู้ (สุตะ) การคิดพิจารณา (โยนิโสมนสิการ) การปฏิบัติภาวนา สิ่งแวดล้อมเกื้อกูล การมีศีลและสมาธิ ทั้งหมดนี้ช่วยเกื้อหนุนให้ ปัญญาเจริญงอกงาม ทั้งทางโลกและทางธรรม และนำไปสู่การรู้เท่าทันตนเองและโลกอย่างแท้จริง

๒.๓.๖ ระดับของปัญญา

ปัญญา ความรอบรู้ เมื่อว่าโดยความลึกซึ้งโดยย่อมี ๒ ระดับ คือ ระดับโลกียปัญญา และโลกุตตรปัญญา โดยพิสดารมี ๖ ระดับ คือ ระดับวิญญูณ ระดับสัญญา ระดับทัญญู ระดับอภิญญา ระดับญาณ ระดับตรัสรู้ เมื่อว่าโดยประเภทมี ๒ ประเภท คือ โลกียปัญญา และโลกุตตรปัญญา คำว่าระดับและประเภทที่ต่างกัน คือระดับ หมายถึงคุณภาพของปัญญา ส่วนประเภท คือชนิดของปัญญา มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑) โลกียปัญญา เป็นปัญญาที่เกี่ยวกับทางโลก เป็นวิสัยของโลก เป็นเรื่องของ ชาวโลก ยังอยู่ในภพทั้ง ๓ คือกามภพ รูปภพ อรูปภพ เป็นปัญญาที่ประกอบด้วยอัสวกิเลส เป็นปัญญาที่ยังถูกร้อยรัดด้วยกิเลสมีสังโยชน์เป็นต้น คู่กับโลกุตตรปัญญา โลกียปัญญา เป็นปัญญาในทางโลก เป็นวิสัยของโลก เป็นสถานะเนื่องในโลก อันมีวิบาก ภูมิ ๓ คือ มนุษย์ (ชั้น ๕) สวรรค์ (รูปภูมิ) พรหม (อรูปภูมิ) เป็นปัญญาที่ประกอบด้วยกิเลสเป็น เครื่องยึดเหนี่ยว มีผลคือ ทำให้ได้อภิญญา ๕ ได้แก่ (๑) อิทธิวิธี ความรู้ที่ทำให้แสดงฤทธิ์ต่าง ๆ ได้ (๒) ทิพพโสต ญาณที่ทำให้มีหูทิพย์ (๓) เจโตปริยญาณ ญาณที่

^{๔๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๓๒.

^{๔๙} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช(เจริญ สุวฑฺฒโน), **ปัญญาในพระพุทธศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๙.

ทำให้กำหนดใจคนอื่นได้ (๔) ปุพเพนิวาสานุสสติ ญาณที่ทำให้ระลึกชาติได้ (๕) ทิพพจักขุ ญาณที่ทำให้มีตาทิพย์^{๕๐}

๒) โลกุตตรปัญญา เป็นปัญญาที่เหนือจากโลก เป็นปัญญาที่พ้นวิสัยของโลก ไม่เนื่องในภพทั้งสาม คือ กามภพ รูปภพ อรูปภพ เป็นปัญญาที่ประกอบด้วยโลกุตตรมรรค คือ มรรค ผล นิพพาน เป็นปัญญาที่ผ่านการฝึกฝนอบรมอย่างยิ่งยวด จนสามารถขัดเกลากิเลส ตัณหา ความเห็นผิดไปโดยลำดับ ผู้ที่ละกิเลสได้เรียกว่าอริยบุคคล ส่วนปัญญาในขั้นสุดท้ายคืออรหัตผล เป็นปัญญาที่กำจัดกิเลสให้สิ้นลงไป มีความเห็นแจ้งในสรรพสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง เป็นปัญญาของพระพุทธเจ้าและพระอรหันตสาวกทั้งหลาย เป็นปัญญาที่ไม่นับเนื่องในวิญญูทุกข์ อันไม่ใช่วิสัยของโลก สภาวะพ้นโลก ไม่เกี่ยวเนื่องกับวิบากภูมิอีกต่อไป ได้แก่ มรรค ผล นิพพาน

สรุปได้ว่าปัญญา เป็นธรรมชาติที่รู้ชัด รู้แจ้ง รู้จริง รู้ทั่ว ความรู้ที่ระเิดยดลึกซึ้ง แยกแยะ ดีชั่ว รู้จักบาป บุญคุณโทษ รู้จักประโยชน์ที่จะเกิดขึ้น รู้จักโทษที่กระทำลงไป รู้จักเหตุรู้จักผล และวิเคราะห์ว่าสิ่งไหนควร ทำสิ่งไหนไม่ควรทำ ปัญญาในระดับโลกียปัญญา คือปัญญาที่เกิดจากการฟัง และการคิด ส่วนปัญญา ในระดับโลกุตตรปัญญา คือปัญญาที่เกิดจากการเจริญวิปัสสนาภาวนา ปัญญาในระดับ โลกียปัญญายังมีการ เวียนว่ายตายเกิดในภพต่างๆ แต่ปัญญาในระดับโลกุตตรปัญญา เป็นปัญญาที่ดับกิเลสโดยสิ้นเชิง

๒.๓.๗ วิธีการพัฒนาปัญญา

การพัฒนาปัญญา แปลว่า ทำความรู้แจ้งให้มากขึ้นเจริญขึ้น ส่วนในทางโลกแห่งวัตถุ บางครั้งมีการทำให้มากขึ้นทางวัตถุ จะสงบสุขหรือไม่ ก็เรียกว่า พัฒนา แต่ในทางพระพุทธศาสนา มุ่งเน้นการพัฒนาให้มากขึ้นในสิ่งที่น่าพึงปรารถนา โดยมีความสงบสุขเป็นเป้าหมายสูงสุด ไม่ว่าชีวิตในทางฝ่ายวัตถุ ฝ่ายจิตล้วนๆ และฝ่ายสติปัญญา ล้วนแต่ต้องพัฒนาไปสู่ภาวะที่น่าพอใจ คือ ความ สงบสุขทั้งสิ้น พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการพัฒนาชีวิต ให้ชีวิตสูงเจริญขึ้นในทุกเรื่อง คำว่า ชีวิตนี้ มีความหมายกว้างมาก ในที่นี้ขอแปลว่า การเป็นอยู่ การเป็นอยู่ทางวัตถุ คือเซลล์ที่ยังมีชีวิตอยู่ ที่ประกอบกันขึ้นเป็นกายเนื้อเป็นชีวิต เรียกว่า การเป็นอยู่ทางกาย ชีวิตคือการเป็นอยู่ทางกายนี้ ต้องพัฒนาไปสู่ความดับทุกข์ให้ถูกต้อง คือมีความผาสุกปราศจากทุกข์ทางกายและอีกส่วนหนึ่งของชีวิต ที่เราจะต้องพัฒนาให้ถูกต้องยิ่งกว่านั้น คือ ส่วนทางด้านจิตใจ มนุษย์เราจะต้องพัฒนาส่วนทางจิตใจนี้ ให้ไปสู่ความเป็นอยู่ถูกต้อง คือมีความสงบสุขที่แท้จริง (คือพระนิพพาน)^{๕๑}

การที่จะพัฒนาปัญญานั้น เราจะพัฒนาปัญญาอย่างเดียวไม่ได้ เพราะปัญญาเป็นด้านหนึ่งของระบบองค์รวมของชีวิตที่มีส่วนประกอบสามด้านอิงอาศัยกันอยู่ พระพุทธศาสนาไม่มองจริยธรรมแยกส่วนออกไปว่าเป็นความประพฤติดังนั้นอย่างนี้ เหมือนในวัฒนธรรมตะวันตก แต่มอง

^{๕๐} ม.ม.อ. (ไทย) ๒/๓๑๐/๑๓๙.

^{๕๑} พุทธทาสภิกขุ, **วิธีรับทุกข**, (เชียงใหม่ : พุทธนิคมจัดพิมพ์, ๒๕๓๒), หน้า ๑๒๑-๑๒๒.

ว่า จริยธรรมคือการดำเนินชีวิตของคน หรือระบบการดำเนิน ชีวิตที่ดำรงซึ่งมีความสัมพันธ์ทั้งสาม ด้านมาเกี่ยวพันกัน คือ ด้านพฤติกรรมที่เรียกว่าศีล ด้านจิตใจ ซึ่งมักเรียกตามองค์ประกอบที่เป็น แกนกลางในการฝึกว่า สมาธิ และด้านปัญญา คือความรู้ สามด้านนี้ สัมพันธ์เกี่ยวพันซึ่งกันและกัน จึงต้องพัฒนาไปด้วยกันเพราะฉะนั้นถ้าจะพัฒนาปัญญาก็ต้องให้ ศีล สมาธิ พัฒนาไปด้วย เป็นระบบ แห่งศีล สมาธิปัญญา เป็นการศึกษาหรือสิกขา ๓ ด้าน จึงเรียกว่าไตรสิกขา (จะเรียกว่า ตรีศึกษา หรือ ไตรศึกษาก็ได้)^{๕๒}

การปฏิบัติตนเพื่อให้เกิดปัญญานั้น พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่าต้องเป็นไปตามลำดับและ ขั้นตอน เปรียบเหมือนความมหัสจรรย์ของมหาสมุทร เป็นธรรมที่น่าอัศจรรย์ไม่เคยปรากฏ มีใจความ ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ธรรมวินัยมีการศึกษาไปโดยลำดับ มีการบำเพ็ญไปโดยลำดับ มีการปฏิบัติไปโดย ลำดับ ไม่ใช่มีการบรรลุหรือผลโดยทันทีเหมือนมหาสมุทรต่ำลาดลงไปโดยลำดับ ลึกลงไปโดยลำดับ ไม่ลึกซึ้งดังไปทันที”^{๕๓} หากพิจารณาจากคุณสมบัติของปัญญาที่พระพุทธองค์ได้แสดงไว้ จะเห็นได้ คุณสมบัติดังกล่าวจะเกิดขึ้นไม่ได้เลยหากผู้หนึ่งยังมองไม่เห็นถึงความสำคัญของปัญญา ดังนั้นการที่จะ เห็นความสำคัญของการพัฒนาปัญญา จึงต้องเริ่มที่การฝึกฝน“ใจ”ให้มีความเห็นและความคิดที่ ถูกต้อง พระพุทธองค์ทรงเริ่มที่การฝึกใจได้ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า “ธรรมทั้งหลายมีใจ เป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่สำเร็จด้วยใจ”^{๕๔}

๑. ปรีโฆสสะ เสียงจากผู้อื่น การกระตุ้นหรือชักจูงจากภายนอก เช่น การสั่งสอน แนะนำ การ ถ่ายทอด การโฆษณา คำบอกเล่า ข่าวสาร ข้อเขียน คำชี้แจง อธิบาย การเรียนรู้จากผู้อื่น ในที่นี้หมายถึงเอา เฉพาะส่วนที่ดำรงถูกต้องเฉพาะอย่างยิ่งการรับฟังธรรมความรู้ หรือคำแนะนำ จากบุคคลที่เป็นกัลยาณมิตร

๒. โยนิโสมนสิการ การทำในใจโดยแยบคาย การใช้ความคิดถูกวิธี ความรู้จักคิด คิดเป็น หรือคิด อย่างมีระเบียบ หมายถึง การรู้จักมอง รู้จักพิจารณาสิ่งทั้งหลาย โดยมองตามที่สิ่งนั้นๆ มั่นเป็นของมัน และโดยวิธีคิดหาเหตุผล สืบค้นถึงต้นเค้า สืบสาวให้ตลอดสาย แยกแยะสิ่งนั้น ๆ หรือ ปัญหานั้นๆ ออก ให้เห็นตามสภาวะ และตามความสัมพันธ์สืบทอดแห่งเหตุปัจจัย โดยไม่เอาความรู้สึก ด้วยตัณหาอุปาทานของตนเข้าจับ^{๕๕}

การพัฒนาตามแนวโลกียปัญญา เมื่อมีโลกียสัมมาทิฐิแล้ว จะเป็นปัจจัยที่ทำให้ การพัฒนาปัญญาก้าวหน้าและได้ผล ดังที่กล่าวแล้วว่าทุกคนนั้นมี สชาติปัญญาหรือปัญญาที่ติดตัว

^{๕๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), การสร้างสรรค์ปัญญา เพื่ออนาคตของมนุษยชาติ, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๖), หน้า ๒๐-๒๑.

^{๕๓} อง.อภฺรฺก. (ไทย) ๒๓/๑๙/๒๔๘.

^{๕๔} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑/๒๓.

^{๕๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย, พิมพ์ครั้งที่ ๓๒, (การพิมพ์ครั้งแรก ของฉบับข้อมูลคอมพิวเตอร์ ๒๕๕๕), หน้า ๕๖๓.

มาแล้ว ประกอบกับคุณสมบัติของ กัลยาณมิตร ทำให้เกิดความเชื่อถือ เลื่อมใสและปฏิบัติตาม และ โยนิโสมนสิการด้วยการคิดอย่างเป็นระบบ จึงเกิดความพร้อมแห่งธรรม ๔ ประการ ที่สามารถเปลี่ยน มุมมองหรือทัศนคติรวมถึงพฤติกรรม การแสดงออก ที่เป็นไปเพื่อเกื้อกูลเพื่อความสุขทั้งในภพนี้และ ภพหน้า ได้แก่ “๑) สัทธาสัมปทา ๒) ศีลสัมปทา ๓) จาคสัมปทา ๔) ปัญญาสัมปทา”^{๕๖} มิตรที่ดีย่อม นำมาซึ่งศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญา ศรัทธาในโลกียปัญญานั้นประกอบด้วย “โอภักปนสัทธา ได้แก่ ความปลงใจเชื่อโดยไม่หวั่นไหว เมื่อกล่าวว่า ‘พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์’ และปสาทสัทธา ได้แก่ การเกิดขึ้นแห่งความเลื่อมใส”^{๕๗}

วิธีการพัฒนาตามแนวสติปัฏฐาน ๔ บ่อเกิดของปัญญาข้อสุดท้ายที่จะทำให้ปัญญาที่เกิดขึ้นแล้วนั้นดำรงอยู่ได้ก็คือ ภาวนามยปัญญา เพราะปัญญาที่เกิดจากสัมมาทิฐิแรกโดยอาศัย ปัจจัยจากภายนอกและปัจจัยภายในนั้นยังเป็นปัญญา ที่อยู่ในฝ่ายโลกียะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการ ดำเนินชีวิตของมนุษย์ทั่วไปซึ่งยังต้องเกี่ยวข้องกับโลก ที่ยังต้องหลงใหลอยู่ในกามคุณทั้งความน่าพอใจ และไม่น่าพอใจ จึงเป็นเรื่องยากอย่างยิ่งที่ระมัดระวัง ทวารทั้ง ๖ ดังนั้นการฝึกฝนตนเองยังต้องดำเนิน ไปอย่างต่อเนื่อง กระบวนการฝึกฝนเพื่อการพัฒนา ปัญญาที่มุ่งหวังเพื่อการขัดเกลากิเลส จึงต้อง อาศัยวิธีการที่เป็นรูปแบบ เพื่อให้ปัญญาได้รับการพัฒนา อย่างต่อเนื่องจึงเรียกการฝึกฝนในส่วนนี้ว่า ภาคปฏิบัติ หรือการภาวนา ได้แก่ สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘^{๕๘} เพราะเหตุนี้ ปัญญานั้นอัน ภิกษุผู้ทำความสั่งสมความรู้โดยการเล่า เรียน และไต่ถามในธรรมทั้งหลาย ที่เป็นภูมิแห่งปัญญา เหล่านั้น ยังวิสุทธิ ๒ ที่เป็นมูลให้ถึงพร้อม ทำ วิสุทธิ ๕ ที่เป็นสรีระให้ถึงพร้อม ปัญญาจึงเกิดขึ้นได้^{๕๙}

วิธีปฏิบัติตนเพื่อให้เกิดปัญญา

(๑) การเจริญวิปัสสนากรรมฐาน จนญาณต่าง ๆ เกิดขึ้นโดยลำดับ จนถึงอนุโลมญาณและ โคตรญาณ เป็นเหตุให้เกิดปัญญาขั้นสูง คือ มัคคปัญญา

(๒) ความเป็นผู้ได้ยินได้ฟังมามาก ได้ศึกษาเล่าเรียนมามาก

(๓) ความเป็นผู้ฉลาดในภาษาต่าง ๆ มีภาษาบาลีเป็นต้น จนกระทั่งภาษาต่างประเทศทั่วโลก

(๔) การศึกษาเล่าเรียนพระพุทธพจน์ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า

(๕) หมั่นไต่ถามครูบาอาจารย์บ่อย ๆ และหมั่นดู หมั่นสอบสวนค้นคว้าตำราบาลี อรรถกถา ฎีกาบ่อย ๆ

^{๕๖} อง.อรรถก (ไทย) ๒๓/๕๔/๓๔๓.

^{๕๗} ม.ม.อ. (ไทย) ๒/๓๔๔/๒๓๗.

^{๕๘} วิ.ม.ท. (ไทย) ๑/๑๙๙/๑๘๕.

^{๕๙} พระพุทธโฆสะเถระ, วิสุทธิมรรค, หน้า ๗๑๒.

(๖) หมั่นเจริญวิปัสสนากรรมฐานบ่อยๆ จนได้บรรลุมรรค ผล เป็นพระอริยบุคคล เบื้องต้น เป็นต้นไป

(๗) อยู่ในสำนักของครูอาจารย์ผู้ฉลาดสามารถ

(๘) ได้มิตรที่ดี ชักชวนแนะนำกันในการศึกษาเล่าเรียน และการประพฤติปฏิบัติธรรม

(๙) แสดงธรรมแก่ผู้อื่น

(๑๐) การงาน วิชาชีพที่ปราศจากโทษให้แก่ผู้อื่น

(๑๑) นิมนต์พระธรรมกถึกมาแสดงธรรมแล้ว สักการะบูชาธรรม

(๑๒) ทำทานกุศลอย่างใดอย่างหนึ่งแล้ว พรารถให้มีปัญญาเฉลียวฉลาด

(๑๓) ได้สั่งสมกรรมที่จะทำให้เกิดปัญญา เช่น ถวายหนังสือ สร้างหนังสือ เป็นต้น

(๑๔) เกิดในโลกที่ไม่มีการเบียดเบียนกันและกัน

(๑๕) มีอินทรีย์แก่กล้า คือได้สร้างปัญญาบารมีมามาก

(๑๖) ห่างไกลจากกิเลส เพราะได้เจริญกรรมฐาน

(๑๗) ปรับอินทรีย์ ๕ ให้เสมอกัน

(๑๘) กระทำวัตถุภายในและภายนอกให้สะอาด

(๑๙) เว้นจากบุคคลผู้โง่เขลาเบาปัญญา ไม่รู้ชั้น ธาตุ อายตนะ อินทรีย์ อริยสัจ

(๒๐) คบหาสมาคมแต่บุคคลผู้มีปัญญา รู้รูปนาม รู้พระไตรลักษณ์ เป็นต้น

(๒๑) พิจารณาถึงประเภทแห่งปัญญาอันลึกซึ้ง อันเป็นไปในวิปัสสนาภูมิ ๖ มีชั้น ๕

อายตนะ ๑๒ ธาตุ ๑๘ อินทรีย์ ๒๒ เป็นต้น อันสุขุมคัมภีรภาพ

(๒๒) น้อมใจไปในการกำหนดนั้น คือน้อมใจไปตามสติปัฏฐานทั้ง ๔

(๒๓) มีโยนิโสมนสิการคือการเอาใส่ใจโดยอุบายแยบคาย โดยมีความเพียร มีสติสัมปชัญญะอยู่เสมอ ๆ

(๒๔) เพียรพยายามกระทำให้มาก ฝึกการกระทำบ่อย ๆ

ทั้ง ๒๔ ข้อนี้ เป็นเหตุให้เกิดปัญญาขั้นต่ำ (สุดมยปัญญา) ปัญญาชั้นกลาง (จินตามยปัญญา) และปัญญาชั้นสูง (ภาวนามยปัญญา)^{๖๐}

สรุปได้ว่าการพัฒนาปัญญาของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนนั้น เป็นการทำให้ความรู้ ความเข้าใจชัดเจนเจริญขึ้น เพื่อนำมาจัดการ กิจกรรมต่าง ๆ ให้เกิดประโยชน์และมีประสิทธิภาพในการดำเนินชีวิตเพื่อเป้าหมายที่วางไว้ การสนับสนุนพระสอนศีลธรรมในการ ดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่ช่วยเหลือและพัฒนาชุมชน โดยการอบรมการสอนธรรมะ การให้ความรู้ การจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา เพื่อให้โรงเรียนและชุมชนได้เข้ามาร่วมและได้รับความรู้ต่าง ๆ เกี่ยวกับธรรมะและความรู้

^{๖๐} วงศ์ ชาญบาลี (ผู้ชำระ), คัมภีรพระวิสุทธิมรรค (แปล), (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมบรรณาการ, ๒๕๒๕), หน้า ๕๓๔-๕๓๖.

ทั่วไป สามารถนำความรู้ไปพัฒนาตนเองและชุมชนต่อไป ส่วนโรงเรียนมีความคาดหวังกับพระสอนศีลธรรมมาก จึงเห็นว่าการสอนศีลธรรมเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์และยังสะท้อนให้เห็นว่าหน่วยงานต้นสังกัดควรแนะนำเทคนิคการสอน และการวัดและประเมินผลที่สามารถนำ ข้อค้นพบดังกล่าวไปสู่การพัฒนา นอกจากนี้การให้ความอนุเคราะห์ส่งพระสอนศีลธรรมมาสอนนักเรียนทำให้นักเรียนมีความประพฤติดีและการเรียนดีขึ้น และด้านการอำนวยความสะดวกและการสนับสนุน เห็นว่าขาดการประสานงานอย่างต่อเนื่อง

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคุณธรรม

๒.๔.๑ ความหมายของคุณธรรม

มีนักวิชาการทางศาสนาหลายท่านได้ให้ความหมายเกี่ยวกับคุณธรรม ดังนี้

คุณธรรม (Virtue) มีรากศัพท์มาจากภาษากรีก ที่หมายถึง “คุณความดี” เป็นเรื่องของจิตใจ เช่นเดียวกับจริยธรรม คุณธรรมกับจริยธรรมเป็นคำที่ใกล้เคียงกัน แต่ไม่ใช่เรื่องเดียวกัน จริยธรรมมีความหมายเกี่ยวกับความประพฤติ การปฏิบัติ ตลอดจนการดำเนินชีวิตที่ดีงาม หรือถูกต้องกับเกณฑ์ของสังคม ส่วนคุณธรรมเป็นเรื่องภายในจิตใจของคน โดยมีความหมายจากทัศนะของบุคคลต่างๆ ดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายของคำว่า คุณธรรม หมายถึง คุณสมบัติฝ่ายดี^{๖๑}

คุณธรรม หมายถึง คุณงามความดี อาจแบ่งออกได้เป็น ๒ ด้าน คือ คุณธรรมทางสติปัญญา ได้แก่ ความรู้ทางด้านทฤษฎีและปฏิบัติ ที่ส่งผลต่อความมีเหตุผลในการทำหน้าที่ต่างๆ คุณธรรมทางศีลธรรม คือ ความมีจิตสำนึกในสิ่งที่ดีงามและมีเหตุผล คุณธรรมทางศีลธรรมนี้ไม่ได้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และไม่ได้ติดตัวมาแต่กำเนิดด้วย ตามหลักและศีลธรรมแล้วคนควรจะแสวงหาคุณธรรมเพื่อคุณธรรม คือแสวงหาความดีเพื่อความดี ไม่ควรแสวงหาคุณธรรมเพื่อความสุข คุณธรรมหรือความดีนั้นอยู่ในการฝึกฝนและปลูกฝัง มีความอดทน มีความเสียสละ มีความคิดเห็นในเรื่องที่ถูกต้องดีงาม^{๖๒}คุณธรรม คือ คุณสมบัติที่ดีในจิตใจ ถ้าปลูกฝังในเรื่องคุณธรรมได้จะกลายเป็นพื้นฐานของจรรยาบรรณ^{๖๓}คุณความดีงามสภาพที่เกื้อกูลการประพฤติธรรมและวิชาที่เกี่ยวกับการประพฤติการประพฤติ ธรรมจะต้องประพฤติอยู่ในกุศลธรรมเท่านั้น ส่วนที่เป็นอกุศลไม่เรียกว่าเป็น

^{๖๑} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๒๒.

^{๖๒} กীরติ บุญเจือ, จริยศาสตร์สำหรับผู้เริ่มเรียน, (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๘), หน้า ๕๔.

^{๖๓} ประภาศรีสีหอำไพ, พื้นฐานการศึกษาศาสนาและจริยธรรม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๖.

การ ประพฤติที่ถูกต้องอัน ได้แก่ศีลธรรม กฎเกณฑ์ความถูกต้องหรือหลักธรรมคำสั่งสอนในศาสนาต่าง ๆ สิ่งที่จะเป็นจริยธรรม แต่จุดมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ย่อมเหมือนกันคือไม่ขัดกับมาตรการของความประพฤติที่ดีเป็นสากลความประพฤติตามความเชื่อทางศาสนาของผู้ที่ปฏิบัติย่อมได้รับการยอมรับให้ การปฏิบัติตามมาตรฐานสากลมีคุณค่าสูงขึ้น ลักษณะของคุณธรรม จริยธรรมเป็นลักษณะที่สมบูรณ์แบบ สามารถตัดสินความดีความชั่วได้อย่างมีเหตุผล^{๖๔}

สรุปได้ว่าความหมายของคุณธรรม คือ คุณลักษณะอันที่ดั่งงามของบุคคลที่พฤติกรรมปฏิบัติจริยธรรมในการพัฒนาจิตใจของตนให้มีความรัก ความปรารถนาดีมีใจกว้าง มีความอดทน มีความเสียสละ มีจิตใจ เมตตา และมีความคิดเห็นในเรื่องที่ถูกต้องดั่งงามของบุคคลนั้นๆ โดยการประพฤติชอบมกิริยา และการปลูกฝังลักษณะนิสัยให้อยู่ในครรลองของคุณธรรมที่มีคุณค่าทางจริยธรรม คือ ความเจริญงอกงาม ในการดำรงชีวิตอย่างมีระเบียบแบบแผนตามวัฒนธรรมของบุคคลที่มีลักษณะทางจิตใจที่ดั่งงามอยู่ในสภาพแวดล้อมที่โน้มนำบุคคลให้มุ่งกระทำความดี

๒.๔.๒ ความสำคัญของคุณธรรม

คุณธรรม เป็นปัจจัยสำคัญที่จะสร้างความเป็นระเบียบ ความสงบสุข ความเจริญให้แก่ปัจเจกบุคคล สังคม และประเทศชาติโดยส่วนรวม ความสำคัญของคุณธรรม ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่จะเสริมสร้างความสงบสุขและความเจริญให้แก่บุคคลและเป็นฐานแห่งความสุขแก่ส่วนรวม ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้^{๖๕}ที่สำคัญนั้นมีอยู่ ๔ ประการ คือ (๑) ปัญญา (๒) ความกล้าหาญ (๓) ความรู้จักประมาณ (๔) ความยุติธรรม เป็นคุณธรรมทางสังคมคุณธรรม เป็นเครื่องอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เราไม่ตีค่าความเป็นมนุษย์ที่ตัวเงิน แต่จะตีค่ากันที่คุณธรรม ผู้มีคุณธรรมจะได้รับการยกย่องว่าเป็นคนดี เป็นคนมีค่าของสังคม ส่วนผู้ไร้คุณธรรมจะเป็นคนมีค่าน้อยและอาจถูกประณามจากสังคมว่า “เป็นคนแต่ก็เหมือนมิใช่คน” คือ เป็นคนแต่เพียงร่างกายแต่ใจนั้นไม่มีความเป็นคน ความเป็นคนในที่นี้ก็คือความเป็นผู้มีคุณธรรมและเป็นคนดีของสังคมนั่นเอง^{๖๖} เป็นเครื่องส่งเสริมบุคลิกภาพ เช่น “ความซื่อตรง” ทำให้คนมีความสมบูรณ์ในความคิดและการกระทำ เพราะไม่มีความขัดแย้งกันระหว่างความคิด การพูดและการกระทำของบุคคลนั้น หรือหากจะกล่าวเป็นสำนวนก็จะได้ว่า “เป็นบุคคลที่ปากกับใจตรงกันอยู่เสมอ” นั่นเองดังนั้นคุณธรรม เป็นเครื่องเสริมมิตรภาพ เช่น “ความจริงใจ” ทำให้ความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นเป็นไปอย่างราบรื่น คนไม่จริงใจย่อมไม่ได้รับความไว้วางใจจากผู้อื่น ไม่แต่เฉพาะในเรื่องใหญ่ๆ หรือสำคัญๆ แม้แต่เรื่องเพียงเล็กน้อยก็จะมีใครให้ความไว้วางใจ จึงทำให้เสีย

^{๖๔} นภาพร และคณะ, เทคนิคการสอนคุณธรรมส าหรับนักศึกษามหาวิทยาลัยเชียงใหม่, (รายงานการ วิจัยฉบับสมบูรณ์: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๓), หน้า ๕.

^{๖๕} พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์ และนุชนารถ สุนทรพันธุ์,การศึกษาเพื่อพัฒนาชีวิตและสังคม,(พิมพ์ครั้งที่ ๒), (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๕),หน้า ๗๖.

^{๖๖} สุพรรณิ ไชยอำพร,รศ.ดร.,รูปแบบแหล่งเรียนรู้ด้านคุณธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร:บริษัทปริณามจำกัด,๒๕๕๐), หน้า ๘.

ประโยชน์ที่ควรจะได้เป็นการสร้างความสบายใจ ซึ่งนอกจากจะสบายใจเพราะการกระทำแต่สิ่งที่เหมาะสมที่ควรแล้ว ยังสบายใจที่ไม่ต้องระมัดระวังภัยอันตรายที่จะมีมาอีกด้วย เพราะผู้ที่มีคุณธรรมจะเป็นผู้ที่ประพฤติปฏิบัติแต่ในทางที่ถูกต้องและไม่ทำผิดใดๆ ทั้งจะเป็นผู้ที่น่ารักน่าคบค้าสมาคมอีกด้วย

ปัจจัยสำคัญที่จะช่วยเสริมสร้างความสงบสุข และความเจริญ คุณธรรมเป็นเครื่องส่งเสริมความสงบสุขและความเจริญ ฉะนั้น ผู้ที่ต้องการความสงบสุขและความเจริญจึงต้องฝึกฝนตนเองให้เป็นผู้มีคุณธรรม ทั้งนี้ มิใช่เพียงเพื่อให้ตนเองสงบสุขและมีความสุขเป็นส่วนตัวเพียงผู้เดียวเท่านั้น แต่ยังส่งผลให้ประเทศชาติบ้านเมืองโดยรวมมีความสงบสุขและเจริญรุ่งเรืองด้วยเหตุที่บุคคลและส่วนรวมต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน การดำเนินชีวิตอย่างประเสริฐ หมายถึง มรรคมงคล ๘ หรือศีล สมาธิ ปัญญา^{๖๗} ดังจะเห็นได้ว่า ความมั่นคงปลอดภัยของประเทศชาติขึ้นอยู่กับ การกระทำของคนภายในชาติเป็นสำคัญ และการกระทำที่เป็นการส่งเสริมความมั่นคงปลอดภัยของชาติก็ย่อมจะเป็นการกระทำที่ประกอบด้วยคุณธรรม ฉะนั้น ผู้หวังความสงบสุข ความเจริญและความมั่นคงปลอดภัยแก่ตัวเองและประเทศชาติ จึงต้องหมั่นฝึกฝนตนเองให้ตั้งมั่นอยู่ในคุณธรรมทุกเมื่อ

๒.๔.๓ วิธีปลูกฝังคุณธรรม

“คุณธรรม” คือ สิ่งดีงามในจิตใจ เช่น ความซื่อสัตย์ เมตตา กตัญญู ขยัน อดทน ฯลฯ ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการเป็น “คนดี” และสร้างสังคมที่สงบสุข การปลูกฝังคุณธรรมจึงเป็นกระบวนการสำคัญที่ต้องเริ่มตั้งแต่ในครอบครัว โรงเรียน และสังคมโดยรวม (๑) การปลูกฝังด้วยแบบอย่างที่ดี (การเป็นต้นแบบ) พ่อแม่ ครู ผู้ใหญ่ หรือผู้นำต้องประพฤติเป็นแบบอย่างที่ดี เด็กและเยาวชนจะเรียนรู้จากการเห็น มากกว่าการสอนด้วยคำพูด (๒) สอนผ่านการปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน ให้โอกาสเด็กหรือผู้เรียนฝึกทำความดี เช่น ช่วยเหลือผู้อื่น แบ่งปัน พุดจาไพเราะ การทำซ้ำจะทำให้คุณธรรมฝังแน่นในพฤติกรรม (๓) ใช้กิจกรรมเสริมสร้างคุณธรรม จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมคุณธรรม เช่น บำเพ็ญประโยชน์ จิตอาสา การเล่านิทานคุณธรรม ใช้เกมสร้างสรรค์ ดนตรี ศิลปะ หรือละครจำลองสถานการณ์ เพื่อเสริมจิตสำนึก (๔) สอนให้รู้จักคิด วิเคราะห์ และเห็นคุณค่าความดี กระตุ้นให้เด็กตั้งคำถามว่า “ทำไมจึงควรทำดี?” “ถ้าโกงจะเกิดอะไรขึ้น?” ใช้หลัก โยนิโสมนสิการ (คิดอย่างเป็นเหตุเป็นผล) เป็นเครื่องมือพัฒนาจิตสำนึก (๕) เสริมแรงด้วยคำชมและกำลังใจ ให้คำชมและกำลังใจเมื่อเด็กหรือผู้อื่นทำความดี เพื่อให้เกิดแรงจูงใจในการทำดีซ้ำ หลีกเลี่ยงการลงโทษที่รุนแรง ควรใช้การอธิบายอย่างมีเมตตา (๖) ใช้หลักพุทธธรรมในการปลูกฝัง สอนธรรมะง่าย ๆ เช่น หลักศีล ๕ อริยมรรค อธิบาป ๔ ฯลฯ ให้เข้าใจว่า “การทำดี คือ สิ่งที่ทำให้ผลดีในระยะยาว”

การปลูกฝังและหล่อหลอมให้เด็กนักเรียน นักศึกษาเป็นผู้มี คุณธรรมครบถ้วน สมควรตามความมุ่งหมายของศึกษาในแผนการศึกษาแห่งชาติจะต้องมี การดำเนินการให้ครบถ้วนทั้งระบบ

^{๖๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๕๗.

ทั้งนอกโรงเรียนและในโรงเรียนจะยกภาระให้แก่โรงเรียน หรือ สถานศึกษาเพียงฝ่ายเดียวไม่ได้ แนวทางวิธีการปลูกฝังคุณธรรม ดังนี้

๑. บิดามารดา บ้าน หรือสถาบันครอบครัว เป็นแหล่งแรกที่ทำกรปลูกฝังหล่อหลอม ตลอดจนถ่ายทอดลักษณะอันทรงคุณธรรมแก่สมาชิกในครอบครัว

๒. เพื่อนๆ ของเด็กเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการกำหนดค่านิยมทางคุณธรรม บางอย่าให้เด็กได้รับรู้รับไปปฏิบัติเพื่อให้เกิดพฤติกรรมคล้ายตามเพื่อนได้โดยเฉพาะในวัยรุ่นการทำอะไรตามเพื่อนจะเห็นได้ชัดเจน การเรียนรู้เชิงจริยธรรมของเด็กมิใช่มาจากเพื่อนฝ่ายเดียว แต่ยังได้มาจากการได้การกระทำกิจกรรมร่วมกัน

๓. พระสงฆ์หรือผู้นำทางคุณธรรมในหมู่บ้าน ตำบลหรืออำเภอ หรือ ท้องถิ่นที่เด็กนักเรียนอยู่นั้น เป็นที่เคารพนับถือของผู้ใหญ่ในสังคมนั้นและได้มอบให้เป็นผู้อบรมสั่งสอนคุณธรรมแก่ประชาชนทั้งเด็ก และผู้ใหญ่การปฏิบัติปฏิบัติชอบของพระสงฆ์หรือผู้นำทางศาสนา

๔. สื่อสารมวลชน หรือสื่อสารมวลชนทุกรูปแบบในปัจจุบันนี้มีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการปลูกฝัง หรือเปลี่ยนแปลงเจตคติค่านิยม ตลอดจนจรรยาบรรณของพฤติกรรมของเด็กและเยาวชน

๕. โรงเรียนหรือสถานศึกษา ซึ่งรวมถึงการจัดสิ่งแวดล้อม และสภาพแวดล้อมในสถานศึกษา การบริหารและการให้บริการต่าง ๆ ในสถานศึกษาการเป็นตัวอย่างที่ดีงามของครูอาจารย์การเรียนการสอนวิชาต่าง ๆ ตามหลักสูตรการเรียนการสอนวิชาที่เกี่ยวกับจริยศึกษา โดยเฉพาะการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในสถานศึกษาในการปลูกฝังคุณธรรมใช้วิธีการหล่อ^{๖๘}

๒.๕.๔ การพัฒนาคุณธรรม

การอบรมสั่งสอนให้บุคคลเป็นคนดีมีคุณธรรมจริยธรรม เป็นหน้าที่หลักสำคัญยิ่งประการหนึ่งของพระสงฆ์ในฐานะเป็นผู้นำเพราะพระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์กับวิถีชาวพุทธ ในฐานะเป็นสถาบันหนึ่งของสังคมที่มีความสำคัญ ให้ความหมายเป็นสัญลักษณ์แห่งความเป็น อันหนึ่งอันเดียวกันของชาติเป็นที่ยึดและถ่ายทอดวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีของชาติไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชุมชนชนบท วัด และพระสงฆ์มีอิทธิพลและบทบาทในวิถีชีวิตของประชาชนมาก เพราะวัดและพระสงฆ์เป็นศูนย์รวมทางด้านจิตใจ ศีลธรรม และพฤติกรรมต่างๆ ของประชาชนทั้งในทางสังคม วัฒนธรรมและศาสนา สำหรับพระสงฆ์นั้นมิใช่จะมีบทบาทหน้าที่ในการเรียนรู้และเผยแผ่พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าเท่านั้น ยังมีบทบาทพัฒนาดตนเองเพื่อเป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชนอีกด้วย^{๖๙}

สภาพของสถานศึกษาในทุกๆ ด้าน เพื่อสนับสนุนให้ผู้เรียนพัฒนาตามพุทธธรรมอย่างบูรณาการ และส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาชีวิตให้สามารถกิน อยู่ คู่พึ่งเป็น มีวัฒนธรรมแสงปัญญา

^{๖๘} ชูเลื่อง วุฒิจันทร์, *คุณธรรมและจริยธรรม*, (กรุงเทพมหานคร: การศาสนา, ๒๕๒๔), หน้า ๗๘-๗๙.

^{๖๙} กระทรวงศึกษาธิการ, *คู่มืออบรมหลักสูตรการส่งเสริมสุขภาพจิตและป้องกันปัญหาสุขภาพจิตของประชาชนโดยพระสงฆ์*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๘), หน้า ๒๑.

ส่งเสริมให้เกิดลักษณะของปัญญาธรรม ๔ ประการ^{๗๐} คือ (๑) สัมปรีตสังเสาะ หมายถึง การอยู่ใกล้คนดีใกล้ผู้รู้ มีครูอาจารย์ดีมีข้อมูลมีสื่อที่ดี (๒) สัทธัมมัสสวนะ หมายถึง เอาใจใส่ศึกษาโดยมีหลักสูตรการเรียนการสอนที่ดี (๓) โยนิโสมนสิการ หมายถึง มีกระบวนการคิดวิเคราะห์พิจารณาหาเหตุผลที่ดีและถูกวิธี (๔) อัมมานุสम्मปฏิบัติ หมายถึง ความสามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตได้ถูกต้องเหมาะสม จะส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดพัฒนาตามหลักไตรสิกขาได้อย่างชัดเจน ซึ่งปัญญาธรรมทั้ง ๔ ประการนี้แบ่งออกเป็น ๔ ด้าน ดังนี้

๑) ด้านกายภาพ สถานศึกษาจะจัดอาคารสถานที่ ห้องเรียน แหล่งเรียนรู้สภาพแวดล้อมเป็นต้น ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต เช่นกิจกรรมประจำวัน กิจกรรมวันสำคัญ กิจกรรม นักเรียนต่าง ๆ ด้านการเรียนการสอน เริ่มตั้งแต่การกำหนดหลักสูตรสถานศึกษาการจัดหน่วยการเรียนรู้ แผนการจัดการเรียนรู้จนถึงกระบวนการเรียนการสอน ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ในการปฏิบัติต่อกัน ระหว่างครูกับนักเรียน นักเรียนกับนักเรียน หรือครูกับครูเป็นต้น

๒) ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต สถานศึกษาจัดกิจกรรมวิถีชีวิตประจำสัปดาห์หรือโอกาสต่าง ๆ เป็นภาพรวมทั้งสถานศึกษาที่เป็นการปฏิบัติบูรณาการทั้งศีล สมาธิและปัญญา โดยเน้นการมีวิถีชีวิตหรือวัฒนธรรมของการกินอยู่ดูฟัง ดำเนินด้วยสติสัมปชัญญะเป็นไป ตามคุณค่าแท้ของการดำเนินชีวิต

๓) ด้านการเรียนการสอน สถานศึกษาจัดหลักสูตรสถานศึกษาหรือการจัดการเรียนการสอนที่บูรณาการพุทธธรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียน ผ่านกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างชัดเจน เพื่อเป็นการ พัฒนาผู้เรียนด้วยหลักพุทธธรรมอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอกระบวนการเรียนรู้ควรมีลักษณะ “สอนให้รู้ ทำให้อยู่ให้เห็น” โดยนักเรียนมีกระบวนการเรียนรู้การพัฒนาทั้งด้านกาย ด้านความ ประพฤติ ด้าน จิตใจและด้านปัญญา^{๗๑} เป็นตัวอย่างที่ดีที่ถูกที่ควรแก่เด็ก และควรต้องมีการประเมินที่หลากหลาย เช่น การประเมินระหว่าง เรียน การประเมินลักษณะนี้สำคัญมาก เพราะครูจะได้ข้อมูลที่เป็นจริงเกี่ยวกับตัวเด็กจากความสามารถจริงในการเรียนการสอนและการประเมิน แบบสรุปรวบยอดเป็นการประเมินการเรียนรู้ เมื่อสิ้นกระบวนการเรียนการสอน^{๗๒}

๔) ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์สถานศึกษาส่งเสริมบรรยากาศของการใฝ่เรียนรู้และพัฒนาไตรสิกขา หรือส่งเสริมการมีวัฒนธรรมแสงปัญญา และมีปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตรต่อกัน มีบรรยากาศของการเคารพอ่อนน้อมยิ้มแย้มแจ่มใส มีความเมตตา กรุณาต่อกัน ทั้งครูต่อนักเรียน นักเรียนต่อครู นักเรียนต่อนักเรียน และครูต่อครูด้วยกัน และสถานศึกษาส่งเสริมให้ บุคลากรและ

^{๗๐} ดูรายละเอียดใน งบ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๔๘/๓๓๒.

^{๗๑} กาญจนา นาคสกุล, “ปฏิรูปการศึกษาแก้ปัญหาจริยธรรมในสังคมไทย”, วารสารวิชาการ, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๗ (กรกฎาคม ๒๕๔๖), หน้า ๕.

^{๗๒} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, การวัดและประเมินผู้เรียนด้านคุณธรรมจริยธรรม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๒-๕.

นักเรียนปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น เช่น การลด ละ เลิกอบายมุข การเสียสละ ประโยชน์ตน เพื่อส่วนรวม เป็นต้น

สรุปได้ว่าคุณธรรมยังต้องอาศัยความรู้ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ คือ รู้ว่าอะไรเป็นความดี รู้ว่าอะไรควร ไม่ควร รู้จักตนเอง รู้จักผู้อื่น รวมทั้งรู้จักสังคม ดังนั้น ความรู้จึงจำเป็นต้องคู่กับคุณธรรมซึ่งจะสามารถเป็นเครื่องดำรงตนเองและสังคมประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้าได้ คุณธรรมคือ ความดีงามที่ถูกปลูกฝังขึ้นในจิตใจ มีความกตัญญู ขยัน ประหยัด ซื่อสัตย์ สามัคคี มีวินัย มีน้ำใจ และ เป็น สุภาพชน เป็นต้น จนเกิดจิตสำนึกที่ดี รู้สึกประทับใจ ชอบ ชั่ว ดี เกรงกลัวต่อการทำความชั่ว โดยประการต่างๆ เมื่อจิตเกิด คุณธรรมขึ้นแล้ว จะทำให้เป็นผู้มีจิตใจดี และคิดแต่สิ่งที่ดี จึงได้ชื่อว่า "เป็นผู้มีคุณธรรม คุณธรรมเป็นพฤติกรรมที่แสดงถึงมาตรฐานทางศีลธรรม และเป็นรูปแบบของความคิดและการกระทำบนพื้นฐานของ มาตรฐานทางศีลธรรม คุณธรรมอาจนับรวมในบริบทกว้างๆ ของค่านิยม บุคคลแต่ละคนละมีแก่นของค่านิยมภายในใจที่ เป็นหลัก ของความเชื่อ ความคิด ความเห็นของคนๆ นั้น ความซื่อสัตย์ต่อเอง (integrity) ในแง่ของค่านิยม คือคุณธรรมที่ เชื่อมค่านิยมของ คนๆ นั้นเข้ากับ ความเชื่อ ความคิด ความเห็น และ การกระทำของเขา สังคมมีค่านิยมร่วมที่คนในสังคมยึดถือร่วมกัน ค่านิยมส่วนตัว โดยทั่วไปแล้ว มักจะเข้ากับค่านิยมของสังคม

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่การพัฒนาปัญญาและคุณธรรม” ผู้วิจัยได้ทำการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากงานวิจัย ดังนี้

๒.๕.๑ งานวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม

พระครูสุวิธานพัฒนบัณฑิต และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้โดยพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๙” ผลการการวิจัยพบว่า พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนประสบปัญหาต่าง ๆ มากมาย ดังนี้ ปัญหาเกี่ยวกับความรู้และวิธีการสอนนักเรียน ได้แก่ ขาดสื่อการสอนที่ดี ไม่มีอุปกรณ์ช่วยสอน นักเรียนไม่ค่อยสนใจ ปัญหาเกี่ยวกับนักเรียน ได้แก่ นักเรียน อ่านหนังสือไม่ค่อยออก มีสมาธิสั้น ไม่สนใจการเรียน ปัญหาเกี่ยวกับผู้บริหารและครูในโรงเรียน ได้แก่ ผู้บริหารและครูในโรงเรียนส่วนมากให้ความสำคัญกับพระสอนศีลธรรมน้อย ติดต่oprสานงานอยาก ไม่เป็นแบบอย่างที่ดีของเด็กนักเรียน ปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมรอบโรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนตั้งอยู่ใกล้ ถนน มีเสียงรบกวน ไม่มีต้นไม้ ไม่มีน้ำดื่ม น้ำไม่สะอาด และมีขยะ และ ปัญหา เรื่องอื่น ๆ ได้แก่ เดินทาง ไม่สะดวก ค่าตอบแทนน้อย ไม่มีสื่อและอุปกรณ์ช่วยสอน^{๗๓}

^{๗๓} พระครูสุวิธานพัฒนบัณฑิต และคณะ, “ผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้โดยพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๙”, ภาค ๕ , รายงานการวิจัย, (สำนักวิชาการ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตขอนแก่น, ๒๕๕๒), หน้า ๑๔๓.

บุญหนา จิมานั่ง และฤดี แสงเดือนฉาย ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การประเมินประสิทธิภาพ การสอนของพระสอนศีลธรรมในสถานศึกษาเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๙” ผลวิจัยพบว่า ประชากร กลุ่มตัวอย่างให้ความเห็นว่าพระสอนศีลธรรมในสถานศึกษาเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๙ มี ประสิทธิภาพในระดับดีเมื่อเทียบประสิทธิภาพการสอนของพระสอนศีลธรรมตัวแปรอิสระพบว่าพระ สอนศีลธรรมที่มีอายุต่างกัน มีวุฒิการศึกษาแผนกธรรมต่างกัน มีวุฒิการศึกษาแผนกบาลีต่างกันมี ประสิทธิภาพการสอนศีลธรรมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕ สำหรับความพึงพอใจ ต่อ พฤติกรรมของนักเรียน พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความพึงพอใจต่อพฤติกรรมของนักเรียนหลังจากมี พระสอนศีลธรรมอยู่ในระดับดีเพียงร้อยละ ๕๓.๓ ส่วนปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพการสอนศีลธรรม พบว่าระยะเวลาสอนระดับความพึงพอใจต่อพฤติกรรมนักเรียนจำนวนชั่วโมงสอน จำนวนนักเรียนมี ความสัมพันธ์กับประสิทธิภาพการสอนในเชิงบวก^{๗๔}

รองศาสตราจารย์ ดร.พรชูลี อาชาวำรุง และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษา ทบทวนโครงการครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน” พบว่า เมื่อพิจารณาการลงทุนโดยงบประมาณใน ๒ ปีที่ผ่านมา และประโยชน์ที่ได้รับจากโครงการนั้นพบว่าคุ้มทุนมาก ทั้งนี้โครงการได้อาศัยทรัพยากรที่มี อยู่ในโรงเรียน ในวัด และในชุมชน เพื่อเกื้อหนุนโครงการโดยไม่ต้องใช้งบประมาณจัดซื้อ จัดจ้าง ทุก เรื่อง เช่น ครูพระนำวัสดุอุปกรณ์ พระพุทธรูป มาจากวัดโรงเรียนได้อาศัยรากฐานของโครงการ โรงเรียนวิสุทธิ และความเชื่อมโยง จากการมีพระนิสิตมาฝึกสอนมาก่อน หรือมีการนิมนต์ครูพระมา เองก่อนเกิดโครงการหลายโรงเรียนได้อาศัยเครือข่ายชุมชนเอื้ออำนวยความสะดวกทางของครูพระ และ วัสดุ อุปกรณ์ สื่อการสอนด้วย^{๗๕}

พระพุฒระกูล พุทธกรภิโต ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน สังกัดศูนย์พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน วิทยาลัยศาสนศาสตร์เฉลิมพระเกียรติกาฬสินธุ์” ผลการวิจัย พบว่า โดยรวมและรายด้านพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนมีบทบาทอยู่ในระดับมากทุกด้านโดย เรียง ลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านปกครองคณะสงฆ์ ด้านการสาธารณูปการ ด้านการ สาธารณ สงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม ด้านศาสนศึกษา ด้านความเป็นพระสอนศีลธรรม และ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ตามลำดับ ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า บทบาทของพระสอน ศีลธรรมมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.๐๕ ทุกด้าน และบทบาทของ พระสอนศีลธรรมมีความสัมพันธ์กับศีลธรรมพื้นฐานของนักเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติทุกด้าน เช่นกัน ส่วนการศึกษา ด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่า คุณธรรมพื้นฐานของนักเรียนที่เรียน

^{๗๔} บุญหนา จิมานั่งและฤดี แสงเดือนฉาย, “รายงานการวิจัยเรื่องการประเมินประสิทธิภาพการ สอนของพระสอนศีลธรรมฯ”, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดสามลดดา, ๒๕๕๑), หน้า ๗๙-๘๒.

^{๗๕} รองศาสตราจารย์ ดร.พรชูลี อาชาวำรุง และคณะ, รายงานฉบับย่อ โครงการศึกษาวิจัย การศึกษาทบทวนโครงการครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม , (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๙), หน้า ๘.

กับพระสอนศีลธรรม ได้แก่ ไม่ดี้อ อ่อนน้อมถ่อมตน พุดจาไพเราะ กตัญญูกตเวที ซื่อสัตย์สุจริต รู้จักบาป-บุญ และรู้จักไหว้พระ^{๗๖}

เฉลิมเกียรติ สง่าศรี ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาบุคลากรครูด้านการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญแบบบูรณาการ โรงเรียนบ้านแก่งทราย สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต ๑” พบว่า การพัฒนาบุคลากรครูด้านการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญแบบบูรณาการ เพื่อดำเนินการครบทุกกิจกรรมแล้ว ทำให้ครูมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญแบบบูรณาการ และสามารถเขียนแผนการสอนได้ จัดกิจกรรมการสอนได้ดีขึ้น ทำให้ สามารถแก้ปัญหาข้อบกพร่องการสอนของครู เปลี่ยนพฤติกรรมที่ครูเน้นการบรรยายมาเป็นครู ขยาย การเรียนรู้เป็นการแนะนำช่วยเหลือผู้เรียนได้คิดและแสวงหาความรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ และ ความถนัด ส่งผลให้การจัดการศึกษาของโรงเรียนมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น^{๗๗}

เดวิดต์ และมอร์เทิน (Davydd & Leven Morten) ได้นำเสนอ ผลการวิจัย พบว่า (๑)การพัฒนาแบบการจัดการเรียนรู้ที่มีกระบวนการพัฒนาในลักษณะวิจัยปฏิบัติการ สร้างสรรค์ ความรู้ร่วมกัน ได้แก่ ๑) ปัญหาและความต้องการจำเป็นในการจัดการความรู้ ๒) หลักการของรูปแบบ การจัดการเรียนรู้ ๓) วัตถุประสงค์ของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ ๔) ผลการเรียนรู้ ที่คาดหวัง ๕) สารการเรียนรู้ ๖) กิจกรรมการเรียนรู้ ๗) การวัดผลประเมินผลรูปแบบ และ ๘) แหล่งเรียนรู้, (๒) คุณลักษณะของบัณฑิตที่พึงประสงค์ที่เกิดขึ้นกับนิสิตภายหลังที่ใช้รูปแบบการจัดการ ความรู้ ด้านสติปัญญามีค่าคะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับดี ด้านอารมณ์ความรู้สึกมีค่าคะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก และด้านทักษะทุกทักษะมีค่าคะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ยกเว้นทักษะการสังเกตอยู่ในระดับมาก ที่สุด สูงกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับก่อนการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ ซึ่งด้านสติปัญญามีค่าคะแนน เฉลี่ยอยู่ในระดับปรับปรุง ด้านอารมณ์ความรู้สึกมีค่าคะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง และ ด้านทักษะทุกทักษะมีค่าคะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับเล็กน้อย ยกเว้นทักษะการสังเกตอยู่ในระดับพอใช้ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ เป็นไปเกณฑ์ประสิทธิผลของรูปแบบการจัดการ เรียนรู้^{๗๘}

^{๗๖} พระพุทระกูล พุทธภักโขโต, “บทบาทของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน สังกัดศูนย์พระสอนศีลธรรม ในโรงเรียน วิทยาลัยศาสนศาสตร์เฉลิมพระเกียรติกาฬสินธุ์” รายงานการวิจัย, (โครงการครูพระสอนศีลธรรมใน โรงเรียน: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ก.

^{๗๗} เฉลิมเกียรติ สง่าศรี, “การพัฒนาบุคลากรครูด้านการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญแบบ บูรณาการโรงเรียนบ้านแก่งทราย สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต ๑”, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัย มหาสารคาม, ๒๕๕๙), หน้า ๗๙.

^{๗๘} Greenwood, J. Davydd; & Levin Morten. Introduction to Action Research Social Research for Socia Change: SAGE Publication, 1998), p116.

เมคกิบบิน (Mekhibbin) ได้ศึกษาผลการเข้ากลุ่มแบบพิจารณาเหตุผลและอารมณ์ ที่มีต่อการปรับตัวด้านต่างๆ ในโรงเรียนสำหรับเด็กที่ด้อยความสามารถ กลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๑๒ คน เป็นนักเรียนที่ด้อยความสามารถในเรื่องการเรียนรู้บทบาทการวางตัวในสังคม การไม่เห็นคุณค่าของตัวเอง การทดลองแบ่งกลุ่มออกเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม กลุ่มทดลองได้เข้ากลุ่มแบบพิจารณาเหตุผลและอารมณ์ได้รับการบรรยาย การเล่นเกม การอภิปราย การกำหนดงานให้ทำ รวมทั้งการออกกำลังกาย เพื่อคลายความเครียด และนอกจากนี้ก็ได้เรียนรู้เกี่ยวกับการใช้ชีวิต การวางตัวในสถานการณ์ต่างๆ ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนในกลุ่มทดลอง มีความสามารถที่จะเรียน มีความจำ สามารถใช้ความคิดอย่างเหมาะสม มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนดีขึ้น มีพฤติกรรมทางการเรียนดีขึ้น สามารถมีปฏิสัมพันธ์กับคนในสังคมได้ดีขึ้น^{๗๙}

Ambassa ได้ทำการวิจัยเรื่องรูปแบบของศูนย์สื่อการศึกษาสำหรับการเรียนการสอน วิชาเกษตรกรรมของมหาวิทยาลัยแห่งDECHANG ในคาเมรูน แอฟริกาตะวันตก จุดประสงค์ในการศึกษาครั้งนี้ คือ การออกแบบศูนย์สื่อการศึกษาสำหรับการเรียนการสอนวิชาเกษตรกรรมของ มหาวิทยาลัยในคาเมรูน ซึ่งได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้แบบสอบถาม การสัมภาษณ์และการศึกษารูปแบบจากศูนย์สื่อหลายๆ แห่ง ผลการวิจัยครั้งนี้ได้ให้ข้อเสนอแนะไว้ว่า ศูนย์สื่อการศึกษาสำหรับการสอนวิชาเกษตรกรรมของศูนย์ในมหาวิทยาลัยจะต้องทำหน้าที่เปรียบเสมือนตำราทางความรู้ เพื่อจะให้นักศึกษาและเปิดโอกาสให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการใช้บริการ โดยศูนย์การศึกษาควรจรรวบรวมบริการต่างๆ ไว้ภายในศูนย์ เช่น การฝึกอบรม การจำหน่ายจ่ายแจก การให้ข้อเสนอเทศ การผลิตการพิมพ์ การเก็บรักษาวัสดุ อุปกรณ์ และการฝึกฝนรายบุคคล^{๘๐}

Sandberg ได้ศึกษาการใช้คอมพิวเตอร์ของครูที่สอนในโรงเรียนก่อนวัยเรียน จาก ๑๓ โรงเรียนในประเทศสวีเดน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทดสอบและอธิบายถึงการใช้คอมพิวเตอร์ของ ครูในโรงเรียนก่อนวัยเรียน โดยมีกรอบของการศึกษาตามทฤษฎีการเรียนรู้ของเลวิน (Kurt Lewin) โดยมีตัวอย่างของคำถามที่ใช้เพื่อการศึกษาครั้งนี้ เช่น จะมีการใช้คอมพิวเตอร์ในการเรียน สำหรับเด็กก่อนวัยเรียนอย่างไร การใช้คอมพิวเตอร์ในโรงเรียนก่อนวัยเรียนจะมีผลกับนักเรียนอย่างไร คุณครูที่สอนในโรงเรียนก่อนวัยเรียนคิดว่าคอมพิวเตอร์จำเป็นสำหรับเด็กหรือไม่ จากการศึกษาครั้งนี้สามารถสรุปได้ว่า ครูผู้สอนใช้คอมพิวเตอร์ เป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยกระตุ้น

^{๗๙} Makkibbin, Mary Leach, **Rational-Emotive Education for Underproducing Gifted Children: Effects on School.**, (New York: Mcgraw - Hill Book Company, 1989), p. 189.

^{๘๐} Ambassa-mve, J., "A model of a instructional media center for teaching learning agriculture at the University Center of Dechang in Cameroon, West Africa" ,**Master degree thesis abstract**, East Texas State University,1989),p 45.

พัฒนาการของเด็ก และคอมพิวเตอร์เป็นเครื่องมือสำหรับการเรียนรู้ของเด็ก โดยเน้นการเรียนรู้ผ่านการเล่นเป็นหลัก^{๘๑}

๒.๕.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวกับการพัฒนาปัญญาและคุณธรรม

ฐิติวัธส์ สุขป้อม ได้ศึกษาการพัฒนากระบวนการเรียนการสอนตามแนวพุทธวิธี เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ด้านคุณธรรมจริยธรรม ของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม ผลการวิจัยพบว่า คุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ด้านคุณธรรม จริยธรรม ของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษมที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง มีค่าเฉลี่ยโดยรวมอยู่ใน ระดับสูง ส่วนคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ด้านคุณธรรม จริยธรรม ด้านความรับผิดชอบ ความมีระเบียบวินัย และความกตัญญูกตเวที มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับสูง ส่วนความซื่อตรง ด้านการมีมนุษยสัมพันธ์ และด้านการมีจรรยาบรรณต่อวิชาชีพ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง รูปแบบการเรียนการสอนตามแนวพุทธวิธีเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะบัณฑิตด้าน คุณธรรมจริยธรรม ประกอบด้วยการเรียนการสอน ๖ องค์ประกอบ ได้แก่ รักที่จะเรียน (หลักฉันทะ) มุ่งสู่กระบวนการคิด (หลักโยนิโสมนสิการ) มีมิตรคอยชี้แนะ (หลักกัลยาณมิตร) ฝึกแยกแยะปัญหา (หลักอริยสัจ ๔) พัฒนาความเป็นผู้นำ (หลักพรหมวิหาร ๔) และผสมผสานการประเมินผล (หลักวิมังสา) คุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ด้านคุณธรรม จริยธรรม ของนักศึกษากลุ่มทดลองภายหลังได้รับการใช้รูปแบบการเรียนการสอนตามแนวพุทธวิธี และภายหลังการติดตามผลเพิ่มขึ้น^{๘๒}

อินสร อภิวันท์สนอง และคณะ ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาศักยภาพเยาวชนให้มีคุณธรรม บ้างทุ่งโป่ง ตำบลเมืองปาน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง” ผลการศึกษาพบว่า ด้านบุคคล เยาวชนมีคุณธรรมโดยมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่มากขึ้น ประพฤติเรียบร้อย ไม่เกราะเลาะวิวาท รู้จักช่วยเหลือสังคม ผลการเรียนรู้ดีขึ้น ชอบเล่นกีฬาออกกำลังกายมากขึ้น มีสัมมาคารวะต่อผู้สูงอายุ เลิกมั่วสุมสิ่งเสพติด ไม่เที่ยวกลางคืน ปรับปรุงตัวเอง ไม่คบเพื่อนที่มีความประพฤติไม่ดี รู้จักเข้าวัดฟังธรรม ด้านสังคม การจัดงานประเพณี งานบุญและงานอื่นๆมีความเรียบร้อย ได้แรงงานเพิ่มในการพัฒนาหมู่บ้าน ถนนหนทางสะอาดมากขึ้น สิ่งของสาธารณะไม่ถูกทำลาย และการเข้าร่วมประชุมหมู่บ้าน^{๘๓}

^{๘๑} Sandberg, A., **Preschool teacher's conceptions of computers and play**. Retrieved May 2, 2011, from <http://www.highbeam.com/doc/1G1564858.html>.

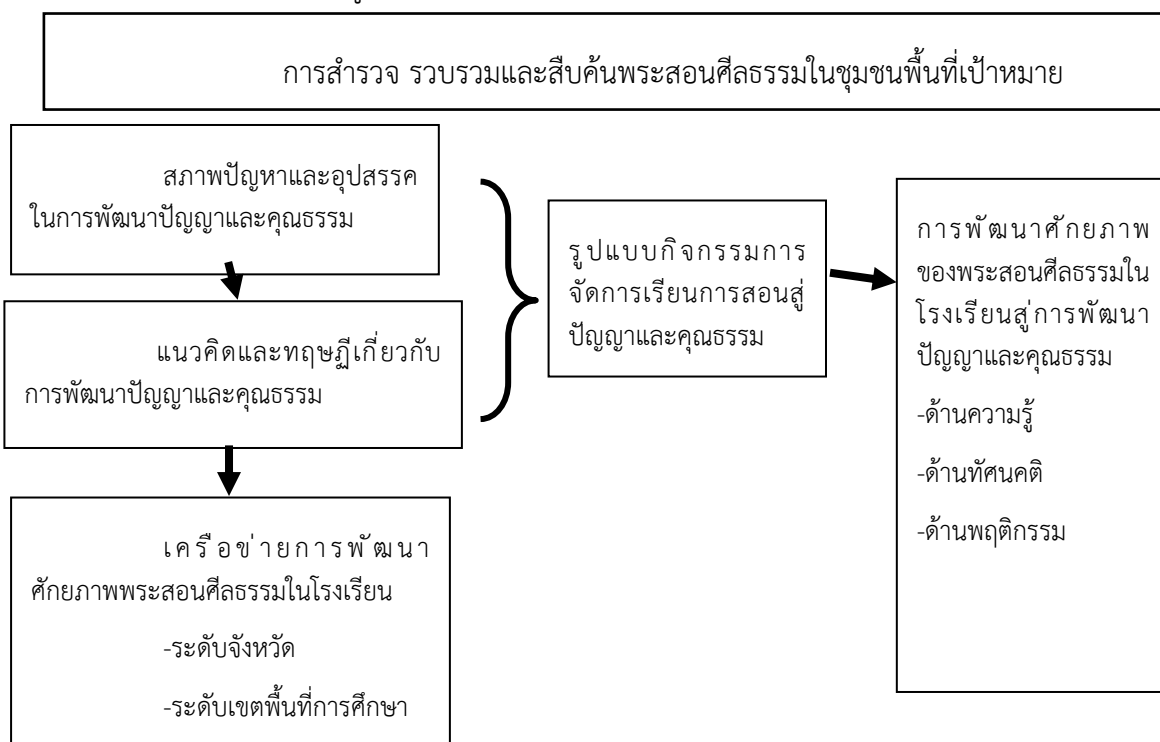
^{๘๒} ฐิติวัธส์ สุขป้อม, “การพัฒนากระบวนการเรียนการสอนตามแนวพุทธวิธีเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ด้านคุณธรรมจริยธรรม ของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม”, **วารสารเกษมบัณฑิต**, ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – มิถุนายน ๒๕๕๗), หน้า ๕๖ - ๕๗.

^{๘๓} อินสร อภิวันท์สนองและคณะ, “การพัฒนาศักยภาพเยาวชนให้มีคุณธรรม บ้างทุ่งโป่ง ตำบลเมืองปาน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง”, **รายงานการวิจัย**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยแห่งชาติ (สกว), ๒๕๕๘), หน้า ๓๒-๓๓.

สรุปได้ว่าจากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ทำให้ทราบถึงมุมมองของพระสอนศีลธรรมในหลากหลายด้าน และศักยภาพพระสอนศีลธรรมถือว่าเป็นบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้า ซึ่งพระสงฆ์ในปัจจุบันต้องเป็นผู้มีความรู้ความสามารถในการเลือกใช้รูปแบบและเทคนิค ที่เหมาะสมในการอบรมสั่งสอน รวมถึงมีความรู้ทางด้านการสื่อสาร เพื่อสามารถทำหน้าที่เผยแผ่ พระพุทธศาสนาได้อย่างสัมฤทธิ์ผล อีกทั้งยังต้องเป็นผู้ที่มีจริยวัตรงดงามควรแก่การเคารพบูชา ด้านเป็นผู้สอนหรือทบทวนธรรมศึกษาให้แก่นักเรียน เพื่อการสอนวิชาพระพุทธศาสนาแบบบูรณาการเข้าสู่วิถีชีวิต

๒.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยไว้ดังนี้

แผนภาพที่ ๒.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่การพัฒนาปัญญาและคุณธรรม” ประกอบไปด้วยระเบียบวิธีวิจัย ดังนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ พื้นที่การวิจัย ประชากร และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
- ๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล
- ๓.๖ สรุปกระบวนการวิจัย

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่การพัฒนาปัญญาและคุณธรรม” ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่การพัฒนาปัญญาและคุณธรรม ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับพระสอนศีลธรรม แนวคิดเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาปัญญา แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคุณธรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิทั้งผู้บริหาร คณะสงฆ์และหน่วยงานภาครัฐ จำนวน ๕๐ รูป/คน เพื่อสังเคราะห์เป็นรูปแบบเบื้องต้นแล้วจัดสนทนากลุ่มเพื่อการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่การพัฒนาปัญญาและคุณธรรม ให้มีความสมบูรณ์ ก่อนสรุปเป็นองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย ทำการวิเคราะห์ข้อมูลเนื้อหา นำเสนอข้อมูลในรูปแบบความเรียง

๓.๒ พื้นที่การวิจัย ประชากร และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๓.๒.๑ พื้นที่การวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกสถานที่ศึกษาแบบเจาะจง ผู้วิจัยได้เลือก ๒ อำเภอ คือ คณะสงฆ์อำเภอสูงเนิน คณะสงฆ์อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา แต่ละอำเภอมักมีบริบทในด้านพื้นที่ต่างกันออกไปและมีการพัฒนาศักยภาพครูพระสอนศีลธรรมที่เป็นเทคนิคและเอกลักษณ์เฉพาะตัว

๓.๒.๒ ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนอำเภอสูงเนิน อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา มีจำนวนทั้งสิ้น ๕๐ รูป

๓.๒.๓ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ/พระสอนศีลธรรม จำนวน ๔๐ รูป/คน ได้แก่

๑.พระครูประทุมธรรมานุโยค

๒.พระครูกิตติสารคุณ

๓.พระมหาประเสริฐ กิตติญาโณ

๔.พระจำรัส อีรวโส

๕.พระอธิการปานแก้ว ปภังโกโร

๖.พระโยธิน ปริบุญโญ

๗.พระสมชาย สุรสุโข

๘.พระจามร สิริปัญโญ

๙.พระอธิการโยธิน ปริสุทฺโธ

๑๐.พระมหาขจรศักดิ์ ตินนโกโร

๑๑.พระมหาจิตนรรัตน์ สุรโชโต

๑๒.พระครูอุดมบุญเขต

๑๓.พระครูมงคลธรรมประสิทธิ์

๑๔.พระอธิการไสว โชติพโญ

๑๕.พระครูสมุห์หัสตินทร์ ปวารโท

๑๖.พระมหาสุรเดช สุรเตโช

๑๗.พระอธิการนรินทร์ นรินโท

๑๘.พระยอดชาย กิตติญาโณ

๑๙.ตัวแทนคณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขต

นครราชสีมา

๒๐.ดร.เสรี ศรีงาม

๒๑.ตัวแทนโรงเรียน

๒๒.ตัวแทนโรงเรียน

๒๓.ตัวแทนผู้นำชุมชน

๒๔.ตัวแทนผู้นำชุมชน

๒๕.ตัวแทนเครือข่ายพระสอนศีลธรรม

๓๘.ตัวแทนศึกษานิเทศน์

๓๙.ตัวแทนชุมชน

๔๐.ตัวแทนชุมชน

๓.๒.๔ ผู้เชี่ยวชาญในการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

ผู้เชี่ยวชาญในการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จำนวน ๑๐ รูป/
คน ได้แก่

๑.พระเมธีสุตตาคารณ์,ผศ.ดร. เจ้าคณะอำเภopakช่อง

๒.พระครูถาวรกิจจารักษ์,ดร. เจ้าคณะอำเภอสูงเนิน

๓.พระมหาสุพร รกขิตธมโม,ผศ.ดร. ผู้อำนวยการสำนักวิชาการ มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตนครราชสีมา

๔.ดร.พรชัย ศรีวิไลกุล นักวิชาการศาสนาชำนาญการ สำนักงานพระพุทธศาสนา
จังหวัดนครราชสีมา

๕.ดร.วิเชียร นามการ อาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๖.พระใบฎีกาพะณัส กิตติญาโณ พระสอนศีลธรรมต้นแบบในโรงเรียนจังหวัด
นครราชสีมา

๗.พระครูภัทรจิตตาคารณ์,ดร. เจ้าคณะตำบลหนองสาหร่าย อำเภopakช่อง จังหวัด
นครราชสีมา

๘.พระครูอัศวศิริวิสุทธิ,ดร. เจ้าคณะตำบลปากช่อง ๒ อำเภopakช่อง จังหวัด
นครราชสีมา

๙.นางสาวฉัตรสุตา มุ่งเขตกลาง เจ้าหน้าที่ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน
สำนักงานพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขต
นครราชสีมา

๑๐.ตัวแทนศึกษานิเทศน์จังหวัดนครราชสีมา

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ แบ่งออกเป็น ๒
ส่วน คือ

๑)แบบสัมภาษณ์ (Interview Form) เป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้างเพื่อ
ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่ปัญญาและคุณธรรม

๒)แบบการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion Form) เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่ปัญญาและคุณธรรมในการนี้ด้วยรูปแบบการจัดสนทนากลุ่มเฉพาะจะเป็นไปในลักษณะของการประชุมกลุ่มเพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงและข้อมูลตรงตามที่กำหนดไว้หรือเป็นข้อค้นพบใหม่ซึ่งเกิดจากการสนทนาโดยมีประเด็นปัญหาที่เจาะจงกับกลุ่มประชากรผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวนทั้งสิ้น ๙ รูป/คน ทั้งนี้กลุ่มประชากรที่กล่าวมาได้รับการคัดเลือกตามเกณฑ์ที่กำหนดเรียบร้อยแล้ว ดังนั้นการจัดสนทนากลุ่มเฉพาะจึงเป็นไปในลักษณะของการสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน

๓) การจัดกิจกรรมพัฒนาทักษะพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน เพื่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในจังหวัดนครราชสีมา ซึ่งจัดกิจกรรมเวทีแสดงทักษะของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในวันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๖ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตนครราชสีมา ที่คณะผู้วิจัยใช้การสังเกตพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนความรู้ร่วมกันโดยประเมินโดยคณะผู้วิจัย

การมีส่วนร่วม	ตัวชี้วัด	กลุ่มเป้าหมาย
๑.การมีส่วนร่วมคิด วางแผน ตัดสินใจ	การให้ข้อมูล การแสดงความคิดเห็น ความสร้างสรรค์ในการเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาทักษะพระสอนศีลธรรม	ผู้เข้าร่วมกิจกรรมที่มาจากหลายภาคส่วน ได้แก่ พระสอนศีลธรรม ศี ก ข นี เทศคณาจารย์จากมหาวิทยาลัยในเขตพื้นที่
๒.การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ	การรับรู้ของผู้ที่เข้าร่วม โดยการให้คำแนะนำจากวิทยากร	ผู้เข้าร่วมกิจกรรมที่มาจากหลายภาคส่วน ได้แก่ พระสอนศีลธรรม ศี ก ข นี เทศคณาจารย์จากมหาวิทยาลัยในเขตพื้นที่
๓.การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์	ความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมได้แสดงถึงทักษะ ความรู้ และพฤติกรรม	ผู้เข้าร่วมกิจกรรมที่มาจากหลายภาคส่วน ได้แก่ พระสอนศีลธรรม ศี ก ข นี เทศคณาจารย์จากมหาวิทยาลัยในเขตพื้นที่

๔.การมีส่วนร่วมในการประเมินผล	การสะท้อนความเห็นและแนวทางในการปรับแก้ไขทิศทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดนครราชสีมา	ผู้เข้าร่วมกิจกรรมที่มาจากหลายภาคส่วน ได้แก่ พระสอนศีลธรรม ศิษยานิเทศ คณาจารย์จากมหาวิทยาลัยในเขตพื้นที่
-------------------------------	---	--

แผนภาพที่ ๓.๑ การจัดกิจกรรมพัฒนาทักษะพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือการวิจัยเชิงคุณภาพผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่ปัญญาและคุณธรรมของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน แล้วนำมาสร้างข้อคำถามที่จะใช้ในการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มเฉพาะปรับปรุงแก้ไขแบบสัมภาษณ์และแบบสนทนากลุ่มเฉพาะผ่านผู้เชี่ยวชาญผู้ส่งคุณวุฒิจำนวน ๕ รูป/คน ต่อจากนั้นนำแบบสัมภาษณ์และข้อคำถามในการสนทนากลุ่มเฉพาะ มาปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์และนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

สำหรับการเก็บงานวิจัยเชิงคุณภาพเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

๑) เก็บรวบรวมข้อมูลเชิงเอกสาร ศึกษาจากเอกสารต่างๆดังนี้

(๑) ข้อมูลแบบปฐมภูมิ (primary data) โดยการรวบรวมจากหนังสืออ้างอิงทางพระพุทธศาสนาต่างๆจากพระไตรปิฎก (ภาษาบาลี) ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐, พระไตรปิฎก (ภาษาไทย) ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

(๒) ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) โดยการรวบรวมจากหนังสือ วารสาร บทความวิชาการ บทความวิจัย รายงานการวิจัยต่างๆที่เกี่ยวกับหลักการแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพพระสอนในโรงเรียนสู่ปัญญาและคุณธรรม ตลอดจนข้อมูลรายงานการวิจัย และเอกสารที่เกี่ยวข้องสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตลอดถึงบทความในวารสารสิ่งตีพิมพ์ต่างๆ ทำให้เห็นกรอบแนวคิดประเด็นปัญหาจากเอกสาร ที่ได้ทบทวนก่อนหน้านี้ หลังจากที่ได้ทบทวนเอกสารงานวิจัยอย่างละเอียด ผู้วิจัยก็ได้สร้างเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย

๒) เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก

การวิจัยครั้งนี้ใช้ทั้งการสัมภาษณ์แบบกึ่งทางการ และการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ informal interview ดำเนินการสัมภาษณ์กลุ่มประชากรทั้งหมด จึงมีขั้นตอนการดำเนินการ ดังนี้

(๑) **ขั้นเตรียมการสัมภาษณ์** ได้แก่ ก่อนลงสนามเพื่อรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้เริ่มต้นด้วยการนัดหมายวันเวลาที่จะสัมภาษณ์กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่ปัญญาและคุณธรรม พร้อมกันนั้นผู้วิจัยได้ศึกษาประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์เพื่อให้ข้อมูลเตรียมและเครื่องมือบันทึกเสียง เตรียมสมุดจดบันทึกและอุปกรณ์ต่างๆให้พร้อมก่อนดำเนินการสัมภาษณ์

(๒) **ขั้นตอนการสัมภาษณ์** ได้แก่ ก่อนการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยจะสนทนารวบรวมความคุ้นเคยกับผู้ให้สัมภาษณ์แจ้งวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์ อธิบายเหตุผลและขออนุญาตใช้เครื่องบันทึกเสียงในขณะสัมภาษณ์ ขออนุญาตใช้กล้องถ่ายรูปเพื่อใช้อ้างอิงในการสัมภาษณ์รวมทั้งแจ้งให้ทราบว่าข้อมูลต่างๆ ที่บันทึกเสียงไว้ผู้วิจัยจะเก็บไว้เป็นความลับ

๓) **เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเฉพาะ** การจัดสนทนากลุ่มเฉพาะ เพื่อหาข้อเสนอแนะถึงการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่ปัญญาและคุณธรรมของพระสอนศีลธรรมให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญที่ไม่ใช่กลุ่มผู้ถูกสัมภาษณ์เชิงลึกจำนวน ๙ รูป/คน ในวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖ ณ ห้องประชุม A ๒๐๒ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตนครราชสีมา ตำบลหัวทะเล อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา และเวทีเสวนาการพัฒนาทักษะพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในวันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๖ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตนครราชสีมา ตำบลหัวทะเล อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลทั้งในเชิงเอกสาร การสัมภาษณ์ สนทนากลุ่ม และปฏิบัติการวิจัยเพื่อนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ให้ได้สาระสำคัญสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ตามประเด็นหัวข้อ ดังนี้

๑) วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา นำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนา

๒) วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้เชี่ยวชาญในการสนทนากลุ่มเฉพาะ ได้แก่ คณะสงฆ์ คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยศึกษานิเทศ พระสอนศีลธรรม ผู้นำชุมชน ผู้นำโรงเรียน และ นักวิชาการทางศาสนา และมีความเกี่ยวข้องกับพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน เพื่อถอดบทเรียนในการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่ปัญญาและคุณธรรม แล้วนำมาวิเคราะห์ถอดบทเรียนและสร้างองค์ความรู้ ในการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนก่อนที่จะนำไปสู่การกำหนดแนวทางหรือนโยบายเพื่อการพัฒนาพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน เพื่อหาข้อสรุปและข้อเสนอแนะจากการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่ปัญญาและคุณธรรม ก่อนที่จะพัฒนาไปเป็นคำถามหลักสำหรับการสนทนากลุ่ม

เฉพาะเพื่อรับฟังความคิดเห็นข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญที่ไม่ใช่กลุ่มผู้ถูกสัมภาษณ์เชิงลึกจำนวน ๑๐ รูป/คน

๓)สรุปปัญหาและข้อเสนอแนะจากการสนทนากลุ่มเฉพาะ และเชิงวิชาการมาวิเคราะห์ และสังเคราะห์ก่อนที่จะมีการประมวลผลและการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนปลูก ปัญญาและคุณธรรมต่อไป

๓.๖ สรุปกระบวนการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบเชิงคุณภาพกับกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยคือ พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจำนวนทั้งสิ้น ๕๐ รูป ในอำเภอสูงเนิน และอำเภอปากช่อง จังหวัด นครราชสีมา การวิจัยเชิงคุณภาพโดยทำการวิจัยเชิงเอกสารกับการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูล สำคัญจำนวน ๔๐ รูป ที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ รวมทั้งผู้บริหาร คณาจารย์ คณะสงฆ์พระสอนศีลธรรมใน โรงเรียน และนักวิชาการศาสนา จากนั้นนำมาสังเคราะห์เป็นรูปแบบเบื้องต้นและทำการสนทนากลุ่ม กับผู้เชี่ยวชาญจำนวน ๑๐ รูป/คน เพื่อการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสุกัญญาและ คุณธรรมให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหาสามารถสรุป กระบวนการวิจัยได้

บทที่ ๔

ผลการศึกษาวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่การพัฒนาปัญญาและคุณธรรม ๒) เพื่อการพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่การพัฒนาปัญญาและคุณธรรม และ ๓) เพื่อศึกษาเครือข่ายการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่การพัฒนาปัญญาและคุณธรรม ผลการศึกษาในรูปแบบวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ ของการวิจัย คือ การพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่การพัฒนาปัญญาและคุณธรรม กับการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้บริหาร คณาจารย์ คณะสงฆ์พระสอนศีลธรรมและสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด เจ้าหน้าที่พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจำนวน ๔๐ รูป/คน และการสนทนากลุ่มเฉพาะกับผู้เชี่ยวชาญคนละกลุ่มกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๑๐ รูป/คน เพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อที่ ๒ คือ เพื่อการพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่การพัฒนาปัญญาและคุณธรรม และตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ คือ เพื่อศึกษาเครือข่ายการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่การพัฒนาปัญญาและคุณธรรม ทั้งนี้ผลการวิจัยแบ่งออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ ผลการวิจัยด้านการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่การพัฒนาปัญญาและคุณธรรม ได้แก่ ๑) วิเคราะห์ด้านพื้นฐานการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม ๒) ด้านปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาศักยภาพของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ๓) ผลการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และสนทนากลุ่มเฉพาะ

ตอนที่ ๒ ผลการวิจัยด้านการพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่การพัฒนาปัญญาและคุณธรรม ได้แก่ ๑) กระบวนการพัฒนาศักยภาพการจัดการเรียนการสอน ๒) ปัญหาและการแก้ไขปัญหาการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

ตอนที่ ๓ ผลการศึกษาเครือข่ายการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่การพัฒนาปัญญาและคุณธรรม ได้แก่ ๑) เครือข่ายการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในจังหวัดนครราชสีมา ๒) สรุปวิเคราะห์ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเฉพาะ

ตอนที่ ๔ องค์ความรู้จากการวิจัย

ตอนที่ ๑ การพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่การพัฒนาปัญญาและคุณธรรม ได้แก่

การพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่การพัฒนาปัญญาและคุณธรรม ได้แก่ เป็นการตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อที่ ๑ คือ การพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่การพัฒนาปัญญาและคุณธรรม ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพในการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ คณะสงฆ์พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนอำเภอสูงเนิน อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา ผู้บริหารสำนักงานพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดนครราชสีมา ศึกษาพิเศษ ผู้นำชุมชน จำนวน ๔๐ รูป/คน เพื่อตอบโจทย์วัตถุประสงค์ และทำให้งานวิจัยมีความสมบูรณ์ ผู้วิจัยศึกษาวิเคราะห์ในประเด็นเกี่ยวกับ การพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ๒ ประการ คือ ๑) ด้านคุณสมบัติพระสอนศีลธรรม ๒)ด้านปัญหา และอุปสรรคในการพัฒนาศักยภาพของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ดังนี้

ประการที่ ๑ วิเคราะห์ด้านพื้นฐานการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม

๑.พัฒนาศักยภาพในการปฏิบัติหน้าที่พระสอน เพื่อประโยชน์ของนักเรียนอย่างแท้จริง ศึกษาพัฒนาตนเองทั้งทางด้านสาระพุทธศาสนา และวิธีการสอนให้ทันสมัยเสมอ และให้นักเรียนฝึกปฏิบัติจริงเป็นหลัก ยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่าง ให้นักเรียนเห็นข้อธรรมจากผู้สอน ความเป็นกัลยาณมิตร ศึกษาปัญหาและแนะแนวปฏิบัติที่เหมาะสมกับระดับวุฒิภาวะแก่นักเรียน และแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างกว้างขวาง และต่อเนื่อง สอนบูรณาการเนื้อหาเพื่อให้ทันตามเวลาและหลักสูตร

๒.มีการจัดเสวนาระหว่างพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนกับหน่วยงานที่รับผิดชอบ ในส่วนที่เห็นว่าไม่ตรงล้าสมัยหรือไม่สอดคล้อง ก็ต้องมีการประยุกต์เนื้อหาการใช้ให้เหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน นำเนื้อหาในหลักสูตรบูรณาการกับสภาพปัจจุบัน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และไม่เบื่อหน่าย มีการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร เช่น การพานักเรียนเข้ามาศึกษาเยี่ยมชมสถานที่จริง หรือการศึกษาความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น ฯลฯ มีการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของโรงเรียนแต่ละที่ร่วมกัน เพื่อพิจารณาถึงจุดอ่อน จุดแข็ง และความต้องการของโรงเรียน และวิเคราะห์หลักการ จุดหมายของหลักสูตร การศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อนำมาเสนอให้ผู้ที่มีส่วนในการจัดทำหลักสูตรได้พิจารณาวางแผน และปรับปรุงหลักสูตรให้เหมาะสมต่อไป

๓.พระสอนศีลธรรมต้องมีความรู้และทักษะในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพมีแนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม กล่าวคือ ให้งานหน่วยงานที่รับผิดชอบจัดอบรมเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดกิจกรรมการเรียน การสอนเพิ่มให้แก่พระสอนศีลธรรม โดยเชิญวิทยากรหรือผู้เชี่ยวชาญมาให้ความรู้ในด้านทักษะเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจให้พระสอนศีลธรรมให้ครูพี่เลี้ยงหรือแกนนำประจำอำเภอได้ติดตามและแนะ นำเพื่อเพิ่มทักษะ และประสิทธิภาพการสอน จัดทำแบบประเมินประสิทธิภาพการสอนของพระสอนศีลธรรมโรงเรียน ต้องมีงบประมาณที่จะให้การสนับสนุนในการผลิตสื่อการเรียนการสอนมีแนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม ใช้

สื่อที่มีอยู่ในท้องถิ่นและหาได้สะดวก จัดทำโครงการของบสนับสนุนงบประมาณจากโรงเรียนหรือหน่วยงานที่รับผิดชอบ ใช้สื่อที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์ เช่น สื่อทางโทรทัศน์ สื่อโซเชียลต่างๆ ระดมทุนทรัพย์จากบ้าน วัด โรงเรียน เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ในการจัดกิจกรรม หรือจัดทำผ้าป่าเพื่อหางบประมาณมาใช้ในกิจกรรมและเครือข่ายความร่วมมือจากเอกชนหรือหน่วยงานรัฐที่มีความพร้อมและให้การสนับสนุน

นอกจากนี้พระสอนศีลธรรมใช้วิธีการที่หลากหลายเน้นการปฏิบัติให้สอดคล้องและเหมาะสมกับสาระการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้ และสามารถดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ควบคู่ไปในกิจกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียน พระสอนมีการประเมินความรู้ พฤติกรรมการเรียน การร่วมกิจกรรม และผลงานจากโครงการหรือแฟ้มสะสมงาน โดยอาศัยความร่วมมือจากตัวผู้เรียน ครูในโรงเรียน เมื่อพระสอนศีลธรรมมีความรู้ความเข้าใจในวิธีการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ตามสภาพจริง ก็จะทำให้เกิดการแนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานที่ดี ต้องมีการสร้างเครือข่ายและมีจัดอบรมเชิงปฏิบัติการระหว่างกันเป็นประจำทุกปีหรือไตรมาส เพื่อให้พระสอนศีลธรรมได้ลงมือปฏิบัติจริง ตลอดจนมีการแข่งขันผลงานที่โดดเด่นที่พระสอนศีลธรรมได้จัดขึ้นของแต่ละเขตพื้นที่ การศึกษา เพื่อสร้างแรงจูงใจให้พระสอนศีลธรรมรูปอื่น ๆ ได้เห็นแนวทางและวิธีปฏิบัติที่เป็นต้นแบบที่ดีต่อไป จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า สภาพโดยทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่เป็นพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน อายุเฉลี่ย ๔๕ ปี วุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรี และกำลังศึกษาต่อในระดับปริญญาตรี ส่วนใหญ่มีภูมิลำเนาอยู่และเรียนหลักสูตรในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ดังนั้นในการพัฒนาศักยภาพของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนที่นำไปสู่การพัฒนาปัญญาและคุณธรรม พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดนครราชสีมาจากการสัมภาษณ์เชิงลึก สะท้อนถึงการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม โดยรวมส่วนใหญ่มีต้นแบบความเป็นพระสอนที่ดี เป็นผู้มีความรู้ความสามารถ มีความเชี่ยวชาญ ความสามารถ จัดกระบวนการอบรมได้ครบถ้วน มีวิธีการสอน และมีทักษะในการถ่ายทอดความรู้ที่ดี สามารถแบ่งออกเป็น ๓ ด้าน ได้แก่ ๑)ด้านความรู้ ๒)ด้านทัศนคติ ๓)ด้านพฤติกรรม ดังนี้

๑)ด้านความรู้ของพระสอนศีลธรรม

พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนมีความรู้ ความสามารถเฉพาะตัว ที่จะนำเอาหลักธรรมและแนวความคิดพัฒนาปัญญาและคุณธรรมไปถ่ายทอดต่อผู้อื่นได้ มีแหล่งเรียนรู้จากสื่อในอินเทอร์เน็ต สื่อของสำนักพระสอนศีลธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้ในกิจกรรมการเรียนการสอนได้ ปัญหาการถ่ายทอดความรู้ของพระสอนศีลธรรมสู่นักเรียนแต่ละช่วงวัย เพราะพระสอนศีลธรรมมีเพียงรูปเดียวในแต่ละโรงเรียน และได้รับเชิญให้สอนในโรงเรียนอื่นร่วมด้วย เวลาจำกัด แต่โดยส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจในพระธรรมวินัย พระไตรปิฎก หลักธรรมพื้นฐาน เช่น อริยสัจ ๔ ไตรลักษณ์ ศีล สมาธิ ปัญญา สามารถถ่ายทอดหลักธรรมให้เข้าใจง่ายและนำไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน และความรู้ด้านสังคมและปัญหาเยาวชน เข้าใจบริบททางสังคม ปัญหาที่เยาวชนและครอบครัวเผชิญ เช่น การใช้สื่อ ความรุนแรง ความยากจน ฯลฯ สามารถเชื่อมโยงธรรมะเข้ากับสถานการณ์จริงได้อย่างเหมาะสม พระสอน

ศีลธรรมควรมีความรู้รอบด้าน ทั้งทางธรรมะ การสื่อสาร จิตวิทยา และบริบททางสังคมเพื่อให้การ
สอนศีลธรรมมีประสิทธิภาพ เข้าถึงใจผู้เรียน และเกิดผลเชิงคุณธรรมในชีวิตจริง

๒)ด้านทัศนคติพระสอนศีลธรรม

การพัฒนาคุณลักษณะของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนที่พึงประสงค์คือมีปฏิปทาน่าเลื่อมใส
ใฝ่ รู้ใฝ่คิดเป็นผู้นำด้านจิตใจและปัญญา ไม่ว่าการแสดงออกทางความคิด ความเชื่อ หรือมุมมองที่มีต่อ
สิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งส่งผลต่อพฤติกรรมและการปฏิบัติงานโดยตรง สำหรับพระสอนศีลธรรม การมีทัศนคติ
ที่ดีถือเป็นหัวใจสำคัญในการสอนศีลธรรมให้ได้ผล ทั้งในด้านการถ่ายทอดหลักธรรมและการเป็น
แบบอย่างแก่เยาวชน ซึ่งพระสอนศีลธรรมส่วนใหญ่มีทัศนคติ

(๑)มีเมตตาและเจตนาที่บริสุทธิ์ในการสอน มองว่าการสอนศีลธรรมเป็นภารกิจสำคัญในการ
สร้างคนดีให้แก่แผ่นดิน มีความตั้งใจจริงที่จะช่วยพัฒนาเด็กและเยาวชนทั้งทางกาย วาจา และใจ

(๒)เปิดกว้างและเข้าใจผู้เรียน มองเยาวชนด้วยความเข้าใจ ไม่ตัดสินหรือดูถูก เปิดใจรับฟัง
ความคิดเห็นของนักเรียน พร้อมปรับวิธีสอนให้เหมาะสมกับยุคสมัย

(๓)เชื่อมั่นในคุณค่าของศีลธรรม มีศรัทธาว่าศีลธรรมสามารถเปลี่ยนแปลงชีวิตคนได้ มุ่งมั่น
เผยแผ่ธรรมะด้วยความหวังให้เกิดผลเชิงจิตใจในระยะยาว

(๔)มีความอดทนและไม่ย่อท้อ เข้าใจว่าการเปลี่ยนแปลงคนต้องใช้เวลา ไม่คาดหวังผลทันที
อดทนแม้ผู้เรียนจะไม่ให้ความสนใจในเบื้องต้น

(๕)มีใจรักในงานสอน มีทัศนคติว่า “การสอนศีลธรรมคือการทำบุญใหญ่” มีความสุขในการ
ได้พูดเรื่องดี สร้างแรงบันดาลใจให้คนรุ่นใหม่ และ(๖)มองบทบาทตนเองเป็นผู้จุดประกาย มองว่า
ตนเองไม่ใช่เพียง “ผู้ให้ความรู้” แต่เป็น “ผู้จุดแสงทางธรรม” มุ่งปลูกจิตสำนึกให้ผู้เรียนมีศรัทธาใน
ความดี โดยไม่ยึดเยียด

๓)ด้านพฤติกรรมพระสอนศีลธรรม

การแสดงออกทางกาย วาจา และใจ ที่สอดคล้องกับบทบาทหน้าที่ของพระสอนศีลธรรม
ซึ่งมีอิทธิพลต่อความเชื่อถือ ความศรัทธา และการยอมรับจากผู้เรียนและสังคมโดยรอบ พระสอน
ศีลธรรมจึงต้องประพฤติตนให้เหมาะสมทั้งในฐานะ พระภิกษุผู้ทรงศีล และ ครูผู้ถ่ายทอดหลักธรรม
โดยสามารถสรุปด้านพฤติกรรมได้ดังนี้

(๑)ประพฤติชอบตามพระธรรมวินัย ยึดมั่นในพระธรรมวินัย ปฏิบัติตนตามศีลของพระภิกษุ
อย่างเคร่งครัด มีความสำรวม กิริยามารยาทสุภาพ น่าเลื่อมใส

(๒)มีวัตรปฏิบัติดี เป็นแบบอย่างที่ดี ใช้ชีวิตอย่างเรียบง่าย สมถะ มีความสงบเย็นทางใจ เป็น
ตัวอย่างในการดำเนินชีวิตด้วยศีล สมาธิ ปัญญา แก่เด็กและผู้ใหญ่

(๓)สื่อสารอย่างสร้างสรรค์และเหมาะสม ใช้คำพูดสุภาพ มีเหตุผล เข้าใจง่าย ไม่ยกตนข่ม
ผู้อื่น รู้จักใช้ภาษาที่เหมาะสมกับวัยและสถานการณ์ เพื่อให้เกิดผลในการสอน

(๔)มีความเสียสละและเสียเวลาส่วนตัวเพื่อผู้อื่น ใช้เวลาในการเตรียมสื่อการสอน หรือให้คำปรึกษาแก่ผู้เรียนโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน ยินดีไปสอนแม้ในพื้นที่ห่างไกล หรือโรงเรียนเล็ก ๆ

(๕)มีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง หมั่นศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม ทั้งธรรมะและทักษะการสอน เปิดรับเทคโนโลยีหรือวิธีการใหม่ ๆ ที่ช่วยให้การสอนมีประสิทธิภาพมากขึ้น

(๖)มีจิตบริการและจิตอาสา ร่วมกิจกรรมของโรงเรียนหรือชุมชน เช่น บรรยายธรรม จัดอบรมคุณธรรม ทำตนเป็นผู้ให้โดยไม่เลือกปฏิบัติ พระสอนศีลธรรมควรประพฤติตนเป็นแบบอย่างทางศีลธรรม ทั้งการปฏิบัติตนอย่างสำรวม สื่อสารอย่างสร้างสรรค์ เสียสละ พัฒนาตนเอง และร่วมกิจกรรมเพื่อประโยชน์ของสังคม

ประกาศที่ ๒ ปัญหา และอุปสรรคในการพัฒนาศักยภาพของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนยังคงต้องการการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ด้วย ที่ยังพบว่า มีปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงาน อาทิ ปัญหาเกี่ยวกับความสามารถในการจัดการเรียนการสอนของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ปัญหาเกี่ยวกับการผลิตสื่อการสอน เป็นต้น และ แม้ว่าองค์ประกอบหรือภาระงานในการดำเนินการโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจะมีความ หลากหลาย อาทิ ด้านการบริหารงานวิชาการ ด้านการจัดการหลักสูตรการเรียนการสอน ด้านการจัด สื่ออุปกรณ์และเทคโนโลยี

ระยะเวลาในการจัดกิจกรรมมีน้อย กิจกรรมบางกิจกรรมก็ตึงเกินไป บางกิจกรรมนักเรียนมีส่วนร่วมในการทำ กิจกรรมน้อยหรือไม่เท่ากัน^{๘๔} พระสอนศีลธรรมเข้มงวดมากเกินไป ในการทำกิจกรรม นักเรียนไม่เชื่อฟัง ไม่สามารถควบคุมนักเรียนได้^{๘๕} ในการเข้าไปสอนในโรงเรียนเวลาค่อนข้างจำกัดเวลา เวลาไม่เพียงพอ นักเรียนต้องเรียนรู้วันละหลายวิชา นักเรียนมีสมาธิสั้นลง ครูพระสอนศีลธรรมมีเวลาการจัดตารางสอนบางครั้งโรงเรียนมีการสับเปลี่ยน เวลาบ้าง เวลาไปสอนนั้นนักเรียนก็ทำความเข้าใจยากขึ้น^{๘๖} เรื่องการจัดเวลามีความจำกัดเพียง ๕๐ นาที ต่อ ควบที่สอน เวลาไปสอนนักเรียนบางคนเข้าใจยาก ไม่รู้ความหมาย เพราะนักเรียนในปัจจุบันนี้ไม่ค่อย สนใจในวิชานี้มากนัก เพราะไม่มีเกรด^{๘๗} มีกำหนดว่าผ่าน หรือไม่ผ่านเท่านั้น พระที่สอนขาดเทคนิค และวิธีการสอนที่ดึงดูดใจ ทำให้นักเรียนไม่ค่อยสนใจเรียน คือ ผู้สอนจะแค่อ่านจากหนังสือ บทเรียนในหน่วยการเรียนรู้แต่ละหน่วยเท่านั้น

^{๘๔} สัมภาษณ์,พระครูประทุมธรรมานุโยค ,เมื่อวันที่ ๒๒ มีนาคม ๒๕๖๖.

^{๘๕} สัมภาษณ์,พระมหาประเสริฐ กิตติญาโณ,เมื่อวันที่ ๒๒ มีนาคม ๒๕๖๖.

^{๘๖} สัมภาษณ์พระจามร สิริปญโญ,พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนอำเภอสูงเนิน,สถานที่วัดใหญ่สูงเนิน, ๒ เมษายน ๒๕๖๖.

^{๘๗} สัมภาษณ์,นางสาวฉัตรสุตา สงวนนาม,เจ้าหน้าที่พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน,มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตนครราชสีมา, เมื่อวันที่ ๒ เมษายน ๒๕๖๖.

พระที่สอนศีลธรรมใช้วิธีการสอนแบบการอ่านเนื้อหาในบทเรียนแล้วสอน จึงทำให้เด็กนักเรียนไม่ค่อยสนใจในการเรียน ขาดเทคนิคและวิธีการสอนแบบใหม่ ที่นำสื่อการเรียนการสอนมาช่วยดึงดูดความสนใจของนักเรียน ใช้สื่อการสอนน้อย^{๘๘} พระสอนศีลธรรมที่เข้ามาสอนได้ไม่เต็มที่จำกัดเรื่องเวลา และเรื่องกิจกรรมที่ทางโรงเรียนมีอยู่บ่อย พระที่เข้าไปสอนส่วนใหญ่ก็จะสอนเกี่ยวกับธรรมศึกษา แทนเนื้อหาในบทเรียนของวิชาพระพุทธศาสนา เนื่องจากมีการสอบและมีการวัดผลสอบ และเนื่องด้วยมีการบังคับให้นักเรียนได้เรียนธรรมศึกษาชั้นตรี โท และ เอก ซึ่งมีการซ้ำซ้อนกับวิชาพระพุทธศาสนา^{๘๙} ด้านทักษะในการสอนที่สามารถเข้ากับเด็กนักเรียนแต่ละช่วงชั้นได้ จะใช้วิธีการสอนที่อ่านให้ฟัง และการให้เด็กท่องมากกว่า ไม่มีการนำเทคโนโลยีมาช่วยในการสอน ไม่ชักนำให้เด็กเห็นคุณค่าของการฝึกสมาธิ บริหารจิต และเจริญปัญญา ส่งผลต่อกระบวนการถ่ายทอดความรู้เวลาบุคลากรทางการศึกษาไม่เห็นความสำคัญในการที่จะนำเอาหลักธรรมมาใช้ในกระบวนการเรียนการสอน ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับไตรสิกขา การรักษาศีล ๕ ไม่เห็นความสำคัญต่อกิจกรรมทางศาสนา มีผู้เวลาในการทำกิจกรรมทางศาสนาน้อย นักเรียนมีความเบื่อหน่ายเวลาในการสวดมนต์นั่งสมาธิ

การจัดกิจกรรมในการเรียนการสอนของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ยังมีกิจกรรมน้อยหรือไม่มีเลยในบางโรงเรียน หรือมีก็ยังคงขาดความต่อเนื่องและเป็นรูปธรรม มีบทบาทน้อยในการทำกิจกรรมต่างๆ^{๙๐} การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ไม่ทันสมัยในการทำสื่อเทคโนโลยีสื่อการเรียนการสอนของกิจกรรมการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ไม่ค่อยน่าสนใจ เมื่อทำกิจกรรม ต่าง ๆ ทำให้เกิดความเบื่อหน่ายได้

การส่งรายงานผลการปฏิบัติงานที่ล่าช้าและไม่สามารถที่จะประเมินผลงานได้ตามกำหนด และมีผู้สมัครพระสอนศีลธรรมในทุกปี เพราะเกิดจากพระสงฆ์ย้ายไปจำวัดที่อื่น และลาสิกขา เป็นต้น^{๙๑} เนื่องจากพระสงฆ์บางรูปเป็นพระสอนศีลธรรมที่ไม่มีศาสตร์ความรู้ทางการสอน ซึ่งต้องอาศัยความรู้ ความเข้าใจและหลายด้านการถ่ายทอดความรู้จึงไม่ครอบคลุมของเนื้อหา การสอนควรมีการให้ความรู้แก่พระสอนศีลธรรมในวิธีการต่าง ๆ^{๙๒} ก่อนที่จะเข้าปฏิบัติการสอนใน โรงเรียนทั้งนี้ก็เพื่อความพร้อมแก่พระสอนศีลธรรม เพื่อการปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายอย่างมีประสิทธิภาพ ประสิทธิผลต่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและคุณภาพของนักเรียน

^{๘๘} สัมภาษณ์, พระจำรัส ธีรวโส, เมื่อวันที่ ๒๒ มีนาคม ๒๕๖๖.

^{๘๙} สัมภาษณ์พระสมชาย สุรสัทธ, พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนอำเภอกาบัง, สถานที่วัดปางแก, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๖๕.

^{๙๐} สัมภาษณ์, พระอธิการปานแก้ว ปภังกร, เมื่อวันที่ ๑๙ มกราคม ๒๕๖๖.

^{๙๑} สัมภาษณ์, พระสมชาย สุรสัทธ, เมื่อวันที่ ๑๙ มกราคม ๒๕๖๖.

^{๙๒} สัมภาษณ์, พระอธิการโยธิน ปริสุทฺโท, เมื่อวันที่ ๑๙ มกราคม ๒๕๖๖.

๓.ผลการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และสนทนากลุ่มเฉพาะและเชิงปฏิบัติการ

จากการสร้างแบบสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และสนทนากลุ่มเฉพาะ เพื่อนำไปสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน ๔๐ รูป/คน ดังนี้

ในประเด็นคำถามเพื่อใช้ตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ และวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ การพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่การพัฒนาปัญญาและคุณธรรม และกิจกรรมการจัดการเรียนการสอนของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดนครราชสีมา ว่ามีความสอดคล้องกันอย่างไรในการนำเสนอเบื้องต้น แล้วนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญยืนยันในรูปแบบการสนทนากลุ่มเฉพาะ ตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ คือ การพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่การพัฒนาปัญญาและคุณธรรม และวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ คือ เครือข่ายการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่การพัฒนาปัญญาและคุณธรรม โดยมีข้อคำถามในประเด็นต่างๆ คือ (๑) สภาพทั่วไปของการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ของพระสอนศีลธรรมเป็นอย่างไรบ้าง (๒) แนวทางการพัฒนาศักยภาพของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

แนวทางการดำเนินการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ทำให้ได้ข้อสรุปจากการสนทนากลุ่มเฉพาะเพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติร่วมกัน ดังนี้^{๔๓}

๑.ต้องมีต้นแบบที่ดีให้ดูเป็นแบบอย่าง เพราะที่ผ่านมาจะสอนเรื่องอะไรพระสอนศีลธรรมต้องเป็นแบบอย่างที่ดีในเรื่องนั้น เด็กนักเรียนจะทำตามโดยไม่ต้องสอน ที่เรียกว่า แบบดีกว่าบอก หรือ ตัวอย่างที่ดี มีค่ากว่าคำสอน และการสอนต้องเหมาะกับเด็กนักเรียนและเข้าใจธรรมชาติของเด็ก

๒.การสอนคุณธรรมต้องใช้การแทรกซึม ค่อยๆปลูกฝัง ในวิถีชีวิตของเด็ก ในทุกๆกิจกรรม โดยใช้กระบวนการขัดเกลาทางสังคม เพราะเด็กทุกวันนี้เข้าถึงระบบโซเชียลเป็นส่วนใหญ่ และมักคุ้นชินกับการกระทำซ้ำๆ ดังนั้นถ้าพระสอนศีลธรรม มีคุณธรรมและจริยธรรมเป็นสิ่งจำเป็น เพราะเด็กเขาได้รับการปลูกฝังด้านคุณธรรมและจริยธรรมอย่างสม่ำเสมอตั้งแต่อยู่ในสถานศึกษา เขาก็จะจบออกมาเป็นบุคคลที่เปี่ยมด้วยคุณภาพ คือเป็นทั้งคนเก่งและคนดี ทำให้สังคมและประเทศชาติเจริญก้าวหน้าอย่างปกติสุข แต่หากบัณฑิตเหล่านี้ไร้ซึ่งคุณธรรม มีความรู้อย่างเดียวใช้วิชาความรู้ที่เรียนมาไปในทางไม่ถูกต้อง ก็จะทำให้สร้างปัญหาให้กับสังคมและประเทศชาติการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมในสถานศึกษาจึงเป็นสิ่งจำเป็นปัญหาในการพัฒนาคือต้องใช้เวลา อดทน อดกลั้น และปัญหาส่วนมากก็เกิดจากครอบครัว

สรุปได้ว่าผู้สอนมีการจัดการเรียนรู้ตามเนื้อหาของหลักสูตรการสอน ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับตัวผู้เรียนด้วยว่า จะสามารถนำความรู้ที่ได้ศึกษานั้นไปพัฒนาต่อยอดความรู้ของตนเองมากน้อยแค่ไหน การสอน วิชาพระพุทธศาสนามีเนื้อหาที่ครอบคลุมและมีการบูรณาการ เกี่ยวกับศีล สมาธิ

^{๔๓} สนทนากลุ่มเฉพาะ,สถานที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา, เมื่อวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖.

และปัญญา ผู้สอนจะต้องใช้ความรู้ความสามารถของตนเองสอนให้รู้จักการพัฒนาต่อยอดให้ได้ ซึ่งจะเป็นการนำไปใช้ใน ชีวิตประจำวันต่าง ๆ ซึ่งจะต้องมีเทคนิคและวิธีการเข้ามาช่วยในการสอนหลาย ๆ อย่าง เช่น อุปกรณ์ในการสอน สื่อในการสอนจะต้องชักจูงใจผู้เรียนให้เกิดความสนใจและคล้อยตามได้ จัดการเรียนการสอนต้องมีเทคนิคและวิธีการสอนที่จะต้องใช่วิธีที่หลากหลาย เพราะเด็กในแต่ละช่วง ชั้นก็จะมีความสนใจแตกต่างกัน จะต้องมีการบูรณาการเนื้อการเรียนรู้ให้สามารถเข้ากับ ชีวิตประจำวัน ของเด็กนักเรียนได้ เพราะจะเป็นการพัฒนาการควบคุมกาย วาจา ใจให้มีความประพฤติหรือปฏิบัติ บูรณาการสื่อการเรียนการสอนที่หลากหลายเข้ามาช่วยให้หลักสูตรที่สอนมองเห็นเป็นรูปธรรม

ตอนที่ ๒ ผลการวิจัยด้านการพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่การพัฒนาปัญญาและคุณธรรม ได้แก่

จากการจัดกิจกรรมพัฒนาทักษะและศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน และเครือข่ายพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดนครราชสีมาจำนวน ๔๐ รูป/คน พบว่าในการพัฒนา กิจกรรมการเรียนการสอนการพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่การพัฒนาปัญญาและคุณธรรม มีองค์ประกอบสำคัญ ๒ ประการ

๑. กระบวนการพัฒนาศักยภาพกิจกรรมการเรียนการสอน ได้แก่ ทักษะในด้าน ความคิด ความรู้สึก การมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นระหว่างพระสอนกับนักเรียน คือ พระสอนศีลธรรมจะได้ทั้งการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ วิธีการนำเข้าสู่บทเรียน เทคนิค การสอนที่ทำให้ให้นักเรียนไม่เกิดความเบื่อหน่าย พระสอนศีลธรรม รู้จักการใช้สื่อนวัตกรรมหลากหลาย เหมาะสมกับ เนื้อหา และกิจกรรมการเรียนรู้รวมถึงการใช้สื่อเทคโนโลยีเพื่อการเรียนการสอนที่เหมาะสม กับ เนื้อหา และกิจกรรมการเรียนรู้

แผนภาพที่ ๔.๑ การจัดกิจกรรมกลุ่มพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

การพัฒนาตนเองในด้านผู้สอนวิชาศีลธรรมในโรงเรียน โดยมีคาบสอนอย่างน้อย ๒ คาบ ต่อสัปดาห์นั้นน้อยเกินไปสำหรับรายวิชาพุทธศาสนาและการประกอบพิธีกรรม แต่อย่างไรก็ได้ที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ในการเข้าไปสอนในเวลาจำกัด เป็นผู้จัดกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา และเป็นผู้นำนักเรียน ครู ผู้ปกครอง เข้าร่วมกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา เป็นผู้จัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร เพื่อปลูกฝังคุณธรรมตามหลักธรรมทางศาสนา เพื่อการปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้

การถอดบทเรียนและวิเคราะห์ถึงการจัดการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับช่วงวัย เพราะการสอนจะต้องมีการวางแผนทั้งในและนอกห้องเรียน ยกตัวอย่างนิทานง่ายๆให้เด็กเข้าใจมากขึ้น และสร้างจิตอาสาและจิตใต้สำนึกในการใช้ชีวิตของตนเองในห้องเรียนและบ้านของตนให้เกิดขึ้นสำหรับเด็ก เพราะจะช่วยปลูกฝังนิสัยแห่งความรับผิดชอบต่อสังคมมากขึ้น มีความรับผิดชอบ เน้นธรรมะที่เข้าใจง่าย^{๙๔}

การเรียนการสอนย่อมมีการกำหนดเป้าหมาย เพื่อให้ผู้เรียนเกิดผลสัมฤทธิ์ตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้การที่ผู้เรียนจะบรรลุเป้าหมายได้มากน้อยเพียงใดนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับกิจกรรมการเรียนการสอนของครูผู้สอนเป็นสำคัญ ฉะนั้นครูผู้สอนจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจในกิจกรรมการเรียนการสอน จึงจะสามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้อย่างเหมาะสม และมีประสิทธิภาพซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับผู้เรียนได้อย่างแท้จริง^{๙๕} กิจกรรมการเรียนการสอนเป็นองค์ประกอบสำคัญของการเรียนการสอนเพราะกิจกรรม ทั้งของผู้เรียน และผู้สอนที่เหมาะสมจะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริง^{๙๖}

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนควรดำเนินการเพื่อประโยชน์แก่ผู้เรียนอย่างแท้จริง โดยมุ่งพัฒนาความเจริญทุกด้านแก่ผู้เรียน เราให้ผู้เรียน ได้แสดงออก ได้มีส่วนร่วมฝึกฝนวิธีการแสวงหาความรู้วิธีการแก้ปัญหาด้วยตนเองและจัดโดยมีบรรยากาศที่รื่นรมย์ สนุกสนาน ตลอดจนจัดให้เหมาะสมกับวัย ความสามารถ ความสนใจของผู้เรียน^{๙๗} การอบรมพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมจึงเป็นการเสริมสมรรถนะให้พระสอนศีลธรรมได้มีแหล่งเรียนรู้ เพื่อสนับสนุนให้พระสอนศีลธรรมได้เพิ่มพูนความรู้ทั้งภายในและภายนอกได้^{๙๘} ทำให้สถานศึกษา ครู นักเรียน ได้รับการบริการด้านการศึกษาพระพุทธศาสนา และดำเนินมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นบนกระบวนการติดตามการดำเนินงานเพื่อพัฒนาประสิทธิภาพอย่างต่อเนื่อง

^{๙๔} สทนากลุ่ม, ณ ห้องประชุมมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตนครราชสีมา, เมื่อวันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๖.

^{๙๕} สัมภาษณ์,พระมหาจรรศักดิ์ ดินนภโร,เมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม ๒๕๖๖.

^{๙๖} สัมภาษณ์,พระมหาจิตนรรัตน์ สุระโชโต,เมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม ๒๕๖๖.

^{๙๗} สัมภาษณ์,พระครูอุดมบุญเขต,เมื่อวันที่ ๑๙ มิถุนายน ๒๕๖๖.

^{๙๘} สัมภาษณ์,ตัวแทนโรงเรียน,เมื่อวันที่ ๑๙ มิถุนายน ๒๕๖๖.

การใช้สื่อการเรียนการสอนเป็นสิ่งจำเป็นที่ครูจะต้องดำเนินการ เพื่อให้กระบวนการเรียนรู้มีประสิทธิภาพ ผู้เรียนเกิดการรับรู้ได้ดีโดยมีสื่อการเรียนการสอน เป็นเครื่องมือในการกระตุ้นความสนใจทำให้ผู้เรียนมีพัฒนาการ ด้านความรู้ความเข้าใจทักษะปฏิบัติและทัศนคติได้ตามที่ครูต้องการ และยังเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้นักเรียนสามารถเข้าใจเรื่องที่สอนได้ชัดเจนขึ้น

แผนภาพที่ ๔.๒ การแสดงออกของกลุ่มพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

จากการสนทนากลุ่มพระทำ ได้ถอดบทเรียนครูกัลยาณมิตร เน้นในเรื่องของบรรยากาศการเรียนรู้ คือ

(๑) เด็กมีความสะดวกสบายในการเรียนไม่เหมือนถูกบังคับหรือกดดันเด็กให้ต้องเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา

(๒) ทำให้เด็กมีความกระตือรือร้นในการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา เน้นให้เด็กมีส่วนร่วมในการร่วมกิจกรรมการจัดการเรียนการสอน และทำให้เด็กแสดงความคิดเห็นยอมรับฟังความคิดเห็นที่หลากหลาย

(๓) เด็กควรได้รับเอาใจใส่จากครูผู้สอน พระสอนศีลธรรมมีเวลาน้อยและจำกัด ดังนั้นการเอาใจใส่เด็กจำนวนมากอาจจะไม่ทั่วถึง เพื่อให้เด็กได้รับความเอาใจใส่ต้องให้ความสำคัญเท่าเทียมกัน ไม่ตำหนิหรือแสดงความสนใจเด็กบางคน เพราะอาจจะส่งผลให้เด็กคนอื่นที่ไม่ได้รับความสนใจ ไม่สนใจในการเรียนการสอนของครูหรือพระสอนศีลธรรมได้

(๔) เด็กมีความกล้าหาญในการตอบคำถาม ถือเป็นเรื่องที่ดีเมื่อก่อนเด็กไม่กล้าแสดงความคิดเห็น ไม่กล้าถาม และไม่กล้าตอบคำถาม

(๕) ผลจากการจัดการเรียนการสอนของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนส่งผลทำให้เด็กกล้าแสดงออกมากขึ้น

สิ่งที่เด็กคาดหวังในการสอนของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน และสิ่งที่พระสอนศีลธรรมจะต้องคำนึงถึงเพื่อพัฒนาศักยภาพในการสอน คือ

(๑) ให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็น

(๒) ให้นักเรียนได้เรียนรู้จากเหตุการณ์รอบตัว

(๓) มีการใช้สื่อที่ทันสมัยในการสอนเพื่อให้เด็กมีความสนใจ

(๔) ให้นักเรียนลงมือทำจริงตามที่ได้แสดงความคิดเห็นไว้

(๕) พระสอนศีลธรรมสรุปเข้าใจง่าย

สิ่งที่เด็กต้องการเห็นจากการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา คือ เห็นข้อธรรมจากครูผู้สอนหรือพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ยกตัวอย่างเช่น หลักกัทธิบาท ๔ คือ

(๑) การจัดการเรียนรู้ด้านความมีวินัยตามหลักกัทธิบาท ๔ มี เนื้อหาที่มีความทันสมัยทันต่อการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน

(๒) การจัดการเรียนรู้ตามหลักกัทธิบาท ๔ ทำให้นักเรียนมีจิตใจที่มุ่งมั่นในการเป็นผู้ใฝ่รู้ใฝ่เรียน มีความมานะ อดทน ถือว่าเป็กิจกรรมหลัก ครูจัดการเรียนการสอนบูรณาการตามกระบวนการไตรสิกขา เรียนรู้ภาคทฤษฎี (ปริยัติ) ลงมือปฏิบัติจริง (ปฏิบัติ) และเรียนรู้ผลของการปฏิบัติ(ปฏิเวธ) ผ่านกิจกรรมการเรียนการสอนในชั้นเรียน สอนตามรูปแบบการ เรียนรู้ที่ใช้หลักกัทธิบาท ๔ บูรณาการกับวิธีการสอนสากล ทำให้ได้กระบวนการเรียนรู้ ๔ ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นที่ ๑ ฉันทะ ชี้นำเข้าสู่บทเรียนเป็นการเตรียมความพร้อมและปูพื้นฐานความรู้ให้แก่ผู้เรียน ขั้นที่ ๒ วิริยะ ตั้งใจฝึกฝนทักษะต่างๆ ด้านวิริยะอุตสาหะ สนุกสนานและมี สาระสำคัญตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เด็กเขาจะได้รับ ขั้นที่ ๓ จิตตะ ใช้ทักษะการคิดวิเคราะห์ เด็กรู้สึกมีความสุขขึ้นแจ่มใส เบิกบาน เท่าทันกับโลกสมัยใหม่ และสามารถนำไปประยุกต์ได้จริง และขั้นที่ ๔ วิมังสา เป็น

ชั้นสรุปองค์ความรู้วัดและประเมินผล ผู้เรียนตั้งใจเรียน ใฝ่เรียนรู้ รู้จุดประสงค์ของการเรียน เรียนรู้ อย่างมีความหมายและเรียนรู้อย่างมีความสุขจนประสบความสำเร็จในการเรียน^{๙๙} ประโยชน์ที่เด็กจะได้รับจากความคาดหวังในการเรียนรู้ ตามที่พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนได้จัดการเรียนการสอน คือ

(๑)เด็กได้เรียนรู้หาสาเหตุของปัญหาและวิธีแก้ไขปัญหาย่างตรงจุด วิธีการสอนด้วยการตอบปัญหานั้นส่วนใหญ่ พระสอนศีลธรรมท่านได้สอนให้นักเรียนได้ทราบเนื้อหาสาระในเรื่องของพุทธประวัติและหลักธรรมที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้^{๑๐๐} แต่การสอบถามของนักเรียนนั้นจะมีบ้างเป็นบางครั้งแต่จะไม่สอบถามลึกซึ้ง เพราะนักเรียนส่วนใหญ่จะไม่ค่อยสอบถามในเรื่องที่ตนเองเรียนจะมีเป็นบางคนเท่านั้น ซึ่งเมื่อมีคำถามหรือข้อซักถามพระท่านจะตอบเป็นประเด็นๆ ที่นักเรียนสอบถามจะตอบไม่ยาวและไม่นาน และพระสอนศีลธรรมท่านก็มีการตั้งคำถามให้นักเรียนตอบเพื่อเป็นการกระตุ้นให้นักเรียนได้คิดวิเคราะห์และสามารถแก้ไขปัญหาได้^{๑๐๑}

(๒)เด็กได้แสดงความคิดเห็นและลงมือปฏิบัติ การเรียนกระบวนการ กลุ่มร่วมมือ โดยการลงมือปฏิบัติจริงในขณะที่ครูเปลี่ยนบทบาทจากผู้ให้ความรู้เป็นอำนวยความสะดวก สะดวกให้กับผู้เรียน และช่วยเหลือผู้เรียนเกิดการเรียนรู้

ดังนั้นการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของพระสอน ศีลธรรมในโรงเรียน คือ ต้องจัดหาพระสอนศีลธรรมหรือครูผู้สอนธรรม ศึกษาให้พอกับจำนวนนักเรียน จัดหาตำราเรียนธรรมศึกษาในแต่ละระดับชั้น ต้องจัดสรรเวลาเรียนให้มากกว่าเดิม มีผู้แสดงความ พระสอนศีลธรรมต้องมีความรู้ในการสอนแต่ละระดับชั้น ทางรัฐบาล คณะสงฆ์ต้องให้การสนับสนุน การจัดทำตารางฝึกอบรมและพัฒนาศักยภาพทดลองสอนเพื่อพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมที่พึงได้รับการคัดเลือกเข้ามาเป็นพระสอนศีลธรรมให้มีความรู้ ความสามารถที่จะสอนและถ่ายทอดความรู้ได้ มีการตรวจเยี่ยมพระสอนศีลธรรมอยู่เป็นประจำสม่ำเสมอ โดยเฉพาะคณะสงฆ์ หน่วยงานองค์กรที่เกี่ยวข้องมารับทราบปัญหาในเชิงพื้นที่และได้รับการแก้ไขทันที่^{๑๐๒} พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนนั้นท่านได้สอนหลักธรรมะตลอดถึงเนื้อหาสาระสำคัญในรายวิชาสังคมศึกษาอยู่แล้ว แต่การบรรยายธรรมนอกเหนือจากชั่วโมงสอน จะเป็นการนิมนต์ท่าน มาบรรยายหรือจัดกิจกรรมเสริมสร้างคุณธรรม เช่น ค่ายคุณธรรมโดยทางโรงเรียนได้จัดประจำทุกปี ปีละ ๑ ครั้ง ระยะเวลาในการจัดจะอยู่ที่ ๓ วัน ๒ คืน ส่วนใหญ่จะจัดภายในโรงเรียนและนิมนต์พระที่ท่านสอนประจำในโรงเรียนมาช่วยบรรยายธรรมและ

^{๙๙} สทนากลุ่ม, ณ ห้องประชุมอำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา,เมื่อวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖.

^{๑๐๐} สัมภาษณ์,พระครูมงคลธรรมประสิทธิ์,เมื่อวันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖.

^{๑๐๑} สัมภาษณ์,พระยอดชาย กิตติญาโณ,เมื่อวันที่ ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๖๖.

^{๑๐๒} สัมภาษณ์,ดร.เสรี ศรีงาม,เมื่อวันที่ ๑๒ มีนาคม ๒๕๖๖

จัดกิจกรรมร่วมกับครูและวิทยากร ซึ่งเสียงตอบรับส่วนมากจะมีเสียงตอบรับที่ดีมาก เพราะนักเรียนได้ทำกิจกรรมร่วมกันโดยมีการสอดแทรกหลักธรรม วิธีปฏิบัติกรรมฐานให้นักเรียนได้เข้าใจอีกด้วย การประสานและเสริมสร้างทักษะการสอนระหว่างอำเภอหรือความเชื่อมโยงระหว่างเขตพื้นที่การศึกษาใกล้เคียงกัน เพราะสภาพปัญหาและอุปสรรคมีความไม่ต่างกันมาก และน่าจะเป็นแนวทางในการแก้ไขเดียวกันได้^{๑๐๓} การประชุมแนวทางการสอนของพระสอนศีลธรรมเพื่อแลกเปลี่ยนผ่านระบบออนไลน์ประจำกลุ่มเขตพื้นที่การศึกษา คณะสงฆ์ กลุ่มไลน์ เป็นต้น เพื่อให้ทราบถึงทิศทางนโยบาย และข้อพึงปฏิบัติร่วมกันได้^{๑๐๔}

การปลูกฝังจิตสำนึกให้นักเรียนมีความรู้ ความรัก ความสำคัญในการเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี มีกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การสวดมนต์ไหว้พระ คณะครูควรได้รับการอบรมความรู้ เรื่องโรงเรียนวิถีพุทธ พระสอนศีลธรรมต้องนำนักเรียนร่วม กิจกรรมวันสำคัญทางศาสนา พระสอนศีลธรรมสนับสนุนโรงเรียนวิถีพุทธเป็นอย่างดี ซึ่งการดำเนินการของพระสอนศีลธรรมในด้านการสอน โดยมีการพัฒนาศักยภาพ ความรู้ ทักษะและพฤติกรรม ตลอดจนแนวทางการปฏิบัติการสอนที่ทันสมัย ทันเหตุการณ์และเป็นไปในทิศทางเดียวกัน กิจกรรมการมีส่วนร่วมของการพัฒนาการเรียนการสอนโดยมีพระสงฆ์หรือพระสอนศีลธรรมเข้ามาช่วยเหลือทางโรงเรียน และหน่วยงานที่นิมนต์พระสอนไปเทศน์หรือประกอบพิธีกรรมทางศาสนาก็จะช่วยขัดเกลา พัฒนาจิตใจให้น้อมไปสู่การพัฒนาปัญญาและมีคุณธรรมประจำใจในการดำรงชีวิตที่ดีได้

สรุปได้ว่าแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้เทคนิคการสอนตามแนวคิดของเดวีส์ ที่มีต่อทักษะกระบวนการซึ่งช่วยให้ผู้เรียนปฏิบัติงานได้ดีขึ้น สามารถพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และความสามารถในการคิดวิเคราะห์ได้รวมทั้งนักเรียนสามารถคิดหาเทคนิคและวิธีการใหม่ ๆ ที่จะนำมาใช้ในการปฏิบัติงานได้ดียิ่งขึ้น รู้จักแสวงหาความรู้จากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ได้ด้วยตนเอง มีทักษะในการจัดการทักษะการทำงานร่วมกันรู้จักแก้ปัญหาในการทำงาน รู้จักนำเสนอผลงานและให้ความรู้แก่ผู้เรียน มีความรับผิดชอบต่องานที่ได้รับมอบหมาย นอกจากการเรียนการสอนด้วยทักษะปฏิบัติแล้วการจัดการเรียน การสอนด้วยกระบวนการทำงานเป็นกลุ่มเป็นสิ่งจำเป็นและมีความสำคัญสามารถช่วยให้ผู้เรียนได้พัฒนาตนเองให้มีประสิทธิภาพ และช่วยพัฒนาทักษะการติดต่อสื่อสารที่ดี มีการยอมรับความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ผลัดเปลี่ยนกันเป็นผู้นำเพื่อส่งเสริมให้มีภาวะ ความเป็นผู้นำ และผู้ตามที่ดี ให้ผู้เรียนได้ฝึกและเรียนรู้ทักษะทางสังคมโดยตรง คุณธรรมและจริยธรรมเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับนักเรียนเพราะหากเขาได้รับการปลูกฝังด้านคุณธรรมและจริยธรรมอย่างสม่ำเสมอตั้งแต่อายุใน

^{๑๐๓} สัมภาษณ์,ตัวแทนเครือข่ายพระสอนศีลธรรม,เมื่อวันที่ ๑๒ มีนาคม ๒๕๖๖.

^{๑๐๔} สัมภาษณ์,ตัวแทนศึกษานิเทศน์จังหวัดนครราชสีมา,เมื่อวันที่ ๑๓ มีนาคม ๒๕๖๖.

สถานศึกษาเขาก็จะจบออกมาเป็นบุคคลที่เปี่ยมด้วยคุณภาพ คือเป็นทั้งคนเก่งและคนดี ทำให้สังคมและประเทศชาติเจริญก้าวหน้าอย่างปกติสุข

๒. การแก้ไขปัญหาการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของพระสอนศีลธรรม

จากผลการจัดกิจกรรมการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ได้ทราบปัญหาดังกล่าวข้างต้นจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญและการสนทนากลุ่มเฉพาะ ทำให้ทราบแนวทางการจัดกิจกรรมที่มุ่งเน้นทักษะการปฏิบัติ ผู้สอนจึงควรพัฒนา ความสามารถในการแก้ปัญหาของนักเรียนในรายวิชางานพระพุทธศาสนาเหมาะสมกับวัย การแก้ไขปัญหาการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของพระสอนศีลธรรมต้องมีต้นแบบที่ดีให้เป็นอย่าง เช่น การพัฒนาตนเองให้เป็นต้นแบบพระสอนศีลธรรมในจังหวัด จะสอนเรื่องอะไร ครูต้องเป็นแบบอย่างที่ดีในเรื่องนั้น เด็กจะทำตามโดยไม่ต้องสอนบรรยาย ที่เรียกว่าแบบ ดีกว่าบอกหรือตัวอย่างที่ดี มีค่ากว่าคำสอน มีโอเดียในการสอนคุณธรรมต้องใช้หลักสูตรแฝง คือ ค่อยๆแทรกซึม ค่อยๆ ปลุกฝัง ในวิถีชีวิตของเด็ก ในทุกๆกิจกรรม โดยใช้กระบวนการขัดเกลาทางสังคม การเรียนการสอนอยู่ที่ความสามารถของพระสอนในการถ่ายทอดการสอนเรื่องคุณธรรมและจริยธรรมก็ยังคงใช้ความสามารถและความน่าเชื่อถือ เป็นต้นแบบของคุณงามความดีด้านจิตใจซึ่งส่งผลให้เกิดการไม่ประพฤติดิฉันในธรรม

การให้ความสำคัญของหลักธรรมคุณธรรมและจริยธรรมเป็นสิ่งจำเป็นในยุคสมัยที่ศีลธรรมคุณธรรมของประชาชนเสื่อมถอยการให้การศึกษาให้ความรู้และทักษะชีวิตยังไม่เพียงพอจะต้องให้เรียนรู้เรื่องศีลธรรมคุณธรรมประกอบเป็นวิชาหลักพร้อมการปฏิบัติไปด้วย สร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างสมาชิกภายในครอบครัว โดยเฉพาะในการอบรมเลี้ยงดูไม่ควรละเลยวัฒนธรรมจริยธรรม ซึ่งได้แก่ ความกตัญญูกตเวที ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การเคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่ เป็นต้น รวมทั้งให้การดูแลเอาใจใส่บุตรหลานอย่างใกล้ชิดในเรื่องของการคบเพื่อน การรับรู้ข้อมูลข่าวสารจากสื่อต่าง ๆ นอกจากนี้ในส่วนของสื่อมวลชนก็ควรที่จะหันมาให้ความสำคัญในการเสนอข้อมูลข่าวสารที่มีประโยชน์ ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมให้มากขึ้นเช่นกันสิ่งแวดล้อมภายในโรงเรียนยังมีความสำคัญต่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเด็ก เพราะเด็กต้องใช้เวลาอยู่ภายในโรงเรียนนานพอสมควร ซึ่งทางโรงเรียนมีโอกาที่จะพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมให้แก่เด็ก ฉะนั้นพระสอนศีลธรรมก็เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาปัญญาและคุณธรรมแก่เด็กได้

สรุปได้ว่าการดำเนินงานตามโครงการดังกล่าว ถือว่าประสบความสำเร็จเป็นอย่างมากได้รับการตอบรับเป็นอย่างดี แม้ช่วงแรกๆ เด็กจะมีความรู้สึกต่อต้านที่พระเข้ามาสอน แต่เมื่อระยะเวลาผ่านไป ก็ได้รับการยอมรับจากเด็กที่ได้รับการเรียนรู้ศีลธรรมจากครูพระโดยตรง ทำให้เด็กมีจิตใจที่ดี จากเด็กที่เอาแต่ใจตัวเองไม่ค่อยจะเชื่อฟัง เมื่อมีครูพระเข้าไปสอนในสถาบันทำให้เขามีความ อ่อนโยน ไม่แสดงกริยาก้าวร้าว สื่อการเรียนการสอนต้องตรงกับจุดประสงค์ เนื้อหาและกิจกรรมของบทเรียนอีกทั้งยัง ต้องใช้อย่างประหยัดและคุ้มค่า สื่อการเรียนรู้พระพุทธศาสนามีหลาย

ประเภท ได้แก่ สื่อสิ่งพิมพ์เป็น หนังสือเรียน หนังสือค้นคว้า นอกจากนั้นยังมีสื่อเทคโนโลยี ได้แก่ โทรศัพท์ วิทยุทัศน์คอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต เป็นต้น และที่สำคัญเป็นสื่อประเภทกิจกรรม ได้แก่ การศึกษานอกสถานที่ การจัด นิทรรศการ การจัดกรรมเข้าค่ายคุณธรรม การฟังธรรม การเจริญวิปัสสนากรรมฐาน วิทยากรหรือ พระสงฆ์ที่มีความรู้ที่ผู้เรียนหรือครูจะนำมาสู่ห้องเรียนหรือการสัมภาษณ์ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนได้รับ ประสบการณ์ตรงเกิดการเรียนรู้ที่ถาวร จะทำให้ผู้เรียนมีความสนใจในบทเรียนมากขึ้น

ตอนที่ ๓ ผลการศึกษาเครือข่ายการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่การพัฒนาปัญญาและคุณธรรม ได้แก่

ในส่วนนี้เป็นผลการศึกษาที่ทีมผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาจากองค์คณะสงฆ์ สำนักงานพระสอนศีลธรรม และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ซึ่งเป็น คณะสงฆ์และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นผู้ขับเคลื่อนทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ร่วมกันส่งเสริมกิจกรรมการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับเครือข่าย ดังนี้

๑. เครือข่ายการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในจังหวัดนครราชสีมา

๑) เครือข่ายการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมระดับจังหวัด คณะสงฆ์จังหวัด นครราชสีมาได้ส่งเสริมสนับสนุนให้พระสงฆ์ได้เป็นครูพระสอนศีลธรรม โดยดำเนินการในรูปแบบของ คณะกรรมการทั้งในระดับจังหวัดที่มีทั้งคณะสงฆ์ และภาครัฐร่วมกันดำเนินการมุ่งเน้นให้พระสอน ศีลธรรมครอบคลุมในทุกโรงเรียนเพื่อปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมและความรู้ทั้งภาคทฤษฎีและ ปฏิบัติการดำเนินโครงการพระสอนศีลธรรม แม้จะได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงานต่างๆ ทั้งคณะสงฆ์ และภาครัฐก็ยังพบว่าพระสงฆ์ยังมีความขาดแคลนและไม่ได้รับการพัฒนาในด้านการสอนส่งผลทำให้ ขาดศักยภาพและไม่สามารถสมัครเป็นพระสอนศีลธรรมเพราะจำกัดด้วยงบประมาณ^{๑๐๕}

เมื่อได้รับมอบภารกิจโครงการพระสอนศีลธรรม ในโรงเรียนพร้อมทั้งงบประมาณมาแล้ว เพื่อให้การดำเนินงานโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน มีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์อันพึง ประสงค์คือ นักเรียนได้รับการปลูกฝังในเรื่องคุณธรรมจริยธรรม จากพระสอนศีลธรรมโดยตรง และ คุ่มค่ากับงบประมาณที่ได้รับ จึงได้เตรียมแผนปฏิบัติการรองรับ การดำเนินการโครงการพระสอน ศีลธรรมอย่างเป็นระบบ และได้ดำเนินการประสานงานกับคณะสงฆ์ สถานศึกษาและหน่วยงานที่

^{๑๐๕}สัมภาษณ์, ตัวแทนคณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขต นครราชสีมา ,เมื่อวันที่ ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๖๖.

เกี่ยวข้อง โดยได้มีการประชาสัมพันธ์โครงการ ฯ และจัดอบรมถวาย ความรู้เพิ่มประสิทธิภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนทั่วประเทศ

๒) เครือข่ายการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมระดับเขตพื้นที่การศึกษา ในส่วนของพื้นที่การศึกษาที่ ๓ จังหวัดนครราชสีมาได้ส่งเสริมโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน โดยเอื้อความสะดวกและความร่วมมือในการเข้าไปสอนในโรงเรียน โดยเน้นการทำงานร่วมกับคณะสงฆ์อำเภอสูงเนิน คณะสงฆ์อำเภอปากช่อง โดยเน้นการทำงานเชิงเครือข่ายกับภาครัฐและหน่วยงานในพื้นที่ คณะสงฆ์อำเภอสูงเนิน ได้สนับสนุนโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเพื่อสร้างพระสอนศีลธรรมให้ครอบคลุมทุกโรงเรียนที่จะสามารถดำเนินการตามงบประมาณและศักยภาพของพระสอนศีลธรรมที่จะได้รับการฝึกอบรมให้สามารถดำเนินกิจกรรมการสอนในโรงเรียนได้เป็นอย่างดี^{๑๐๖}

เครือข่ายภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนได้ดำเนินกิจกรรมการส่งเสริมพระสอนศีลธรรมในระดับเขตพื้นที่การศึกษาโดยการมีคณะสงฆ์อำเภอ โรงเรียน และผู้นำชุมชนเข้ามาเป็นเครือข่ายแบบมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของพระสอนศีลธรรมคณะสงฆ์อำเภอปากช่อง ได้ให้การสนับสนุนโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนตามงบประมาณและศักยภาพของพระสอนศีลธรรมที่จะได้รับการฝึกอบรมให้สามารถดำเนินกิจกรรมการสอนในโรงเรียนได้เป็นอย่างดี^{๑๐๗}

คณะสงฆ์ในจังหวัดและคณะสงฆ์ในระดับอำเภอได้เสริมสร้างเครือข่ายร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ คือ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในการดำเนินกิจกรรมของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ซึ่งผลที่เกิดขึ้นทำให้พระสอนศีลธรรมมีเครือข่ายที่เข้มแข็งและทำให้พระสอนศีลธรรมมีเครือข่ายที่ให้การส่งเสริมและสนับสนุนพระสอนศีลธรรมมากขึ้น การสร้างเครือข่ายเพื่อการพัฒนาปัญญาพระสอนศีลธรรมของคณะสงฆ์กลุ่มที่ ๔ ประกอบไปด้วยอำเภอสูงเนิน อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา ถือว่าเป็นการศึกษาการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมต้นแบบที่จะนำไปสู่การยกระดับพระสอนศีลธรรมทั่วประเทศได้

๒. สรุปวิเคราะห์ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเฉพาะ

เครือข่ายการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่การพัฒนาปัญญาและคุณธรรม พอสรุปจากการสนทนากลุ่มเฉพาะ คือ การพิจารณาประเมินคุณธรรมและจริยธรรม โดยเครือข่ายมีส่วนร่วมในสถานศึกษามุ่งองค์ประกอบในการพิจารณา ดังนี้

^{๑๐๖} สนทนากลุ่มพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน คณะสงฆ์อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา

^{๑๐๗} สนทนากลุ่มพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน คณะสงฆ์อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา,เมื่อวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖.

๑.๑ ลักษณะด้านกายภาพ ประกอบด้วย (๑) การจัดสภาพแวดล้อมบริเวณโรงเรียน สงบ สะอาด สวยงาม ร่มรื่น ปลอดภัย (๒) การจัดสถานที่ มุมกิจกรรมหรือมุมประสบการณ์ที่ ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม การออม และหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ภายในห้องเรียน และจัดจุด เรียนรู้หรือแหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียนและสามารถใช้ประโยชน์ร่วมกันได้อย่างสูงสุด

๑.๒ ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนด้านคุณธรรม และจริยธรรม ประกอบด้วย (๑) การบูรณาการเรื่องคุณธรรม จริยธรรม การออม และหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการเรียน การสอน ใช้สื่อและการปฏิบัติจริงหลากหลายเป็นประจำ (๒) การประเมินและนิเทศภายใน ที่เกี่ยวกับการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม การออมและปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (๓) โครงการกิจกรรมนักเรียน กิจกรรมธรรมะ กิจกรรมส่งเสริมการออม โครงการงานคุณธรรม และชมรมที่ส่งเสริมให้นักเรียนมี คุณธรรม จริยธรรม การออม และการน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในชีวิตประจำวัน (๔) การนำคนในชุมชน วิทยากร พระสงฆ์ ผู้รู้ศาสนามาบรรยายและให้ความรู้อย่างสม่ำเสมอ (๕) การบูรณาการหลักธรรมทางศาสนาที่ครู นักเรียนนับถือ สอดแทรกในชีวิตของนักเรียน และระบบดูแล ช่วยเหลือนักเรียน

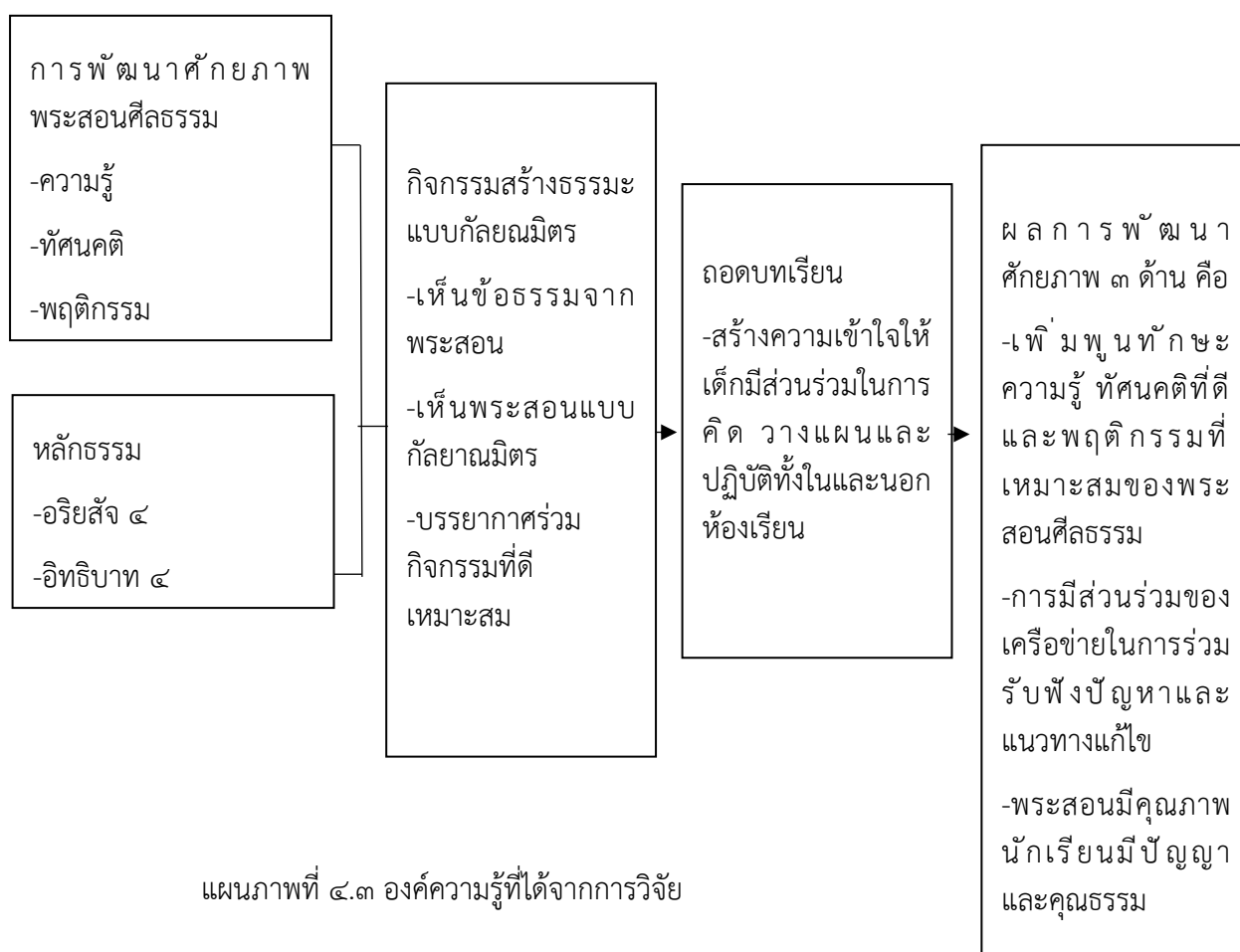
๑.๓ ด้านการพัฒนาบุคลากร (๑) ผู้บริหารสถานศึกษา ครู และนักเรียนเป็นแบบอย่างที่ดี โรงเรียนได้รับเลือกเป็นตัวแทน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาด้านการปลูกฝังคุณธรรม (๒) การจัด กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้คุณธรรมให้กับบุคลากรและนักเรียนในสถานศึกษา

๑.๔ ด้านการมีส่วนร่วมกับชุมชนในการส่งเสริมด้านคุณธรรม และจริยธรรม ประกอบด้วย (๑) การ จัดกิจกรรมโดยให้ผู้ปกครอง หรือคนในชุมชน มาร่วมคิด ร่วมวางแผนในการพัฒนาชุมชนด้านการ ปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม การออม และปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน (๒) การสร้างเครือข่าย ขยายผลด้านการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมสู่สถานศึกษา อื่น (๓) การจัดประชุมหรือเวทีธรรมใน หมู่บ้าน / ชุมชน เพื่อเป็นการดูแลสอดส่องและส่งเสริมบุตรหลาน เยาวชนให้เป็นคนดี มีคุณธรรม

สรุปได้ว่าเครื่องจักรคณะสงฆ์ สำนักงานพระสอนศีลธรรม และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ซึ่งเป็นคณะสงฆ์และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นผู้ขับเคลื่อนทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาคร่วมกันส่งเสริมกิจกรรมการพัฒนา ศักยภาพพระสอน ศีลธรรม ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับเครือข่ายทั้งในระดับจังหวัดและส่วนภูมิภาค

ตอนที่ ๔ องค์ความรู้จากการวิจัย

องค์ความรู้ในการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่การพัฒนาปัญญาและคุณธรรม คณะผู้วิจัยได้สรุปเป็นองค์ความรู้ตามแผนภาพ ดังนี้

จากแผนภาพองค์ความรู้อธิบายได้ว่า การพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่การพัฒนาปัญญาและคุณธรรม นั้น ถึงแม้ว่าบริบทในเชิงพื้นที่แตกต่างกันบ้าง ส่วนใหญ่แล้วก็จะเป็นเรื่องของการเดินทางไปสอนมีใกล้เคียงกัน แต่สิ่งที่เป็นหนึ่งเดียวกัน คือ การสอนแบบบูรณาการระหว่างหลักสูตรและกิจกรรมทางสื่อโซเชียล ฉะนั้นพระสอนศีลธรรมจึงได้อาศัยช่องทางสื่อโซเชียลมาใช้ในการทำแผนการสอน สื่อการเรียนรู้ ผสมผสานกับสื่อที่ได้รับจากโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนประกอบกัน ด้วยความรู้ของพระสอนจะต้องมีการเติมเต็มอยู่ตลอดเวลา ทำให้มีแหล่งเรียนรู้และเร็ว คือสื่อคอมพิวเตอร์ โทรศัพท์ ผ่านแอปพลิเคชันไลน์ เฟสบุ๊คในเชิงสร้างสรรค์และก่อให้เกิดประโยชน์มากที่สุด รับรู้และพึงระวังในเรื่องของภัยทางสื่อโซเชียล

การพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมแม้จะมีความรู้ ความสามารถ แต่สิ่งที่ขาดไม่ได้ คือ ทักษะ คือ ความคิด ความรู้สึก และวิสัยทัศน์ ที่จะช่วยขัดเกลาและพัฒนาตนเองได้อย่างดีและเหมาะสมที่สุด เพราะสิ่งที่เด็กคาดหวังจากพระสอนคือ ความเป็นกัลยาณมิตร เห็นข้อธรรมจากครูผู้สอน และกิจกรรมที่เด็กมีส่วนร่วมก็เกิดขึ้นจากพระสอนศีลธรรมจะให้เด็กมีส่วนร่วมในรูปแบบใดที่ตอบสนองความต้องการของเด็กได้ แนวคิดหรือทัศนคติที่ดีจะเป็นการส่งเสริมบรรยายภาศการเรียนรู้ที่ดี เด็กได้รับธรรมะที่ถูกต้องและเข้าใจง่าย เด็กก็มีความสนใจใฝ่เรียนรู้และไม่ได้หวังผลเพียงแค่ผ่านการเรียน เป็นการเรียนรู้เพื่อนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

การถอดบทเรียนก็ถือเป็นกิจกรรมที่สำคัญ แม้ว่าบริบทในโรงเรียนหรือสถานที่เข้าไปสอนนั้นจะมีความแตกต่างกันบ้าง การถอดบทเรียนในแต่ละพื้นที่ก็มีส่วนสำคัญในการพัฒนาศักยภาพทั้งผู้สอนและผู้เรียนได้ สิ่งที่จะต้องดำเนินการเพื่อสร้างกิจกรรมด้วยการถอดบทเรียน คือ สร้างความเข้าใจให้เด็กมีส่วนร่วมในการคิด วางแผนและปฏิบัติทั้งในและนอกห้องเรียน เพราะผลการพัฒนา ศักยภาพ ๓ ด้าน คือ เพิ่มพูนทักษะความรู้ ทักษะที่ดี และพฤติกรรมที่เหมาะสมของพระสอนศีลธรรม การมีส่วนร่วมของเครือข่ายในการร่วมรับฟังปัญหาและแนวทางแก้ไข พระสอนมีคุณภาพ นักเรียนมีปัญหาและคุณธรรม

ประการสุดท้ายคือ การนำห้วงข้อธรรมมาประยุกต์ใช้ในการสอน คือ หลักอริยสัจ ๔ และหลักอิทธิบาท ๔ ซึ่งหลักธรรมทั้งสองนั้นมีความยาก-ง่าย ดังนั้นพระสอนจะต้องสร้างความเข้าใจในหลักธรรมและแนวทางที่จะถอดเอาวิธีการสอน คือ การหาสาเหตุแห่งการสอนที่ได้ผล และที่ไม่ได้ผล มาเขียนเป็นแผนการสอนหรือแผนการเรียนรู้ เมื่อพบสาเหตุที่ส่งผลให้การสอนไม่ประสบผลสำเร็จก็ให้แนวทางหรือวิธีการที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหา

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่การพัฒนาปัญญาและคุณธรรม” โครงการวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่การพัฒนาปัญญาและคุณธรรม ๒) เพื่อพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่การพัฒนาปัญญาและคุณธรรม และ ๓) การสร้างเครือข่ายการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่การพัฒนาปัญญาและคุณธรรม การวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบเชิงคุณภาพ และซึ่งประกอบไปด้วยวิธีวิจัยแบบคุณภาพภาคสนาม ผ่านการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มเฉพาะ ดังต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการวิจัยการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่ปัญญาและคุณธรรม ในจังหวัดนครราชสีมา ผู้วิจัยสรุปผลการวิจัยดังนี้

๑. พัฒนาศักยภาพในการปฏิบัติหน้าที่พระสอน เพื่อประโยชน์ของนักเรียนอย่างแท้จริง ศึกษาพัฒนาตนเองทั้งทางด้านสาระพุทธศาสนา และวิธีการสอนให้ทันสมัยเสมอ และให้นักเรียนฝึกปฏิบัติจริงเป็นหลัก ยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่าง ให้นักเรียนเห็นข้อธรรมจากผู้สอน ความเป็นกัลยาณมิตร ศึกษาปัญหาและแนะแนวปฏิบัติที่เหมาะสมกับระดับวุฒิภาวะแก่นักเรียน และแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างกว้างขวาง และต่อเนื่อง สอนบูรณาการเนื้อหาเพื่อให้ทันตามเวลาและหลักสูตร

๒. มีการจัดเสวนาระหว่างพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนกับหน่วยงานที่รับผิดชอบ ในส่วนที่เห็นว่าไม่ตรงลำสมัยหรือไม่สอดคล้อง ก็ต้องมีการประยุกต์เนื้อหาการใช้ให้เหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน นำเนื้อหาในหลักสูตรบูรณาการกับสภาพปัจจุบัน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และไม่เบื่อหน่าย มีการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร เช่น การพานักเรียนเข้ามาศึกษาเยี่ยมชมสถานที่จริง หรือการศึกษาค้นคว้าจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ฯลฯ มีการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของโรงเรียนแต่ละที่ร่วมกัน เพื่อพิจารณาถึงจุดอ่อน จุดแข็ง และความต้องการของโรงเรียน และวิเคราะห์หลักการ จุดหมายของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อนำมาเสนอให้ผู้ที่มีส่วนในการจัดทำหลักสูตรได้พิจารณาวางแผน และปรับปรุงหลักสูตรให้เหมาะสมต่อไป

๓. พระสอนศีลธรรมต้องมีความรู้และทักษะในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพมีแนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม กล่าวคือ ให้หน่วยงานที่รับผิดชอบจัดอบรมเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดกิจกรรมการเรียน การสอนเพิ่มให้แก่พระสอนศีลธรรม โดยเชิญ

วิทยากรหรือผู้เชี่ยวชาญมาให้คำแนะนำในด้านทักษะเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจให้พระสอนศีลธรรมให้ครูพี่เลี้ยงหรือแกนนำประจำอำเภอได้ติดตามและแนะนำเพื่อเพิ่มทักษะ และประสิทธิภาพการสอน จัดทำแบบประเมินประสิทธิภาพการสอนของพระสอนศีลธรรมโรงเรียน ต้องมีงบประมาณที่จะให้การสนับสนุนในการผลิตสื่อการเรียนการสอนมีแนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม ใช้สื่อที่มีอยู่ในท้องถิ่นและหาได้สะดวก จัดทำโครงการของบสนับสนุนงบประมาณจากโรงเรียนหรือหน่วยงานที่รับผิดชอบ ใช้สื่อที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์ เช่น สื่อทางโทรทัศน์ สื่อโซเชียลต่างๆ ระดมทุนทรัพย์จากบ้าน วัด โรงเรียน เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ในการจัดกิจกรรม หรือจัดทำผ้าป่าเพื่อหางบประมาณมาใช้ในกิจกรรมและเครือข่ายความร่วมมือจากเอกชนหรือหน่วยงานรัฐที่มีความพร้อม และให้การสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่การพัฒนาปัญญาและคุณธรรม คือ การสอนแบบบูรณาการระหว่างหลักสูตรและกิจกรรมทางสื่อโซเชียล การทำแผนการสอน สื่อการเรียนรู้ ผสมผสานกับสื่อที่ได้รับจากโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนประกอบกัน ด้วยความรู้ของพระสอนจะต้องมีการเติมเต็มอยู่ตลอดเวลา แต่สิ่งที่ขาดไม่ได้ คือ ทักษะคิด คือ ความคิด ความรู้สึก และวิสัยทัศน์ ที่จะช่วยขัดเกลาและพัฒนาตนเองได้อย่างดีและเหมาะสมที่สุด มีความน่าเชื่อถือ เป็นที่ศรัทธา มีศีลจารวัตรตรงตาม และมีความเป็นกัลยาณมิตร เครือข่ายที่เกี่ยวข้องกับพระสอนศีลธรรมก็จะเข้ามามีส่วนร่วมได้ การถอดบทเรียน คือ สร้างความเข้าใจให้เด็กมีส่วนร่วมในการคิด วางแผนและปฏิบัติทั้งในและนอกห้องเรียน เพราะผลการพัฒนาศักยภาพ ๓ ด้าน คือ เพิ่มพูนทักษะความรู้ ทักษะคิดที่ดี และพฤติกรรมที่เหมาะสมของพระสอนศีลธรรม การมีส่วนร่วมของเครือข่ายในการร่วมรับฟังปัญหาและแนวทางแก้ไข พระสอนมีคุณภาพ นักเรียนมีปัญหาและคุณธรรม

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลการวิจัยครั้งนี้จะกล่าวถึงแนวทางในการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน โดยผู้วิจัยจะกล่าวถึงประเด็นที่สำคัญ ดังนี้

พระสอนศีลธรรมได้รับการอบรมและพัฒนาความรู้เพิ่มเติมอย่างต่อเนื่อง ทั้งในด้านพระพุทธศาสนา จิตวิทยาวัยรุ่น การจัดการเรียนรู้ และศิลปะการถ่ายทอด เพื่อให้สามารถสอนศีลธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพและเหมาะสมกับยุคสมัย แต่พระบางรูปยังสอนด้วยวิธีดั้งเดิม การส่งเสริมให้พระมีองค์ความรู้ด้านการสื่อสารและจิตวิทยา จะช่วยให้การสอนศีลธรรมเข้าถึงใจนักเรียนมากยิ่งขึ้นสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาศักยภาพเยาวชนให้มีคุณธรรม บ้างทุ่งโป่ง ตำบลเมืองปาน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง” ของอินสร อภิวันท์สนอง และคณะ^{๑๐๘} ศึกษาแล้วพบว่าด้านบุคคล เยาวชน มีคุณธรรมโดยมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่มากขึ้น ประพฤติเรียบร้อย ไม่ทะเลาะวิวาท รู้จักช่วยเหลือสังคม ผลการเรียนรู้ดีขึ้น ชอบเล่นกีฬาออกกำลังกายมากขึ้น มีสมาธิ

^{๑๐๘} อินสร อภิวันท์สนองและคณะ, “การพัฒนาศักยภาพเยาวชนให้มีคุณธรรม บ้างทุ่งโป่ง ตำบลเมืองปาน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยแห่งชาติ (สกว), ๒๕๔๘), หน้า ๓๒-๓๓.

การระต่อผู้สูงอายุ เลิกมั่วสุมสิ่งเสพติด ไม่เที่ยวกลางคืน ปรับปรุงตัวเอง ไม่คบเพื่อนที่มีความประพฤติไม่ดี รู้จักเข้าวัดฟังธรรม ด้านสังคม การจัดงานประเพณี งานบุญและงานอื่นๆมีความเรียบร้อย ได้แรงงานเพิ่มในการ พัฒนาหมู่บ้าน ถนนหนทางสะอาดมากขึ้น สิ่งของสาธารณะไม่ถูกทำลาย และการเข้าร่วมประชุม หมู่บ้าน และยังสอดคล้องกับแนวคิดของสุขพัชรา ชิมเจริญ^{๑๐๙}

การปลูกฝังทัศนคติเชิงบวกต่อบทบาทของตนในฐานะ "ครูด้านคุณธรรม" โดยสร้างความตระหนักว่า การเป็นพระสอนศีลธรรมคือภารกิจสำคัญในการสร้างคนดีให้แก่ชาติ และควรเปิดใจรับฟังความคิดเห็นของนักเรียนและครูผู้ร่วมงาน จากข้อมูลพบว่าพระที่มีทัศนคติดี มองบทบาทตนเองเป็นผู้จุดประกาย จึงได้รับความเคารพและมีผลต่อการเรียนรู้ของนักเรียนอย่างชัดเจน สอดคล้องกับงานวิจัยของกาญจนา นาคสกุล^{๑๑๐} กล่าวในวารสารวิชาการเรื่อง“ปฏิรูปการศึกษาแก้ปัญหาจริยธรรมในสังคมไทย” กล่าวว่าเพื่อเป็นการพัฒนาผู้เรียนด้วยหลักพุทธธรรมอย่างต่อเนื่อง สม่าเสมอ กระบวนการเรียนรู้ควรมีลักษณะ “สอนให้รู้ ทำให้ดูอยู่ให้เห็น” โดยนักเรียนมีกระบวนการเรียนรู้การพัฒนาทั้งด้านกาย ด้านความประพฤติ ด้านจิตใจและด้านปัญญา เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาตนและสังคม

พระสอนมีวัตรปฏิบัติดี ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่าง มีความสำรวมในกาย วาจา ใจ และแสดงออกอย่างเหมาะสมในบริบทโรงเรียน รวมถึงพัฒนาทักษะด้านการใช้สื่อการสอนและเทคโนโลยีให้สอดคล้องกับบริบทปัจจุบัน แม้พระจะมีเจตนาดี แต่หากขาดทักษะด้านเทคโนโลยีหรือไม่เข้าใจพฤติกรรมวัยรุ่น อาจทำให้การสอนไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควร สอดคล้องกับงานวิจัยของพระพุทระกูล พุทธระกษิโต ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน สังกัดศูนย์พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน วิทยาลัยศาสนศาสตร์เฉลิมพระเกียรติกาฬสินธุ์” ผลการวิจัย พบว่าโดยรวมและรายด้านพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนมีบทบาทอยู่ในระดับมากทุกด้านโดย เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านปกครองคณะสงฆ์ ด้านการสาธารณูปการ ด้านการ สาธารณสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม ด้านศาสนศึกษา ด้านความเป็นพระสอนศีลธรรม และ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ตามลำดับ ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า บทบาทของพระสอนศีลธรรมมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.๐๕ ทุกด้าน และบทบาทของพระสอนศีลธรรมมีความสัมพันธ์กับศีลธรรมพื้นฐานของนักเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติทุกด้านเช่นกัน ส่วนการศึกษา ด้วยวิธีการ

^{๑๐๙} สุขพัชรา ชิมเจริญ, *การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ประสานมิตร, ๒๕๕๔), หน้า ๓.

^{๑๑๐} กาญจนา นาคสกุล, “ปฏิรูปการศึกษาแก้ปัญหาจริยธรรมในสังคมไทย”, *วารสารวิชาการ*, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๗ (กรกฎาคม ๒๕๕๖), หน้า ๕.

สัมภาษณ์เชิงลึก พบว่า คุณธรรมพื้นฐานของนักเรียนที่เรียน กับพระสอนศีลธรรม ได้แก่ ไม่ดื้อ อ่อน น้อมถ่อมตน พุดจาไพเราะ กตัญญูกตเวที ซื่อสัตย์สุจริตรู้จักบาป-บุญ และรู้จักไหว้พระ^{๑๑๑}

ด้านการสนับสนุนจากภายนอก ความร่วมมือระหว่างโรงเรียน สำนักงานพระพุทธศาสนา และองค์กรทางการศึกษา ในการจัดอบรม สร้างเครือข่าย แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ตลอดจนการ มอบทุนสนับสนุนการเดินทางหรือวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็น พระสอนศีลธรรมบางรูปต้องเดินทางไกล ขาดงบประมาณ หรือไม่มีสื่อการสอน ทำให้ประสิทธิภาพในการถ่ายทอดตลอดสอดคล้องกับงานวิจัย ของเฉลิมเกียรติ สง่าศรี ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาบุคลากรครูด้านการจัดการเรียนรู้ที่ เน้นผู้เรียน เป็นสำคัญแบบบูรณาการ โรงเรียนบ้านแก่งทราย สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต ๑” พบว่า การพัฒนาบุคลากรครูด้านการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญแบบบูรณาการ เพื่อ ดำเนินการครบทุกกิจกรรมแล้ว ทำให้ครูมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องการจัดการเรียนรู้ที่เน้น ผู้เรียน เป็นสำคัญแบบบูรณาการ และสามารถเขียนแผนการสอนได้ จัดกิจกรรมการสอนได้ดีขึ้น ทำให้ สามารถแก้ปัญหาข้อบกพร่องการสอนของครู เปลี่ยนพฤติกรรมที่ครูเน้นการบรรยายมาเป็นครู ขยาย การเรียนรู้เป็นการแนะนำช่วยเหลือผู้เรียนได้คิดและแสวงหาความรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ และ ความถนัด ส่งผลให้การจัดการศึกษาของโรงเรียนมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น^{๑๑๒}

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่การพัฒนาปัญญาและ คุณธรรม” คณะผู้วิจัยขอเสนอแนะไว้ ดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน สู่การพัฒนาปัญญาและคุณธรรมของ เยาวชน การที่พระสอนศีลธรรมจะสามารถทำหน้าที่ “ปลูกฝังคุณธรรม พัฒนาปัญญา” ให้แก่เยาวชน ได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น จำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนในระดับนโยบายอย่างเป็นระบบ ทั้งในด้าน องค์ความรู้ ทักษะ ทักษะ ทักษะ และโครงสร้างสนับสนุน ดังนี้

๑.เสนอนโยบายพัฒนาองค์ความรู้ของพระสอนศีลธรรม หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สำนักงาน พระพุทธศาสนาแห่งชาติ / กระทรวงศึกษาธิการ ควรจัดอบรมหลักสูตรเฉพาะทางให้แก่พระสอน

^{๑๑๑} พระพุทธระกูล พุทธฤทธิโต, “บทบาทของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน สังกัดศูนย์พระสอนศีลธรรม ในโรงเรียน วิทยาลัยศาสนศาสตร์เฉลิมพระเกียรติกาฬสินธุ์” รายงานการวิจัย, (โครงการครูพระสอนศีลธรรมใน โรงเรียน: มหาวิทยาลัยมหาจุฬารามราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

^{๑๑๒} เฉลิมเกียรติ สง่าศรี, “การพัฒนาบุคลากรครูด้านการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญแบบ บูรณาการโรงเรียนบ้านแก่งทราย สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต ๑”, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัย มหาสารคาม, ๒๕๕๙), หน้า ๗๙.

ศีลธรรม เช่น จิตวิทยาการเรียนรู้, การจัดการห้องเรียน, ศิลปะการสื่อสาร, การใช้เทคโนโลยี สร้างระบบ "ใบรับรองคุณวุฒิ" หรือมาตรฐานสำหรับพระสอนศีลธรรม

๒.พัฒนาโครงสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างวัด โรงเรียน และชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สพฐ. / สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา / วัดในท้องถิ่น จัดตั้ง “เครือข่ายพระสอนศีลธรรมระดับเขต” เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ สร้าง ศูนย์ประสานงานวัด-โรงเรียน ให้การสอนศีลธรรมเป็นส่วนหนึ่งของแผนการเรียนรู้ ไม่ใช่กิจกรรมเสริมเท่านั้น

๓.ส่งเสริมการใช้สื่อและเทคโนโลยีการเรียนรู้ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สำนักงานพุทธศาสนา / สกสศ. / มหาวิทยาลัยสงฆ์ พัฒนา สื่อการสอนธรรมะยุคใหม่ เช่น แอนิเมชัน เกมธรรมะ คลิปวีดีโอ ฯลฯ จัดเวิร์กช็อปให้พระสามารถผลิตสื่อการเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง

๔.สร้างแรงจูงใจและสวัสดิการสำหรับพระสอนศีลธรรม หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สำนักงานพระพุทธศาสนา / อบต. / เทศบาล เสนอสวัสดิการ เช่น ค่าเดินทาง ค่าวัสดุอุปกรณ์ หรือเบี้ยเลี้ยง สำหรับพระที่เข้าร่วมโครงการระยะยาว จัดพิธี ยกย่องเชิดชูเกียรติ พระสอนศีลธรรมดีเด่น

๕.บูรณาการศีลธรรมกับการพัฒนาปัญญาอย่างเป็นระบบ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง กระทรวงศึกษาธิการ / สำนักงานเขตพื้นที่ / โรงเรียน ควรจัดให้การสอนศีลธรรมโดยพระ มีการวัดและประเมินผลร่วมกับวิชาการศึกษา ผสานหลักธรรมกับการพัฒนาทักษะชีวิต เช่น ความคิดเชิงวิพากษ์ ความเห็นอกเห็นใจ การอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติ

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

๑.จัดอบรมเชิงปฏิบัติการสำหรับพระสอนศีลธรรมเป็นประจำ ดำเนินการร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับวัด หรือเขตพื้นที่การศึกษา ดำเนินการร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับวัด หรือเขตพื้นที่การศึกษา การจัดกิจกรรมคุณธรรมในชั้นเรียน เทคนิคการสอนศีลธรรมให้น่าสนใจ การประยุกต์ธรรมะกับชีวิตประจำวันของนักเรียน ให้มีการฝึกปฏิบัติจริง (workshop) และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างพระสอนศีลธรรมจากโรงเรียนต่าง ๆ

๒.พัฒนาชุดสื่อการสอนศีลธรรมที่เหมาะสมกับวัยของนักเรียน ร่วมผลิตสื่อระหว่างครูโรงเรียนกับพระ เช่น สื่อวีดีโอธรรมะ หนังสือภาพ/กิจกรรมคุณธรรม เกมคำสอนผ่านแอปหรือบอร์ดเกม ควรมีการทดลองใช้และประเมินผลร่วมกัน

๓.สร้างแผนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างครูพุทธศาสนาและพระสอนศีลธรรม ให้มีการประชุมร่วมระหว่างครูประจำรายวิชา กับพระสอนศีลธรรมอย่างน้อยภาคเรียนละ 1 ครั้ง เพื่อวางแผนหัวข้อ เนื้อหา วิธีการสอน และการประเมินผล ส่งเสริมการบูรณาการหลักธรรมกับกิจกรรมโรงเรียน เช่น ชุมนุม ธรรมะหน้าเสาธง การเรียนรู้แบบโครงงาน

๔. จัดกิจกรรมพัฒนาเยาวชนโดยมีพระเป็นพี่เลี้ยง เช่น ค่ายคุณธรรม ค่ายปฏิบัติธรรม กิจกรรม “ธรรมะสัญจร” พระทำหน้าที่เป็นวิทยากร พี่เลี้ยง และผู้อำนวยการกระบวนการ ร่วมกับครู ส่งเสริมให้พระได้แสดงบทบาทเชิงรุกในการสร้างปัญญาและคุณธรรมผ่านกิจกรรมจริง

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการนี้มุ่งให้พระสอนศีลธรรมสามารถ พัฒนาทักษะในการถ่ายทอด ธรรมะ ได้อย่างมีประสิทธิภาพและร่วมมือกับโรงเรียนอย่างเป็นระบบ เพื่อให้เกิด “การเรียนรู้เชิง คุณธรรมที่มีชีวิต” และสร้างผู้เรียนที่มีทั้งความรู้ ปัญญา และจิตสำนึกที่ดีต่อสังคม

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรทำการศึกษาวิจัยในพื้นที่กว้างขึ้นเพื่อให้เห็นภาพสะท้อนของบทบาทครูพระที่มีต่อ การพัฒนาศักยภาพการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในภาพรวม

๒. ควรทำการศึกษาวิจัยในลักษณะการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมและเพื่อให้พระสอน ศีลธรรม ผู้บริหารโรงเรียน ผู้ปกครอง และนักเรียนร่วมกันศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับการพัฒนา ศักยภาพ การสอนวิชาพระพุทธศาสนา

บรรณานุกรม

๑.ภาษาไทย :

ก.ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๓๙.

ข.ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๕๔. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๕๕.

จกกลนี ชุตินาเทวินทร์. การฝึกอบรมเชิงพัฒนาTraining and Deverlopment.กรุงเทพมหานคร: พี เอ ลี, ๒๕๔๒.

จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์. สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ ๒.กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

เจริญ รักดีวานิช. การบริหารจัดการระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน เพื่อพัฒนาคุณภาพ สำนักงานพระสอนศีลธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. แผนแม่บทสำนักงานพระสอนศีลธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปีงบประมาณ ๒๕๖๐-๒๕๖๔.กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.

ชูชัย สมितिไกร. จิตวิทยาการฝึกอบรมบุคลากร.เชียงใหม่: ภาควิชาจิตวิทยาคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ม.ป.พ.

เชาว์โรจนแสง. เอกสารการสอนชุดวิชาการพัฒนาศักยภาพกรมมนุษย์หน่วยที่ ๑-๗. พิมพ์ครั้งที่ ๓. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมิกราช: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมิกราช, ๒๕๕๔.

โฆสิต ปั้นเปี่ยมรัษฎ์. การพัฒนาประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๓๒.

พระราชวรมนี(ประยุทธ์ปยุตโต.ทางสายกลางของการศึกษาไทย.พิมพ์ครั้งที่ ๒.กรุงเทพมหานคร : คณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๒๗.

พระพรหมคุณาภรณ์ป.อ. ปยุตโต. พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๑๔. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนธัชการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๓.

พระพุทธโฆสเถระ. **วิสุทธิมรรค**. แปลโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์อ่ำจ อาสภมหาเถร. พิมพ์ครั้งที่ ๔.

กรุงเทพมหานคร : ประยูรวงศ์ปรีณิต, ๒๕๔๖.

พุทธทาสภิกขุ. **พจนานุกรมธรรมของพุทธทาส**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา. ๒๕๔๕.

_____ **คู่มือมนุษย์ : ฉบับสมบูรณ์**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๓๔.

_____ **พุทธธรรม ฉบับขยายความ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๙.

ปรีชา กันธิยะ. **คู่มือโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนการเรียนการสอน ปิงบประมาณ**

๒๕๕๐. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๐.

วิรัช วิวัชนิภาวรรณ. **ความหมายของการพัฒนา คำที่มีความหมายใกล้เคียง และแนวคิดพื้นฐาน**

ของการพัฒนา. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๔.

วิทย์ วิศทเวทย์ และเสถียรพงษ์ วรรณปก. **พระพุทธศาสนา ม. ๖**. พิมพ์ครั้งที่ ๓ . กรุงเทพมหานคร:

บริษัท อักษรเจริญทัศน์ อจท. จำกัด, ๒๕๕๑.

วิจิตร อาวะกุล. **คู่มือฝึกอบรมและพัฒนาบุคคล**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

วงศ์ ชาญบาลีผู้ชำระ. **คัมภีร์พระวิสุทธิมรรคแปล**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรม

บรรณาการ, ๒๕๒๕.

สมาน รังสิโยภุชณ. **ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการบริหารงานบุคคล**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียน สโตร์.

๒๕๔๒.

สนธยา พลศรี. **ทฤษฎีและหลักการพัฒนารวมชน**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.

๒๕๔๗.

สุนันทา เลาพันธ์. **การพัฒนางานองค์กร**. กรุงเทพมหานคร: ดีดีบุคส์โตร, ๒๕๔๔.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. **การพัฒนางานองค์กรและบุคลากรแนวคิดใหม่ในการพัฒนา**

ทรัพยากรบุคคล. กรุงเทพมหานคร: ๒๑ เซ็นจูรี่, ๒๕๔๗.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติ**

ฉบับที่ ๙พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๔๙. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนา

เศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติ, ๒๕๔๕.

สำนักงานพระสอนศีลธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **เรื่องเดียวกัน**. ๖ มกราคม,

๒๕๖๕.

สำนักงานพระสอนศีลธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **แผนยุทธศาสตร์**

พระสอนศีลธรรมในช่วงแผนพัฒนามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยฉบับที่

๑๑ (๒๕๕๕-๒๕๕๙. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: หจก.เซเนปรีนิต, ๒๕๕๙.

สมพงษ์ เกษมสิน. **การบริหารงานบุคคล**. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ม.ป.ป..

อาภรณ์ ภูวิทย์พันธุ์. **การพัฒนาบุคลากร**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพัฒนาคุณภาพทรัพยากรมนุษย์เพื่อองค์กร. ๒๕๔๘.

(๒) รายงานวิจัย:

เฉลิมเกียรติ สงาศรี. “การพัฒนาบุคลากรครูด้านการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญแบบบูรณาการ โรงเรียนบ้านแกทราย สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต ๑”. **รายงานการวิจัย**. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๙.

ทักษิณา เครือหงส์. “การเสริมสร้างการเห็นคุณค่าในตนเองของนักศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยี ราชมงคลสุวรรณภูมิ ภาคเรียนที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๕๑”. **รายงานการวิจัย**. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ, ๒๕๕๑.

บุญหนา จิมานั่งและฤดี แสงเดือนฉาย. “รายงานการวิจัยเรื่องการประเมินประสิทธิภาพการสอนของพระสอนศีลธรรมฯ”. **รายงานวิจัย**. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดสามลดา, ๒๕๕๑.

รองศาสตราจารย์ ดร.พรชูลี อาชาวำรุง และคณะ. รายงานฉบับย่อ โครงการศึกษาวิจัย การศึกษา ทบทวนโครงการครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน กรมการศาสนากระทรวงวัฒนธรรม . **รายงานวิจัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๔๙.

สิริวรรณ ศรีพหล. “การพัฒนาชุดฝึกอบรมทางไกลสำหรับครูสังคมศึกษา เรื่อง การจัดการเรียน การสอนวิชาประวัติศาสตร์ในสถานศึกษา”. **รายงานการวิจัย**. โครงการบริการวิชาการแก่สังคม: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๒.

อินสร อภิวัฒน์สนองและคณะ. “การพัฒนาศักยภาพเยาวชนให้มีคุณธรรม บ้างทุ่งโป่ง ตำบลเมืองปาน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง”. **รายงานการวิจัย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย แห่งชาติสกว, ๒๕๔๘.

อมรรัตน์ จินดา. “สภาพปัญหาและแนวทางส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อการศึกษาสำหรับสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา เขต ๒”. **รายงานวิจัย**. สังคมศาสตร์ และศิลปะ. ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑ เดือนมกราคม-เมษายน ๒๕๕๙.

อนวัช ยาวิชัย และสุนัดดา สัตตวัตรกุล. “การพัฒนาบุคลากรเพื่อรองรับการจัดการศึกษาของมหาวิทยาลัยแม่โจ้ เพื่อมุ่งสู่ประชาคมอาเซียน”. **รายงานการวิจัย**. มหาวิทยาลัยแม่โจ้, ๒๕๕๖.

(๓) บทความ:

- พระมหาวีไรศักดิ์ หงษ์ศรี และคณะ. รูปแบบการเรียนการสอนศีลธรรมที่เหมาะสมของครู
พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน. วารสารวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏ
สกลนคร, ๒๕๕๘.
- วันชัย ปานจันทร์. “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรโดยการใช้ฐานการจัดการความรู้”. วารสาร
การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์. ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ มกราคม-พฤษภาคม ๒๕๕๘.
- ฐิติวัธน์ สุขป้อม. “การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนตามแนวพุทธวิธีเพื่อเสริมสร้าง
คุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ ด้านคุณธรรมจริยธรรม ของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏจันทร
เกษม”. วารสารเกษมบัณฑิต. ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๑ มกราคม – มิถุนายน ๒๕๕๗.

(๔) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

- สำนักงานพระสอนศีลธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **ความเป็นมาของโครงการ
พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน**. [ออนไลน์].
<https://www.krupra.net/new/index.php?url=krupra> ๖ มกราคม ๒๕๖๕.
- ลีปนันท เกตุทัต และคณะ. **ความฝันของแผ่นดิน**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
ตะวันออก, ๒๕๔๐.

๒.ภาษาอังกฤษ

I.Secondary Sources

(I) Books:

- Ambassa-mve. J.. “A model of a instructional media center for teaching learning
agriculture at the University Center of Dechang in Cameroon. West Africa”
.Master degree thesis abstract. East Texas State University.1989.
- Dorothy Bennett. and others.2000.It All Depends: Strategies for Designing Technologies
forEducationChange. Retrieved October10. 2009.
- Greenwood. J. Davydd; & Levin Morten. **Introduction to Action Research Social
Research for Socia Change: SAGE Publication. 1998.**
- Gwen. Faulkner.Acomparative study of teacher preparation. competency and
performance appraisal. Dissertation Abstracts International. 53.1992.

- Makkibbin. Mary Leach. Rational-Emotive Education for Underproducing Gifted Children: Effects on School..New York: Mcgraw - Hill Book Company. 1989.
- Sandberg. A.2002. Preschool teacher's conceptions of computers and play. Retrieved May 2. 2011. from <http://www.highbeam.com/doc/1G1-1564858.html>.

๓.สัมภาษณ์:

- พระครูประทุมธรรมานุโยค. พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนอำเภอสุงเนิน จังหวัดนครราชสีมา, ๒๒ มีนาคม ๒๕๖๖.
- พระครูกิตติสารคุณ. พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนอำเภอสุงเนิน จังหวัดนครราชสีมา, ๑๒ มีนาคม ๒๕๖๖.
- พระมหาประเสริฐ กิตติญาโณ.พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนอำเภอสุงเนิน จังหวัดนครราชสีมา, ๒๒ มีนาคม ๒๕๖๖.
- พระจำรัส ธีรวโส.พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนอำเภอสุงเนิน จังหวัดนครราชสีมา, ๒๒ มีนาคม ๒๕๖๖.
- พระอธิการปานแก้ว ปภังโก.พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนอำเภอสุงเนิน จังหวัดนครราชสีมา, ๒๒ มีนาคม ๒๕๖๖.
- พระโยธิน ปริบุญโญ.พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนอำเภopakช่อง จังหวัดนครราชสีมา, ๑๙ มกราคม ๒๕๖๖.
- พระสมชาย สุรสถโธ.พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนอำเภopakช่อง จังหวัดนครราชสีมา, ๑๙ มกราคม ๒๕๖๖.
- พระจามร สิริบุญโญ.พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนอำเภopakช่อง จังหวัดนครราชสีมา, ๑๒ มีนาคม ๒๕๖๖.
- พระอธิการโยธิน ปริสุทโธ.พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนอำเภopakช่อง จังหวัดนครราชสีมา, ๑๙ มกราคม ๒๕๖๖.
- พระมหาจรงค์ศักดิ์ ตินนโกโร.พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนอำเภopakช่อง จังหวัดนครราชสีมา, ๕ พฤษภาคม ๒๕๖๖.
- พระมหาจิตนรินทร์ สุรโชโต.พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนอำเภอสุงเนิน จังหวัดนครราชสีมา, ๒๒ มีนาคม ๒๕๖๖.
- พระครูอุดมบุญเขต.พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนอำเภอสุงเนิน จังหวัดนครราชสีมา, ๑๙ มิถุนายน ๒๕๖๖.

พระครูมงคลธรรมประสิทธิ์.พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนอำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา,
๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖.

พระอธิการไสว โชติโพธิ์.พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนอำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา, ๒๒ มีนาคม
๒๕๖๖.

พระครูสมุห์หัสตินทร์ ปวาร์โท.พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนอำเภopakช่อง จังหวัดนครราชสีมา, ๘
มีนาคม ๒๕๖๖.

พระมหาสุรเดช สุรเตโช.พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนอำเภopakช่อง จังหวัดนครราชสีมา, ๒๒
มีนาคม ๒๕๖๖.

พระอธิการนรินทร์ นรินทร์.พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนอำเภopakช่อง จังหวัดนครราชสีมา, ๒๒
มีนาคม ๒๕๖๖.

พระยอดชาย กิตติญาโณ.พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนอำเภopakช่อง จังหวัดนครราชสีมา, ๒๒
มีนาคม ๒๕๖๖.

๔.สนทนากลุ่มเฉพาะ

พระเมธีสุตตากรณ,ผศ.ดร. เจ้าคณะอำเภopakช่อง จังหวัดนครราชสีมา,๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖.

พระครูถาวรกิจจารักษ์,ดร. เจ้าคณะอำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา,๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖.

พระมหาสุพร รุกขิตธมโม,ผศ.ดร. ผู้อำนวยการสำนักวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัยวิทยาเขตนครราชสีมา,๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖.

ดร.พรชัย ศรีวิไลกุล นักวิชาการศาสนาชำนาญการ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดนครราชสีมา
,๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖.

ดร.วิเชียร นามการ อาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย จังหวัดนครราชสีมา,๒๕
กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖.

พระใบฎีกาพะนัส กิตติญาโณ พระสอนศีลธรรมต้นแบบในโรงเรียนจังหวัดนครราชสีมา
จังหวัดนครราชสีมา,๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖.

พระครูภัทรจิตตากรณ,ดร. เจ้าคณะตำบลหนองสาหร่าย อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา,๒๕
กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖.

พระครูอัศวศิริวิสุทธิ, ,ดร. เจ้าคณะตำบลปากช่อง ๒ อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา,๒๕
กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖.

นางสาวฉัตรสุดา มุ่งเขตกลาง เจ้าหน้าที่ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน สำนักงานพระสอนศีลธรรม
ในโรงเรียน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตนครราชสีมา จังหวัด
นครราชสีมา ,๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

ตารางนำผลจากการวิจัยไปใช้ประโยชน์

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ ๑ กันยายน ๒๕๖๖

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

ข้าพเจ้าพระครูภัทรจิตตาภรณ์, ดร. ตำแหน่งเจ้าคณะตำบลหนองสาหร่ายเขต ๒ ตำบล
หนองสาหร่าย อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา โทรศัพท์ ๐๘๑-๑๘๖๖๘๑๐

ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัยของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง
“การพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่ปัญญาและคุณธรรม” ซึ่งเป็นผลงานวิจัยของดร.
มนัสพล ยิ่งทะเล และคณะ โดยนำไปใช้ประโยชน์ เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนา
รูปแบบการเรียนการสอน และการใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา ตั้งแต่วันที่ ๑ กันยายน
๒๕๖๖ ถึงปัจจุบัน ซึ่งการนำผลงานวิจัยเรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี เป็นแนวทางในการ
ปรับปรุงการเรียนการสอน กิจกรรม และการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในเขตพื้นที่ ทั้งยัง
ส่งผลให้นักเรียนได้รับความรู้ที่หลากหลาย และนำไปสู่การพัฒนาปัญญาและคุณธรรมเพิ่มมากขึ้น

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ

(พระครูภัทรจิตตาภรณ์,ดร)

ตำแหน่ง เจ้าคณะตำบลหนองสาหร่ายเขต ๒

ภาคผนวก ข

ใบรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

ตรวจสอบข้อมูล

กรุณาใส่ชื่อนักวิจัยเพื่อค้นหา

พิมพ์ที่นี่

ค้นหา

ล้างค่า

ปี	ประเภท	ชื่อโครงการ	นักวิจัย	สังกัด	วันที่รับรอง	วันหมดอายุ	สถานะเอกสาร
2563	งานวิจัย	การพัฒนาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อสนับสนุนการบริหารจัดการและการบริการของผู้ประกอบการใหม่ Startup ในจังหวัดนครราชสีมา (The Development of Information Technology System to Support the Management and Service of a New Entrepreneurial Startup in Nakhonratchasima Province)	ดร.มนัส พล ยัง ทะเล	นักวิจัย / วิทยาเขต นครราชสีมา	08/09/2563	08/09/2564	ดำเนินการเสร็จแล้ว
2566	งานวิจัย 2566 (สก.สว.)	การพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์ธรรมในโรงเรียนสู่การพัฒนาปัญญาและคุณธรรม (Developing the Potential of Monks to Teach Morality in School Leading to Intellectual and Moral Development)	ดร.มนัส พล ยัง ทะเล	นักวิจัย / วิทยาเขต นครราชสีมา			ดำเนินการเสร็จแล้ว/จบ สก.สว.จ่ายค่าบริการวิชาการเข้ากองทุนสนับสนุนงานวิจัย (มจร.) แล้ว
2567	งานวิจัย 2567 (สก.สว.)	โปรแกรมส่งเสริมสุขภาพวิถีพุทธป้องกันโรคซึมเศร้าของกลุ่มเปราะบางจังหวัดนครราชสีมา (Development of Buddhist Health Promotion Program to Prevented Pression of	ดร.มนัส พล ยัง ทะเล	นักวิจัย / วิทยาเขต นครราชสีมา			ดำเนินการเสร็จแล้ว/ค้างชำระเงิน

ภาคผนวก ค

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสัมภาษณ์

เรื่อง: การพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่การพัฒนาปัญญาและคุณธรรม

คำชี้แจง

๑.แบบสัมภาษณ์นี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่การพัฒนาปัญญาและคุณธรรม ฉะนั้นใครขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดให้ข้อเท็จจริงและข้อคิดเห็นเพื่อประโยชน์ในการวิจัย

๒.แบบสัมภาษณ์นี้แบ่งออกเป็น ๔ ส่วน คือ

ตอนที่ ๑ สถานภาพทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ตอนที่ ๒ แบบสัมภาษณ์ข้อมูลและข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่การพัฒนาปัญญาและคุณธรรม

ตอนที่ ๓ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับปัญหา และข้อเสนอแนะ

ขอขอบพระคุณผู้ให้ข้อมูลสำคัญ มา ณ โอกาสนี้

ดร.มนัสพล ยังทะเล และคณะ

หัวหน้าโครงการวิจัย

ตอนที่ ๑ สถานภาพทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ชื่อ-นามสกุล-ฉายา ผู้ให้สัมภาษณ์.....

ตำแหน่ง/หน้าที่.....

สถานที่ติดต่อ/เบอร์โทรID:Line.....

สัมภาษณ์เมื่อวันที่.....

ตอนที่ ๒ แบบสัมภาษณ์ข้อมูลและข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมใน
โรงเรียนสู่การพัฒนาปัญญาและคุณธรรม

๑.๑ แหล่งเรียนรู้การพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนมีอะไรบ้าง

.....

.....

.....

๑.๒ ปัญหา และอุปสรรคในการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนมีอะไรบ้าง

.....

.....

.....

๑.๓ ขั้นตอนและกระบวนการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมได้อย่างไร

.....

.....

.....

๑.๔ กิจกรรมการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

๑.๕ เครือข่ายการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่การพัฒนาปัญญาและ
คุณธรรมเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ ๓ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับปัญหา และข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

...ขอขอบคุณเป็นอย่างสูงที่สละเวลาให้ข้อมูลเพื่อประโยชน์การศึกษาวิจัย

ภาคผนวก ง
รูปภาพกิจกรรม

ภาคผนวก จ

บทความวิจัย

การพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่การพัฒนาปัญญาและคุณธรรม

Development of the potentiality of monks teaching moral in schools
towards of the wisdom and moral

^{๑๑๓}มนัสพล ยังกะเล ^{๑๑๔}พระชรินทร์ สาระกุล ^{๑๑๕}สุรพงษ์ คงสัตย์

^๑ Manusphon Yungtalay^๑ Phracharun Salakool Phra^๑ Surapong Kongsat

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

^๑manusphon.yung@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้วัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม ในโรงเรียนสู่การพัฒนาปัญญาและคุณธรรม ๒) เพื่อศึกษาการพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่การพัฒนาปัญญาและคุณธรรม และ ๓) เพื่อศึกษาเครือข่ายการพัฒนา ศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่การพัฒนาปัญญาและคุณธรรม ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสารและควบคู่ไปกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) จำนวน ๕๐ รูป/คน

ผลการวิจัยพบว่า

๑.การพัฒนาศักยภาพดังกล่าวประกอบด้วย ๓ ด้านหลัก ได้แก่ (๑) ด้านองค์ความรู้ เช่น การเรียนรู้หลักสูตรพื้นฐานและจิตวิทยาวัยเรียน (๒) ด้านทักษะการสื่อสารที่เหมาะสมกับบริบทโรงเรียน เช่น การใช้กิจกรรมสร้างสรรค์ นิทานธรรมะ และสื่อดิจิทัล และ (๓) ด้านการสร้างแรงบันดาลใจผ่านการเป็นแบบอย่างที่ดีของพระสงฆ์ ผลจากการดำเนินงานพบว่า นักเรียนมีพัฒนาการ

^{๑๑๓}อาจารย์ประจำคณะพุทธศาสตร์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

^{๑๑๔}อาจารย์ประจำคณะครุศาสตร์ สาขาวิชาการสอนภาษาไทย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

^{๑๑๕}อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์ สาขาวิชาภาษาอังกฤษ, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

ด้านคุณธรรม จริยธรรม และการคิดอย่างมีวิจารณญาณเพิ่มมากขึ้น ขณะเดียวกันพระสอนศีลธรรมสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมั่นใจ มีแนวทางที่ชัดเจน และได้รับการยอมรับมากขึ้นในระบบโรงเรียน

๒. กิจกรรมการเรียนการสอนที่พระสอนศีลธรรมออกแบบและพัฒนาขึ้นสามารถกระตุ้นความสนใจของนักเรียนได้อย่างมีนัยสำคัญ นักเรียนมีความเข้าใจหลักธรรมชัดเจนมากขึ้น และมีพฤติกรรมที่สะท้อนถึงคุณธรรมพื้นฐาน อาทิ ความมีวินัย ความเมตตา ความกตัญญู และการรู้จักใช้ปัญญาในการตัดสินใจ ทั้งนี้ พระสอนศีลธรรมยังมีความมั่นใจในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และได้รับความร่วมมือจากโรงเรียนมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัดใช้หลักธรรมอริยสัจ ๔ อิทธิบาท ๔ มาถ่ายทอดให้เข้าใจหลักธรรมได้โดยง่ายและแม่นยำ เพื่อพัฒนาปัญญาและคุณธรรม

๓. การศึกษาเครือข่ายการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่การพัฒนาปัญญาและคุณธรรม พระสอนศีลธรรมมีความมั่นใจในการจัดการเรียนรู้เพิ่มขึ้น มีการแลกเปลี่ยนแนวปฏิบัติที่ดีระหว่างพื้นที่ และสามารถประสานงานกับครูในโรงเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ในขณะที่นักเรียนมีพฤติกรรมด้านคุณธรรมดีขึ้นอย่างเห็นได้ชัด เช่น การมีระเบียบวินัย การรู้จักเคารพผู้อื่น และการคิดวิเคราะห์เชิงเหตุผลมากขึ้น

คำสำคัญ : การพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม;ปัญญาและคุณธรรม

Abstract

The objectives of this research were as; 1) to study the development of the potentiality of monks teaching moral in schools towards of the wisdom and moral, 2) to study the development of teaching activities of moral teaching monks in schools towards the development of wisdom and morality and 3) to study the network for developing the potentiality of moral teaching monks in schools towards the development of wisdom and moral the researcher used a qualitative research method (Qualitative Research) by studying information from documents and coupled with action research (Action Research) with a total of 50 photos/person that.

The research findings were as follows:

1. The development of such potential consists of 3 main aspects: (1) knowledge, such as learning the basic curriculum and school psychology; (2) communication skills appropriate for the school context, such as using creative activities, Dharma stories, and digital media; and (3) inspiration through good examples of monks. the results of the operation found that students had more development in morality, ethics, and critical thinking. At the same time, morality-teaching monks were

able to perform their duties with confidence, had clearer guidelines, and were more accepted in the school system.

2. The teaching and learning activities designed and developed by morality-teaching monks were able to significantly stimulate students' interest. Students had a clearer understanding of the principles of Dharma and their behaviors reflected basic morality, such as discipline, compassion, gratitude, and knowing how to use wisdom in decision-making. Furthermore, morality-teaching monks were more confident in organizing teaching and learning activities and received significantly more cooperation from schools. They used the principles of the Four Noble Truths and the Four Bases of Power to convey understanding of the principles of Dharma easily and accurately in order to develop wisdom and morality.

3. A study of the network for developing the potential of morality-teaching monks in schools to develop wisdom and morality. Morality-teaching monks were more confident in organizing learning, exchanged good practices between areas, and were able to coordinate with teachers in schools more effectively. At the same time, Students have significantly improved moral behavior, such as being more disciplined, respectful of others, and more analytical and logical thinking.

Keywords: Development potentiality; monks teaching moral; wisdom and moral

บทนำ

โลกปัจจุบันต่างให้ความสำคัญกับวัตถุนิยม ลาภ ยศ สรรเสริญ นำมาซึ่งความเสื่อมทางศีลธรรมลงได้ โดยเฉพาะในยุคแห่งการแข่งขันแบบไร้พรมแดน แม้ว่าทุกฝ่าย ต่างเรียกร้องให้เกิดคุณธรรมจริยธรรมขึ้นในสังคมชาวพุทธ ปฏิเสธไม่ได้ว่าสาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาสังคม ใน “มิติ ใหม่ของการพัฒนาจิตใจ” เน้นการพัฒनावัตถุนิยมมากเกินไปนั้นเป็นข้อเท็จจริง ส่วนการพัฒนาจิตเจ้านั้นตกต่ำกลับไม่สมดุลกัน หากสถานการณ์ยังเป็นเช่นนี้ และไม่มีวิธีการแก้ไขที่ถูกต้อง เหมาะสมเพื่อที่จะได้ลดปัญหาที่เกิดขึ้น ดังที่สื่อต่างๆ ได้สะท้อนภาพความรุนแรงของปัญหาดังแต่ระดับเล็กๆ ไปจนถึงปัญหาระดับโลกที่สะสม การแก้ไขเป็นไปอย่างช้า ไม่ทันการณ์ หรืออาจจะเป็นการแก้ไขไม่ถูกต้อง (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), ๒๕๖๑:๑๐๐) โดยเฉพาะปัญหาขาดศีลธรรมเหล่านี้ได้ส่งผลกระทบต่อเด็ก เยาวชน นักเรียน นักศึกษาให้หลงผิด และมีพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนไปในทางไม่พึงประสงค์ เช่น ขาดระเบียบวินัย เกี่ยวข้องกับยาเสพติด ทะเลาะวิวาท มีเพศสัมพันธ์ก่อนอันสมควร เรื่องคุณธรรมจริยธรรมของคนในชาติ ที่ทุกภาคส่วนจะต้องร่วม ช่วยกันแก้ปัญหาจากสภาพวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมไทย (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, ๒๕๖๑:๑๐)

สภาพสังคมไทยในปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมเป็นอันมาก ประชาชนในอดีต มีชีวิตอยู่กับครอบครัว มีพุทธศาสนา มีคุณธรรมจริยธรรม เป็นรากฐานของทัศนคติและค่านิยมในการดำรงชีวิต ทำให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข แต่การเพิ่มของประชากร ประกอบกับภาวะเศรษฐกิจที่สูงขึ้น รวมทั้งการนำเทคโนโลยีเข้ามา มีบทบาทในชีวิตประจำวัน ทำให้คนหันมานิยมความเจริญทางด้านวัตถุมากขึ้นและละเลย ด้านคุณธรรมจริยธรรม (พระครูปลัดสุวัฒนบัณฑิตคุณ และคณะ, ๒๕๕๘: ๕) โดยขาดความตระหนักว่าคุณธรรมจริยธรรมเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อสังคมเป็นอย่างมากในการกำหนดความสงบสุขของสังคม เนื่องจากหากคนในสังคมมีความบกพร่องทางด้านจิตใจ ขาดคุณธรรมจริยธรรมแล้ว แม้สังคมนั้นจะมีความมั่งคั่งทางด้านเศรษฐกิจก็ย่อมจะหาความสุขและเกิดการพัฒนาไปได้อย่างไร (สุทธิวงศ์ ตันตยาพิศาลสุทธิ, ๒๕๔๒: ๒) ในกลุ่มของเด็กและเยาวชนซึ่งจะเป็นบุคลากรในการพัฒนาประเทศชาติในอนาคตนั้นจากผลการวิจัยของสมพงษ์ จิตระดับ แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยพบว่าเยาวชนไทยในปัจจุบัน มี “ลักษณะโทษ” หลายประการเช่น ติดยาเสพติด ก้าวร้าวรุนแรง หมกมุ่นในกามารมณ์ มีแนวโน้มก่ออาชญากรรม หลงติดใน วัตถุ เห็นแก่ตัว ไม่เชื่อเรื่องส่วนร่วม ไม่มีศาสนาและวัฒนธรรม เครียด หาความสำเร็จโดยไม่เลือกวิธีการ ชอบเล่นการพนัน ทำงานหนักไม่เป็น (เชียรพระสอนศีลธรรมไทยรัฐ, ๒๕๕๘: ๓)

การศึกษาไทยในด้านศีลธรรมกลับพบว่ามีน้อย และเวลาสอนของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนค่อนข้างจำกัด และบุคลากรมีไม่เพียงพอ จากผลรายงานการวิจัยที่ผ่านมาได้มีการสะท้อนปัญหา อุปสรรค ด้านสภาพการปฏิบัติงานของพระสอนศีลธรรมตาม กล่าวคือ รูปขาดเทคนิคในการถ่ายทอดให้ความรู้กับเด็ก บรรยายเพียงอย่างเดียว ทำให้เด็กไม่ค่อยสนใจในการจัดกิจกรรมของครูพระสอนศีลธรรม กิจกรรมของสถานศึกษากับการสอนศีลธรรมบางสัปดาห์ตรงกัน ทำให้ในสัปดาห์นั้นไม่ได้สอนศีลธรรมส่งผลให้เวลาในการอบรมศีลธรรมลดน้อยลง ขาดแคลน งบประมาณอุปกรณ์การสอน และสื่อประกอบการเรียนการสอน ค่าตอบแทนพระสอนศีลธรรมใน ปัจจุบันยังน้อยไป เมื่อเปรียบเทียบกับเศรษฐกิจในยุคปัจจุบัน การให้ค่าปรึกษาแก้ไขทำได้ยาก ต่อเนื่องจากเวลาจำกัด แต่ก็สามารถแนะนำนักเรียนได้โดยร่วมกับการสอนตามปกติ การจัดเวลาเรียนไม่เหมาะสม น้อยเกินไป ขาด ICT ช่วยสอนเด็ก ขาดแคลนบุคลากรครูพระสอนศีลธรรมและขาด แคลนงบประมาณ การเดินทางไปสอนบางครั้งมีปัญหาในด้านยานพาหนะ การสนับสนุนในปัจจุบันในการไปสอนในโรงเรียนเป็นต้น

การดำเนินงานโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน มีความคาดหวังว่าจะเป็นโครงการที่สร้างคุณประโยชน์ต่อสังคม โดยต้องการใช้โครงการนี้ให้เข้าไปมีส่วนผลักดันสร้างความเปลี่ยนแปลงที่ดีให้เกิดขึ้นในสังคมไทย ด้วยการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน มีพระที่จะนำหลักธรรมคำสอน ผ่านกระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมเด็ก เยาวชน นักเรียน นักศึกษาทั่วประเทศ ซึ่งประโยชน์สูงสุดที่จะได้รับ คือ ผู้เรียนจะได้รับการปลูกฝังในเรื่องคุณธรรมจริยธรรมจากพระภิกษุสงฆ์โดยตรง และผลจากการวิจัยของคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยพบว่า เป็นโครงการที่ดี มีผลทำให้เด็กปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเป็นไปในทางที่ดีขึ้นอย่างชัดเจน เป็นการลงทุนในโครงการที่คุ้มทุนมาก เพราะในภาพรวมพระสามารถตอบสนองนโยบายรัฐบาลได้ดี (ปรีชา

กันธิยะ,๒๕๕๐) เพราะเป็นการพัฒนาปัญญาและคุณธรรมจริยธรรม และหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ถือเป็นสากลเนื่องจากที่เป็นหลักธรรมที่ประกาศสัจธรรมความจริงที่พิสูจน์ได้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสอนให้เราทั้งหลายให้ใช้ปัญญาพิจารณา ให้เกิดความรู้อย่างถ่องแท้จึงเชื่อได้ว่าคำสอนของพระพุทธองค์จะทำให้พระพุทธศาสนาดำรงอยู่และเป็นหนึ่งเดียวของประเทศไทย และเผยแผ่ขยายทั่วโลก (ดวงเดือน พันธุ์นาวัน, ๒๕๔๔:๑)

จากปัญหาดังกล่าว คณะผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่ปัญญาและคุณธรรม ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงสภาพปัญหา สภาพปัญหา อุปสรรค และความท้าทายที่พระสอนศีลธรรมต้องเผชิญในบริบทของโรงเรียน เช่น ความพร้อมด้านองค์ความรู้ วิธีการถ่ายทอดธรรมะให้สอดคล้องกับวัยของนักเรียน ความร่วมมือจากครูและผู้บริหารโรงเรียน ตลอดจนการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อประสิทธิภาพของการจัดการเรียนการสอนด้านศีลธรรมในสถานศึกษา

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่การพัฒนาปัญญาและคุณธรรม
๒. เพื่อศึกษาการพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่การพัฒนาปัญญาและคุณธรรม
๓. เพื่อศึกษาเครือข่ายการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน สู่การพัฒนาปัญญาและคุณธรรม

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่การพัฒนาปัญญาและคุณธรรม เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีขอบเขตการวิจัย ดังนี้

๑. ประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ คือ คณะสงฆ์ คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ศึกษานิเทศ พระสอนศีลธรรม ผู้นำชุมชน ผู้นำโรงเรียน และ นักวิชาการทางศาสนา ที่เป็นผู้แทนจากความหลากหลายในหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน เข้าร่วมในเวทีสานเสวนาในพื้นที่เป้าหมายจำนวน ๕๐ รูป/คน

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึกและสนทนากลุ่ม คือ คณะสงฆ์ คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ศึกษานิเทศ พระสอนศีลธรรม ผู้นำชุมชน ผู้นำโรงเรียน และ นักวิชาการทางศาสนา ที่ไม่ได้ผ่านการสัมภาษณ์มาก่อน และมีความเกี่ยวข้องกับพระสอน

ศีลธรรมในโรงเรียน เพื่อถอดบทเรียนในการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่ปัญญาและคุณธรรม รวมจำนวน ๕๐ รูป/คน

๒. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่การพัฒนาปัญญาและคุณธรรมในจังหวัดนครราชสีมา ผู้วิจัยได้วิเคราะห์และสังเคราะห์จากรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้องได้องค์ประกอบ ๓ ด้าน คือ ๑) ด้านการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม ๒) ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน และ ๓) ด้านเครือข่ายพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

๓. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพแบ่งออกเป็น ๒ ส่วน ประกอบด้วย (๑)แบบสัมภาษณ์ (Interview Form) เป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้างเพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่ปัญญาและคุณธรรม (๒)แบบการสนทนากลุ่มเฉพาะ เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่ปัญญาและคุณธรรมในการนี้ด้วยรูปแบบการจัดสนทนากลุ่มเฉพาะจะเป็นไปในลักษณะของการประชุมกลุ่มเพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงและข้อมูลตรงตามที่กำหนดไว้หรือเป็นข้อค้นพบใหม่ซึ่งเกิดจากการสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน

๔. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยความเรียงตาราง แบบพรรณนาวิเคราะห์ วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้เชี่ยวชาญในการสนทนากลุ่มเฉพาะ ได้แก่ คณะสงฆ์ คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ศึกษานิเทศพระสอนศีลธรรม ผู้นำชุมชน ผู้นำโรงเรียน และ นักวิชาการทางศาสนา และมีความเกี่ยวข้องกับพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน เพื่อถอดบทเรียนในการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่ปัญญาและคุณธรรม แล้วนำมาวิเคราะห์ถอดบทเรียนและสร้างองค์ความรู้ ในการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนก่อนที่จะนำไปสู่การกำหนดแนวทางหรือนโยบายเพื่อการพัฒนาพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน เพื่อหาข้อสรุปและข้อเสนอแนะจากการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่ปัญญาและคุณธรรม

ผลการวิจัย

จากการวิจัยการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่ปัญญาและคุณธรรมในจังหวัดนครราชสีมา ผู้วิจัยสรุปผลการวิจัยดังนี้

๑.พัฒนาศักยภาพในการปฏิบัติหน้าที่พระสอน เพื่อประโยชน์ของนักเรียนอย่างแท้จริง ศึกษาพัฒนาตนเองทั้งทางด้านสาระพุทธศาสนา และวิธีการสอนให้ทันสมัยเสมอ และให้นักเรียนฝึกปฏิบัติจริงเป็นหลัก ยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่าง ให้นักเรียนเห็นข้อธรรมจากผู้สอน ความเป็น

กัลยาณมิตร ศึกษาปัญหาและแนะแนวปฏิบัติที่เหมาะสมกับระดับวุฒิภาวะแก่นักเรียน และแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างกว้างขวาง และต่อเนื่อง สอนบูรณาการเนื้อหาเพื่อให้ทันตามเวลาและหลักสูตร

๒. มีการจัดเสวนาระหว่างพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนกับหน่วยงานที่รับผิดชอบ ในส่วนที่เห็นว่าไม่ตรงล้าสมัยหรือไม่สอดคล้อง ก็ต้องมีการประยุกต์เนื้อหาการใช้ให้เหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน นำเนื้อหาในหลักสูตรบูรณาการกับสภาพปัจจุบัน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และไม่เบื่อหน่าย มีการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร เช่น การพานักเรียนเข้ามาศึกษายังสถานที่จริง หรือการศึกษาค้นคว้าความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น ฯลฯ มีการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของโรงเรียนแต่ละที่ร่วมกัน เพื่อพิจารณาถึงจุดอ่อน จุดแข็ง และความต้องการของโรงเรียน และวิเคราะห์หลักการ จุดหมายของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อนำมาเสนอให้ผู้ที่มีส่วนในการจัดทำหลักสูตรได้พิจารณาวางแผน และปรับปรุงหลักสูตรให้เหมาะสมต่อไป

๓. พระสอนศีลธรรมต้องมีความรู้และทักษะในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพมีแนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม กล่าวคือ ให้หน่วยงานที่รับผิดชอบจัดอบรมเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดกิจกรรมการเรียน การสอนเพิ่มให้แก่พระสอนศีลธรรม โดยเชิญวิทยากรหรือผู้เชี่ยวชาญมาให้คำแนะนำในด้านทักษะเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจให้พระสอนศีลธรรมให้ครูพี่เลี้ยงหรือแกนนำประจำอำเภอได้ติดตามและแนะ นำเพื่อเพิ่มทักษะ และประสิทธิภาพการสอน จัดทำแบบประเมินประสิทธิภาพการสอนของพระสอนศีลธรรมโรงเรียน ต้องมีงบประมาณที่จะให้การสนับสนุนในการผลิตสื่อการเรียนการสอนมีแนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม ใช้สื่อที่มีอยู่ในท้องถิ่นและหาได้สะดวก จัดทำโครงการของบสนับสนุนงบประมาณจาก โรงเรียนหรือหน่วยงานที่รับผิดชอบ ใช้สื่อที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์ เช่น สื่อทางโทรทัศน์ สื่อโซเชียลต่างๆ ระดมทุนทรัพย์จากบ้าน วัด โรงเรียน เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ในการจัดกิจกรรม หรือจัดทำผ้าป่าเพื่อหางบประมาณมาใช้ในกิจกรรมและเครือข่ายความร่วมมือจากเอกชนหรือหน่วยงานรัฐที่มีความพร้อม และให้การสนับสนุน

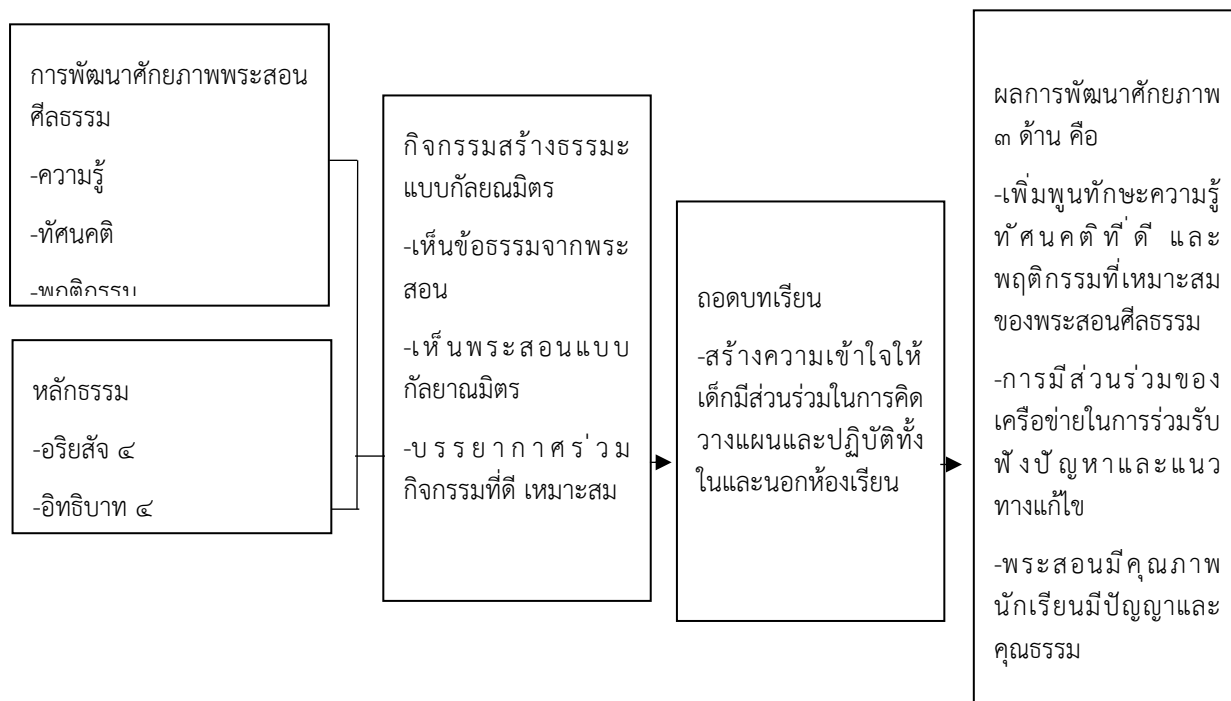
นอกจากนี้พระสอนศีลธรรมใช้วิธีการที่หลากหลายเน้นการปฏิบัติให้สอดคล้องและเหมาะสมกับสาระการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้ และสามารถดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ควบคู่ไปในกิจกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียน พระสอนมีการประเมินความรู้ พฤติกรรมการเรียน การร่วมกิจกรรม และผลงานจากโครงการหรือแฟ้มสะสมงาน โดยอาศัยความร่วมมือจากตัวผู้เรียน ครูในโรงเรียน เมื่อพระสอนศีลธรรมมีความรู้ความเข้าใจในวิธีการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ตามสภาพจริง ก็จะทำให้เกิดการแนวทางการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานที่ดี ต้องมีการสร้างเครือข่ายและมีจัดอบรมเชิงปฏิบัติการระหว่างกันเป็นประจำทุกปีหรือไตรมาส เพื่อให้พระสอนศีลธรรมได้ลงมือปฏิบัติจริง ตลอดจนมีการแข่งขันผลงานที่โดดเด่นที่พระสอนศีลธรรมได้จัดขึ้นของแต่ละเขตพื้นที่ การศึกษา เพื่อสร้างแรงจูงใจให้พระสอนศีลธรรมรูปอื่น ๆ ได้เห็นแนวทางและวิธีปฏิบัติที่เป็นต้นแบบที่ดีต่อไป

บทสรุป

สรุปได้ว่าการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่การพัฒนาปัญญาและคุณธรรม คือ การสอนแบบบูรณาการระหว่างหลักสูตรและกิจกรรมทางสื่อโซเซียล การทำแผนการสอน สื่อการเรียนรู้ ผสมผสานกับสื่อที่ได้รับจากโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนประกอบกัน ด้วยความรู้ของพระสอนจะต้องมีการเติมเต็มอยู่ตลอดเวลา แต่สิ่งที่ขาดไม่ได้ คือ ทศนคติ คือ ความคิด ความรู้สึก และวิสัยทัศน์ ที่จะช่วยขัดเกลาและพัฒนาตนเองได้อย่างดีและเหมาะสมที่สุด มีความน่าเลื่อมใส เป็นที่ศรัทธา มีศีลจารวัตรตรงดงาม และมีความเป็นกัลยาณมิตร เครือข่ายที่เกี่ยวข้องกับพระสอนศีลธรรมก็จะเข้ามามีส่วนร่วมได้ การถอดบทเรียน คือ สร้างความเข้าใจให้เด็กมีส่วนร่วมในการคิด วางแผนและปฏิบัติทั้งในและนอกห้องเรียน เพราะผลการพัฒนาศักยภาพ ๓ ด้าน คือ เพิ่มพูนทักษะความรู้ ทศนคติที่ดี และพฤติกรรมที่เหมาะสมของพระสอนศีลธรรม การมีส่วนร่วมของเครือข่ายในการร่วมรับฟังปัญหาและแนวทางแก้ไข พระสอนมีคุณภาพ นักเรียนมีปัญญาและคุณธรรม

องค์ความรู้จากการวิจัย

องค์ความรู้ในการพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสู่การพัฒนาปัญญาและคุณธรรม คณะผู้วิจัยได้สรุปเป็นองค์ความรู้ตามแผนภาพ ดังนี้

แผนภาพที่ ๑ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

เอกสารอ้างอิง

- ดวงเดือน พันธุ์มนาวิน. จริยธรรมของเยาวชนไทย. กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ ๒๕๔๔.
- เชิยร์พระสอนศีลธรรม. ไทยรัฐ, ๑๙ เมษายน ๒๕๔๘.
- พระครูปลัดสวพัฒนบัณฑิตคุณ และคณะ. การติดตามประเมินผลพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๘.
- ปรีชา กันธิยะ. คู่มือโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน (การเรียนการสอน) ปีงบประมาณ ๒๕๕๐. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๐.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). การสอนศีลธรรมในโรงเรียน. พิมพ์ครั้งที่ ๕, กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๖๑.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. โรงเรียนวิถีพุทธในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: รายงานการปฏิบัติงานของพระสอนศีลธรรม, ๒๕๖๑.
- สุทธิวงศ์ ตันตยาพิศาลสุทธิ. “พระบรมราโชวาท”. ข้าราชการครู. ปีที่ ๒๐ ฉบับที่ ๑ ตุลาคม – พฤศจิกายน ๒๕๔๒.

ประวัติคณะผู้วิจัย

๑.หัวหน้าโครงการวิจัย

๑.ชื่อ-สกุล (ภาษาไทย) ดร.มนัสพล ยังทะเล

ชื่อ-สกุล (ภาษาอังกฤษ) Dr.Manusphon Yungtalay

๒.เลขหมายบัตรประจำตัวประชาชน xxxxxxxxx

๓.ตำแหน่งปัจจุบัน

อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาพระพุทธศาสนา

๔.หน่วยงานที่สังกัด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยา
เขตนครราชสีมา ๔๑๙ หมู่ที่ ๗ ถนนชาติพัฒนา บ้านหัวถนน

ตำบลหัวทะเล อำเภอเมืองจังหวัดนครราชสีมา ๓๐๐๐๐

โทร. ๐๘๒-๖๐๗๙๒๓๗

๕.ประวัติการศึกษา พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)

๒.ผู้ร่วมวิจัย

๑.ชื่อ-สกุล (ภาษาไทย) รศ.ดร.สุรพงษ์ คงสัตย์

ชื่อ-สกุล (ภาษาอังกฤษ)

Associate professor, Dr. Surapong Kongsat

๒.เลขหมายบัตรประจำตัวประชาชน xxxxxxxxxxxxxx

๓.ตำแหน่งปัจจุบัน ประธานหลักสูตรสาขาวิชาภาษาอังกฤษ

๔.หน่วยงานที่สังกัด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตนครราชสีมา

๔๑๙ หมู่ที่ ๗ ถนนชาติพัฒนา บ้านหัวถนน ตำบลหัวทะเล

อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา ๓๐๐๐๐

๕.ประวัติการศึกษา ปธ.ด. (วัฒนธรรมศาสตร์)

๓.ผู้ร่วมวิจัย

๑.ชื่อ-สกุล (ภาษาไทย) พระชนันด์ สาระกุล

ชื่อ-สกุล (ภาษาอังกฤษ) Phracharun Salakool

๒.เลขหมายบัตรประจำตัวประชาชน xxxxxxxxxxxx

๓.ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาการสอนภาษาไทย

๔.หน่วยงานที่สังกัด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยา
เขตนครราชสีมา

๔๑๙ หมู่ที่ ๗ ถนนชาติพัฒนา บ้านหัวถนน ตำบลหัวทะเล อำเภอเมือง
จังหวัดนครราชสีมา ๓๐๐๐๐

๕.ประวัติการศึกษา ปริญญาโท สาขาวิชาการสอนภาษาไทย